

Handlingsprogram 2016-2019

Vedtatt i kommunestyret 15.12.2015

Lier kommunes handlingsprogram 2016-2019 ble vedtatt i kommunestyret 15.12.2015.

Saksfremlegget til behandlingen besto av rådmannens beslutningsgrunnlag og virksomhetskatalog.

I dette dokumentet er rådmannens beslutningsgrunnlag oppdatert for kommunestyrets vedtak.

- Kommunestyrets vedtak er lagt inn i dokumentet
- Rammetabellene er justert for vedtaket
- Rammetabellene er justert for avsatt lønnsvekst
- Flytting av rammer mellom virksomheter som følge av omfordeling av ansvar
- Flytting av rammer mellom tjenesteområder, endring av hvilke virksomheter som inngår i «Helse og omsorg» og Velferd
- Virksomhetskatalogen er justert for de ovenfor nevnte forhold

Endringer i forhold til rådmannens beslutningsgrunnlag er markert med rød skrift

SAKSFREMLEGG**Sak nr.**

Saksmappe nr: 2015/2752	Arkiv: 145	Saksbehandler: Trond Larsen
-----------------------------------	----------------------	---------------------------------------

Til behandling i:

Saksnr	Utvalg	Møtedato
93/2015	Planutvalget	17.11.2015
8/2015	Grunnskole-, barnehage- og kulturutvalget	17.11.2015
93/2015	Miljøutvalget	18.11.2015
6/2015	Helse-, sosial- og omsorgsutvalget	18.11.2015
73/2015	Formannskapet	19.11.2015
84/2015	Formannskapet	26.11.2015
118/2015	Kommunestyret	15.12.2015

Handlingsprogram 2016-2019**Kommunestyrets vedtak:****1. Økonomiske rammer**

- 1.1. De økonomiske rammer som fremgår av rådmannens grunnlagsdokument med vedlegg legges til grunn for den økonomiske planleggingen i handlings-programperioden.
- 1.2. Rammer årsbudsjett 2016
Rammer for hvert utvalg og tjenestoområde fastsettes i samsvar med rådmannens grunnlagsdokument med vedlegg.
- 1.3. Skatt
Den kommunale skatteøren fastsettes til den enhver tid gjeldende maksimalsatsen.
- 1.4. Låneopptak
Rammen for eksterne lån til investeringsformål i 2016 settes til kr 159,848 mill. kr

Rammen for opptak av formidlingslån i Husbanken settes til ~~kr 25 mill. kr.~~ **(endret til 30 mill. kr i Kommunestyresak 2/2016, jmf. boligsosial handlingsprogram)**. Lånet tas opp som annuitetslån med 5 års avdragsfri periode, deretter nedbetaling over 20 år.
- 1.5. Likviditet
Innvilget driftskreditt på 100 mill kr. i Danske Bank videreføres i 2016.
Likviditetssituasjonen anses som tilfredsstillende, men vurderes nærmere i årsrapporten for 2015.
- 1.6. Egenbetalinger, gebyrer og avgifter
Ordningene fastsettes slik de fremgår av "Oversikt over avgifter, gebyrer og egenbetalinger".
- 1.7. Kommunestyret gir rådmannen fullmakt til å utarbeide oppdragsbrev til Lier Eiendomsselskap KF, i tråd med kommunestyrets budsjettvedtak og vedtatte oppdrag.
- 1.8. Endringer i forhold til økonomiske rammer

Driftsbudsjettet

1000 kr.	2016	2017	2018	2019
<u>Endringer forlik statsbudsjettet: *)</u>				
Skatteoppkrever forblir kommunal	2875	2875	2875	2875
Barnehager – gratis kjernetid	126	126	126	126
Økt rammetilskudd *)	(3001)	(3001)	(3001)	(3001)
Grunnskole – tidlig innsats	3600	3600	3600	3600
Videreutdanning lærere	250	250	250	250
Helsestasjon/skolehelse, ref 2.25	465	465	465	465
Barnevern	150	150	150	150
Diverse poster	350	350	350	350
Økt øremerkede midler *)	(4815)	(4815)	(4815)	(4815)
Helsesøster/ungdomslege, ref 2.25	200	400	400	400
Økning sykehjemslege	400	400	400	400
Miljøarbeider – Hegg gamle skole, ref 2.14	200	400	400	400
Markering slaget på Gjellebekk, ref 2.13	50	50	0	0
Sysselsettingskoordinator, ref 2.23	300	650	650	650
NAV – aktivitetsplikt/opplæring, ref 2.23	(300)	0	0	0
Sykefravær – økt innsats, ref 2.10	300	(2000)	(2500)	(3000)
Utleie haller/baner – inntekt, ref 2.4	(7200)	(7200)	(7200)	(7200)
Gratis leie haller/baner – tilskudd, ref 2.4	7200	7200	7200	7200
Redusert administrativ ressurs, ref 2.6	(800)	(1300)	(1300)	(1300)
Redusert renter / avdrag	(8)	(52)	(156)	(186)
Til/(fra) disposisjonsfond	(342)	1425	2106	2636
Sum	0	0	0	0

Investeringsbudsjettet

1000 kr.	2016	2017	2018	2019
Trafikksikkerhetstiltak, ref 2.29	3320	3320	3320	3320
Stoppen skole, oppgradering, ref 2.20	(3600)	0	0	0
Veilys oppgradering, ref 2.33	0	(4490)	(5610)	0
Maskinpark kirken, ref 2.5	(820)	(820)	(820)	(820)
Kirkeinvesteringer, ref 2.5	500	500	500	500
Redusert/(økt) mva refusjon	120	298	522	(600)
Redusert/(økt) låneopptak	480	1192	2088	(2400)
Sum	0	0	0	0

*) Tallene hentet fra budsjettforliket i Statsbudsjettet bygger på grove antagelser utfra erfaringstall og at Lier utgjør ca ½ % av landets befolkning. Endringer må påregnes. Det er uklart om økt øremerkede midler gjelder kun for 2016 eller flere år fremover.

Diverse poster under økt øremerkede midler omfatter bl.a. opplæring enslige asylsøkere, sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte grupper på arbeidsmarkedet, tilskudd sengeenhet alvorlig syke og døende, handlingsplan diabetes, tiltak mot vold og overgrep, tilskuddsordning mot barnefattigdom m.m.

2. Oppdrag, tiltak mv.

- 2.1. Det forutsettes at tiltak gjennomføres som beskrevet i grunnlagsdokumentet og budsjettvedtaket. Tiltak av prinsipiell betydning legges fram som egne saker. Avvik meldes snarest.
- 2.2. Følgende økonomiske forutsetninger legges til grunn for økonomiarbeidet for å sikre en «sunn» økonomi:
  - Netto driftsmargin på 1,75 %
  - Disposisjonsfond på minimum 5 % av driftsinntekter (og kr 100 mill)
  - Gjeldsgrad på maksimum 100 % av driftsinntektene (kommunen som konsern)
- 2.3. Hovedutvalgene gjennomgår budsjett for de virksomheter som sorterer under hvert hovedutvalg i løpet av 1. kvartal 2016. Parallelt legger rådmannen frem en analyse av lovpålagte/ikke lovpålagte oppgaver innen hvert hovedutvalgsområde.
- 2.4. Ordningen med gratis leie av haller/baner må synliggjøres i handlingsprogrammet og etter regnes ifm årsregnskapet (+ Heiahallen og nye Hegg samt prisstigning anslås til 20 % økning), ref punkt 2.14 i HP 2015-18.
- 2.5. Maskinpark kirken inngår i samlet investeringstilskudd for kirken, ref punkt 2.27 i HP 2015-18.
- 2.6. Som følge av at VIVA IKS og Lier Drift A.S er skilt ut som egne selskaper og at Arbeidssenteret er fusjonert med Lier ASVO medfører dette redusert behov for administrative tjenester/stab/støtte i den kommunale organisasjon. Det må dokumenteres hvordan denne rasjonaliseringsgevinsten tas ut og eventuelt omdisponeres til økt kvalitet og kapasitet i tjenesteproduksjonen, ref punkt 2.5 i HP 2015-18.
- 2.7. Det legges frem en egen sak om fastsettelse av normtall for utvikling av kvaliteten i barnehagene som f.eks bemanningsnorm, formelt kompetansenivå, ansenitet m.m. Denne skal inkludere forslag til en kompensasjonsordning basert på objektive kriterier for barnehagene. Dagens ordning med mulighet til å søke tilleggsbevilgning bortfaller. Frist 30.06.2016.
- 2.8. Det er et mål å utnytte eksisterende kapasitet før nye barnehager bygges.
- 2.9. For å tiltrekke seg kvalifiserte og engasjerte medarbeidere og sikre god rekruttering iverksettes følgende tiltak:
  - Økt bruk av alternative turnusordninger,
  - Tilrettelegging for flere heltidsstillinger,
  - Utarbeide kompetanseplan og kartlegge behov for etterutdanning i hver virksomhet,
  - Styrke lærlingeordningen og økt bruk av praksisplasser,
  - Fokus på ulike støtteordninger fra NAV som f.eks TULT for å kunne gi personer med redusert arbeidskapasitet et tilbud.
- 2.10. Rådmannen øker innsatsen for å redusere sykefraværet. Måltall for nærvær i 2016 settes til 95 %. I arbeidet vektlegges den enkelte leders ansvar for å følge opp sykefravær gjennom tett oppfølging av hver enkelt arbeidstager. Dette gjelder også for å unngå mobbing på arbeidsplassen. Nødvendig oppfølgingssystemer anskaffes og sykefraværet rapporteres hver måned ifm månedsrapporten.

- 2.11. Det opprettes et eget brukerutvalg for Lierhallen som kan gi verdifulle innspill til et bedre tilbud og drift av hallen. Frist 30.06.2016.
- 2.12. Det utredes muligheten for et eget aktivitetskort for barn/ungdom. Frist 2016.
- 2.13. Det planlegges en markering av 300-års jubileum for slaget på Gjellebekk i 2016. I den forbindelse ses det nærmere på hvordan kommunen kan bidra til å hedre forfatter og historikeren Leif Hamre.
- 2.14. Det opprettes en deltidsstilling som miljøarbeider ved Hegg gamle skole/musikkverkstedet for å styrke samarbeidet mellom ulike kulturaktiviteter for ungdom og hjelpetjenestene.
- 2.15. Rådmannen utreder en ordning med det formål å gi støtte til enkeltprosjekter og arrangementer initiert av og for barn og unge.
- 2.16. Arbeidet med trafikksikkerhetsopplæring i skolen fokuseres i skoleåret 2016/17. Det vurderes å utarbeide en egen «Barnas transportplan».
- 2.17. Det legges til rette for utrulling med lokale tilpasninger av «Sunne og aktive liunger» i alle skolene etter modell fra Sylling og Oddevall.
- 2.18. Det utarbeides en tilstandsrapport for Hallingstad og Tranby skoler i løpet av 2016.
- 2.19. Rådmannen tar initiativ til å øke fokus på skolemiljø med den hensikt å bekjempe tradisjonell og digital mobbing.
- 2.20. Oppgradering av Stoppen skole reduseres til et nødvendig nivå for å tilfredsstille Høvik skoles behov.
- 2.21. Rådmannen legger frem en egen sak om en helhetlig mestrings og medisinsk rehabiliteringsplan som omfatter alle grupper og i alle aldre i løpet av 2016.
- 2.22. Lier har en sterk frivillig sektor. Det arbeides videre med å sikre en god dialog og tilrettelegging for at denne ressursen kan brukes på en god måte innen områder som omsorg og undervisning.
- 2.23. Rådmannen oppretter en egen stilling som sysselsettingskoordinator som skal arbeide som kontakt mellom næringsliv, frivillighet og kommune for å sikre at flyktninger raskt kommer ut i arbeidslivet.
- 2.24. Rådmannen fremmer en egen sak om bruk av økt ramme på til sammen kr 3,6 mill innen psykisk helse for hovedutvalget. Dette omfatter bl.a. organisering av nattjenesten på Heggtoppen.
- 2.25. Statlige midler til økt innsats for skolehelse/helsestasjon ses i sammenheng med økt innsats helsesøster/ungdomslege.
- 2.26. I forbindelse med det pågående arbeidet med ny strategisk næringsplan for Lier etableres en fast samarbeidsgruppe med næringslivet som referansegruppe. Stillingen som næringsrådgiver vurderes utvidet som en del av dette arbeidet.
- 2.27. Lier sikres et bedre kollektivtilbud. Det tas kontakt med aktørene Buskerud fylkeskommune som er ansvarlig for kollektivtrafikk og operatørene Ruter, NSB og Brakar. Frist: 2016

- 2.28. Det utredes mulighet for bruk av ny teknologi for varmegjenvinning i veksthus i Lier med det mål å oppnå lønnsom og bærekraftig helårsdrift av frukt- og grønnsakproduksjon. Dette for å gjøre Lier i bedre stand til å levere frisk mat hele året uten stort klimaavtrykk. Landbrukskontoret bes om å kartlegge tilgjengelig teknologi og søke samarbeid med landbruksnæringen.
- 2.29. I arbeidet med temaplan vei innarbeides en kartlegging av gjenstående gang/sykkelveier for å sikre et helhetlig og komplett gang- og sykkelveinett i Lier. Planen skal kartlegge behov for arbeid med reguleringsplaner, grunnerverv og hvordan statlige tilskuddsordninger kan utnyttes. Frist: 1. oktober 2016.
- 2.30. Det utarbeides en egen gatebruksplan for Sylling sentrum i løpet av 2016.
- 2.31. Det legges frem en egen sak om muligheten til å etablere en Mathall i Ytre-Lier i tilknytning til E-18 i samarbeid med næringen. Fylkeskommunens eiendom Søndre Linnsvollen kan være aktuell.
- 2.32. I forbindelse med revisjon av energi- og klimaplan innarbeides en handlingsplan mot støy etter forurensningsforskriftens kapittel 5.
- 2.33. Bevilgningen til oppgradering av veilys til LED stilles foreløpig i bero inntil det foreligger en samlet plan for hvordan dette kan gjøres på en hensiktsmessig måte. Planarbeidet skal gjennomføres i løpet av 2016 som en del av hovedplan vei.
- 2.34. Lier kommune deltar i en rekke samarbeidsorgan – alt fra Vestregionen og Buskerudbyen til Oslo og omland friluftsråd – med ulik finansiering. Rådmannen legger frem en egen kost/nytte-analyse som viser direkte og indirekte kostnader knyttet til arbeidet med disse.
- 2.35. For å sikre effektiv drift av selskaper som leverer tjenester etter selvkost må det sikres bedre eierstyring og økt bruk av forvaltningsrevisjon. I 2016 vil en spesielt sette fokus på interkommunale selskaper (IKS).

Innhold

1	Rådmannens innledning	2
2	Om dokumentet	4
3	Kommuneplan og prioriterte mål for perioden	5
4	Utviklingstrender samfunn og kommune	6
5	Strategiske områder	10
5.1	Samfunn	10
5.2	Tjenesteområder	14
5.2.1	Skole	14
5.2.2	Barnehage	18
5.2.3	Helse og omsorg	21
5.2.4	Velferd	25
5.2.5	Kultur	31
5.2.6	Infrastruktur – Bygg, Vann og Avløp, Vei	36
5.2.7	Plan og samfunn	39
5.2.8	Ledelse, politikk og konserntjenester	43
5.3	Organisasjon og medarbeidere	47
5.4	Økonomi og investering	50
	Vedlegg 1 – Sentral budsjettering	76
	Vedlegg 2 – Vedtatte inv. HP 2015-2018 med endringer	77
	Vedlegg 3 – Handlingsrommet	79
	Vedlegg 4 – Oversikt over avgifter, gebyrer og egenbetalinger	81
	Vedlegg 5 – Kommunale tilskuddssatser for ikke-	91
	Vedlegg 5 – Driftstilskudd barnehager	91
	Vedlegg 6 – Obligatoriske oversikter	92
	Vedlegg 7 – Leseveiledning for dokumentet	97

1 Rådmannens innledning

Et nytt kommunestyre tar for alvor fatt på en ny fireårsperiode med dette handlingsprogrammet. Det gir muligheter til å prege kommunens utvikling i betydelig grad, men er utfordrende fordi det skjer i en tid med mange signaler om forestående endringer. Selv om mye av politikken kommer til uttrykk gjennom disposisjonene i årsbudsjettet – det første hele året i perioden – blir det ikke mindre viktig enn tidligere å tenke langsiktig i mål og økonomi; derfor fortjener både handlingsprogrammet og økonomiplanen sin andel av oppmerksomheten som styringsdokumenter.

Tre innfallsvinkler som utfyller hverandre

Jakten på gode, meningsfulle mål er krevende; i alle fall når et mangfoldig utfordringsbilde og mange ambisjoner skal kombineres i noe som både gir retning og fart. Rådmannen har derfor valgt tre innfallsvinkler som er ment å være til hjelp i prioriteringen og tjene til konsentrasjon om viktige hensyn. Da er det vesentlig å se at selv om de ikke er gjentatt innen ethvert område skal de være med i vurderingen der det er formålstjenlig, men også erkjenne at kommunefamilien inneholder så mange elementer og favner så vidt at mye må ivaretas også utenfor «hovedveiene».

Psykisk helse som en grunnleggende samfunnsfaktor

I Lier kommune har det vært arbeidet med en rekke forhold av betydning for innbyggernes helse, de senere årene blant annet med en satsning på folkehelse der vi kan vise til gode resultater. I dette handlingsprogrammet tar vi spesielt for oss den psykiske helsen i befolkningen.

Det handler om enkeltmenneskets velferd, forutsetningene for å mestre og lykkes i samfunn, sosiale relasjoner, skole og arbeidsliv. Kommunen er tilstede i alle livsfaser og –situasjoner. Vårt bidrag dreier seg ofte om de kollektive tjenestene og deres kvalitet, men for svært mange også om den individuelle opplevelsen av møtet mellom det offentlige, personen og de nære omgivelsene.

Kommunenes interesseorganisasjon KS vektlegger også temaet i 2016 under tittelen «utenforskap» og rådmannen registrerer regjeringens signaler i forslaget til

statsbudsjett som er ment til å stimulere slik innsats fra kommunens side.

Betydningsfull infrastruktur

Lier kommune planlegger en fjordby på Lierstranda sammen med Drammen kommune. Mens planene om nytt sykehus materialiseres og vi begynner å se konturene av et fremtidig transportknutepunkt er det avgjørende at bystrukturens utforming tillegges vekt slik at den har varig holdbarhet.

En fremtidsrettet infrastruktur der transport, energi, byrom, vann, avløp og renovasjon er grundig vurdert og ivaretatt må sikres gjennom kommunens aktive deltakelse og styring. Infrastrukturen omfatter også kommunens formålsbygg; vi har nylig åpnet Hegg skole og i 2016 ferdigstiltes Fosshagen. Det har konsekvenser for kommunens tjenesteproduksjon. Dessuten vil vedlikehold og oppgradering av eksisterende anlegg representere løpende oppdrag for kommuneorganisasjonen og i de selskapene kommunen har etablert for det.

De store transportsystemene som riksvei 23, E18, E134 og jernbanen er ikke kommunens ansvar, men når de direkte berører, er av interesse og har konsekvenser for Lier er det avgjørende at kommunen med prosessene tidlig og har tilstrekkelig kompetanse og kapasitet til å følge opp bokstavelig talt hele veien.

Innovasjon, - også i smått

Den direkte kontakten med innbyggere og næringsliv, arbeidsprosessene og organisering følger gjerne etablerte mønstre. Det siste året er det foretatt flere endringer og nye står for tur. Ofte er de de typiske og symboltunge organisasjonsendringene som synes og blir diskutert, men det er ikke nødvendigvis der gevinstene kommer til uttrykk.

Vi utfordres på helhetlig tankegang som kommer brukere av tjenestene til gode og ikke minst evnen til å handle når situasjonen krever det. Derfor kommer medarbeidere og ledere i mange deler av organisasjonen også til å være involvert i prosjekter for forbedring i handlingsprogramperioden.

Vi kartlegger behovet blant annet i direkte kontakt med de som kan uttale seg om det, ser på alternative løsninger og tester dem i liten skala før de eventuelt tas i bruk for mange. Metoden og mye av dette arbeidet skjer innenfor rammen av et pågående innovasjonsprogram eller i kjølvannet av det.

Forsiktig inngang til perioden

Til tross for dystre spådommer kalkulerer rådmannen med en forholdsvis stabil økonomisk situasjon den første delen av handlingsprogramperioden.

Vi toner ned optimismen som ofte blir skatteinngangen til del og er samtidig forsiktig med å foreslå for store endringer som direkte berører tjenesteproduksjonen i negativ

forstand. Det er et svar på de vurderingene som er gjort når det gjelder finansieringen av tjenesteproduksjonen de siste årene, store og tunge investeringer som er i en slutfase og en invitasjon til kommunestyret til å bruke tid på å vurdere de neste trekkene.

Gradvis bør det legges opp til ny omstilling i kommuneorganisasjonen; da er det om å gjøre at grunnlaget er solid nok.

Måling av resultater

Som en følge av kommunestyrets anmodning og rådmannens behov for å kunne måle utviklingen i virksomheten og avklare resultatkrav innføres indikatorer. I dette handlingsprogrammet vil noen områder ha slike, enkelte vil være under bearbeiding og må testes ut og andre kommer til underveis i året.

Kommunereformen og nytt inntektssystem

Folkevalgte og administrasjon bruker mye tid og krefter på den kommunereformen som er initiert av et flertall på Stortinget. Trolig vil den kreve mye også i 2016 og avhengig av hva kommunestyret bestemmer seg for vil muligens være tilfelle også de påfølgende årene. Dette handlingsprogrammet holder stø kurs og gir ikke indikasjoner i noen retning når det gjelder fremtidige valg og det som måtte skje etterpå.

Regjeringen har varslet endringer i inntektssystemet. Hva betyr for Lier kommune og eventuelt inn i en ny kommunestruktur blir først kjent i 2016.

A blue ink handwritten signature, appearing to read 'H.P. Christensen', written in a cursive style.

Hans-Petter Christensen
Rådmann

2 Om dokumentet

Dokumentet inneholder noen tabeller og grafer (tjenesteprofiler) som trenger forklaring. I vedlegg 10 er det en leseveiledning som forklarer hvordan disse skal forstås.

Styrende dokumenter

Kommuneplanen er kommunens viktigste strategiske styringsdokument, og inneholder overordnede målsetninger og retningsvalg for kommunens utvikling.

Det er også vedtatt temaplaner som angir utvikling for følgende områder:

- Kvalitetsplan for Lierskolen 2012 – 2015
- Kvalitetsplan for barnehager 2015-2018
- Omsorgsplan 2018
- Kommunal plan for idrett og fysisk aktivitet 2009 - 2012
- Boligsosial handlingsplan
- Energi- og klimaplan
- Rusmiddelpolitisk handlingsplan
- Temaplan avløp 2010 – 2021
  - Felles hovedplan for vannforsyning og avløp i drammensregionen
- Trafikksikkerhetsplan 2010-2013
  - Trafikksikkerhetsplan - prioritering kommunale veier
  - Trafikksikkerhetsplan - prioritering riks- og fylkesveier

Handlingsprogrammet skal bidra til å realisere kommuneplanens og temaplanenes målsetninger, og inneholder mål, tiltak og økonomiske rammer for kommende fireårsperiode, samt budsjett for kommende år.

Tre i ett - om dokumentet

Handlingsprogrammet er tre forskjellige dokumenter i ett:

- *Økonomiplanen* er obligatorisk og skal være fireårig.
- *Årsbudsjettet* er også lovpålagt og gjelder det første året etter vedtak.
- *Handlingsprogrammet* knytter økonomiske størrelser sammen med mål og rammebetingelser.

I Lier kommune praktiseres en ordning der rådmannen utarbeider et grunnlag for den politiske behandlingen, men det er formannskapet som former forslaget til vedtak som etter hvert blir innstilling overfor kommunestyret.

Handlingsprogrammet for Lier kommune omfatter fire strategiske områder:

- *Samfunn*
- *Tjenester*
- *Organisasjon og medarbeidere*
- *Økonomi*

Områdene er omtalt i hvert sitt kapittel med sentrale utfordringer og arbeidet med disse. Under de enkelte tjenestene fremkommer utfordringer mål og driftsbudsjettet for tjenesteområdene.

3 Kommuneplan og prioriterte mål for perioden

Lier kommunes visjon

**Grønne Lier – for alle innbyggere
Landlig og livskraftig**

Visjonen vår er både uttrykk for vårt særpreg i dag og det Lier-samfunnet vi vil utvikle videre; en landlig kommune, nær byen og med en livskraftig befolkning, landbruk og næringsliv.

Ut fra visjonen skal kommunens arbeid bygges på følgende grunntanker:

- Det gode liv for alle
- Natur og kultur som ressurs
- Langsiktig miljøutvikling

Hovedprioriteringer i handlingsprogrammet 2016-2019

For å sikre målrettet innsats på noen utvalgte sentrale områder er det i handlingsprogrammet 2016-2019 lagt inn tre hovedprioriteringer. De tre hovedprioriteringene spenner over de fire strategiske områdene og preger på ulike måter de ulike delene av handlingsprogrammet.

Hovedprioriteringene i handlingsprogrammet 2016-2019 er:

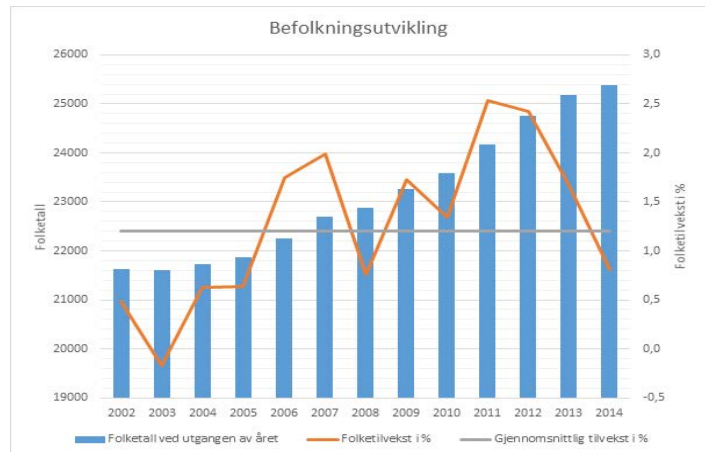
- **God psykisk helse for alle innbyggere**
Lier kommune skal sikre god psykisk helse og trivsel for alle innbyggerne.
- **Effektiv infrastruktur**
Lier kommune skal sikre effektiv infrastruktur i kommunen, med særlig vekt på egen infrastruktur som for eksempel bygninger, veier og systemer for vann, avløp og renovasjon.
- **Smarte løsninger i kommuneorganisasjonen**
Lier kommune skal sikre utvikling og innovasjon i kommuneorganisasjonen med vekt på smarte løsninger i møtet med dagens og morgendagens utfordringer.

4 Utviklingstrender samfunn og kommune

Befolkningsveksten er avtagende

Etter en lang periode med sterk befolkningsvekst i Lier avtar veksten.

- Første halvår 2015 var veksten på 125 personer. 30.06.2015 hadde Lier en samlet befolkning på 25 364 personer.
- I 2014 økte befolkningen med 203 personer, i 2013 med 412 og i 2012.
- I gjennomsnitt har Lier vokst med 271 personer pr år siden årtusenskiftet, i alt 4 070 fra 1.1.2000 til utgangen av 2014.

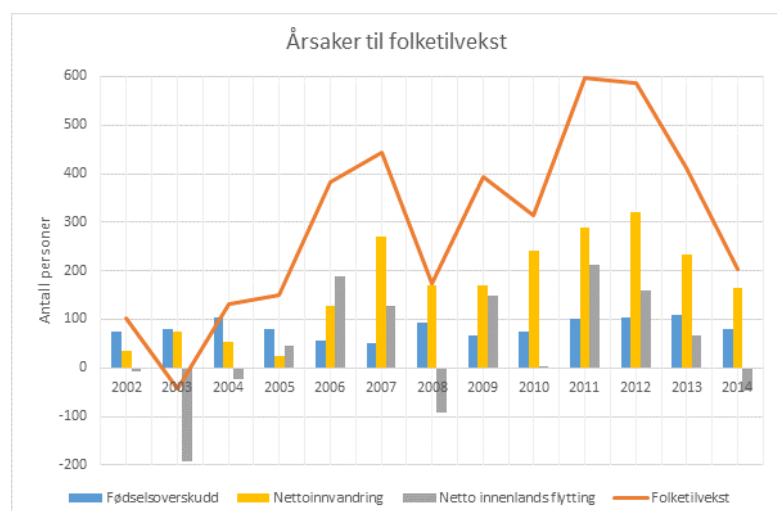
Befolkningsutviklingen i Lier 2002-2014. Kilde: SSB, Statistikkbanken

Innvandringen har bremsset opp, men flyktningetilstrømmingen øker

Tilflytting fra utlandet (innvandring) betyr mye for befolkningsveksten i Lier. I 2006 begynte den å skyte fart, og nådde en topp i 2011. Fra 2007 har den vært større enn tilflyttingen fra andre norske kommuner. 1.januar 2015 hadde Lier en innvandrerbefolkning (direkte innvandrere eller barn av to innvandrede foreldre) på 3886 personer.

Europa og Norge opplever i 2015 stor tilstrømming av flyktninger. Det er ventet at dette vil fortsette i 2016 og muligens også årene som kommer. Dette vil påvirke norske kommuner og det er forventet at kommunene vil måtte bosette flere i de kommende årene.

- Innvandringen (gul søyle i diagrammet) nådde en topp på over 300 personer i 2011 og har sunket til ca. 180 personer i 2014.
- I samme periode har innenlands flytting (grå søyle) variert mellom en vekst på ca. 200 personer i 2011 og netto utflytting på ca. 100 personer i 2008. I 2014 var det en netto utflytting på ca. 50 personer fra Lier.
- Fødselsoverskuddet, antall fødte minus antall døde (blå søyle) er nokså stabilt.

Andelen av ulike grupper i befolkningsveksten i Lier. Kilde SSB, Statistikkbanken.

Folkehelse – utviklingstrekk

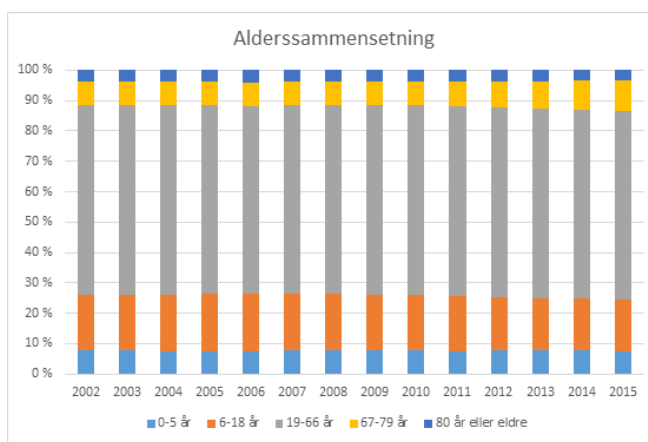
Folkehelseprofilen, som utgis årlig av Folkehelseinstituttet, viser at folkehelsen i Lier er noe bedre enn landsgjennomsnittet. Lunger har gode levekår, bra helsetilstand og gode levevaner, men bak gjennomsnittstallene ser vi utfordringer med sosiale ulikheter og psykisk helse.

Helsen til de eldre i kommunen er også god. Kartlegging av tjenestebehovet for seniorer 80+ fra 2008 til 2014 viser at målrettet og langsiktig innsats har gitt gode resultater. Tjenestebehovet til denne aldersgruppen er redusert med 11 % i samme periode.

Liers befolkning er ung

Sammenlignet med landsgjennomsnittet (og gjennomsnittet i Buskerud) har Lier en ung befolkning. De over 67 år utgjør likevel en stadig større andel av befolkningen. Årsaken er de store årskullene fra slutten av 40-tallet og 50-tallet. Det fremgår også at andelen av eldre over 80 år ikke vokser like fort og at andelen barn og unge under 19 år holder seg.

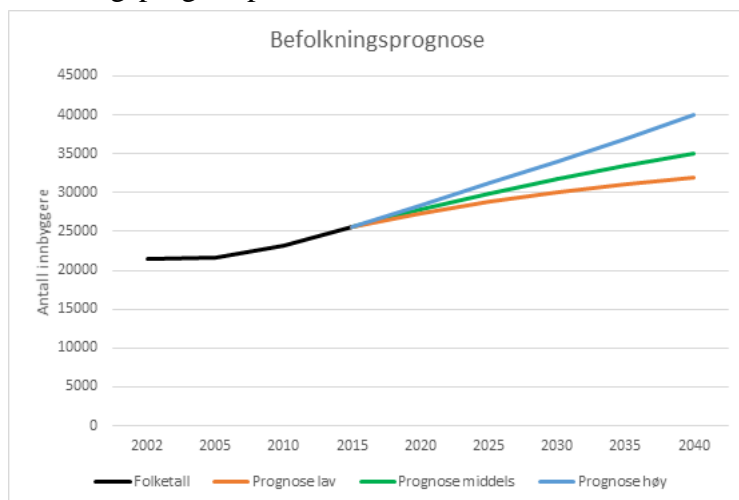
- Ca. 26 % av befolkningen er barn og unge under 19 år, mot ca. 24 % i Buskerud.
- Andelen eldre i Lier over 80 år er 3,3 % mot nærmere 4,5 % i Buskerud.
- Andelen over 67 år i Lier er 12,5 % mot 14 % i Buskerud og 13,5 i landet.

Utviklingen i alderssammensetning i Lier 2002-2014. Kilde: SSB, Statistikkbanken

Befolkningsprognose

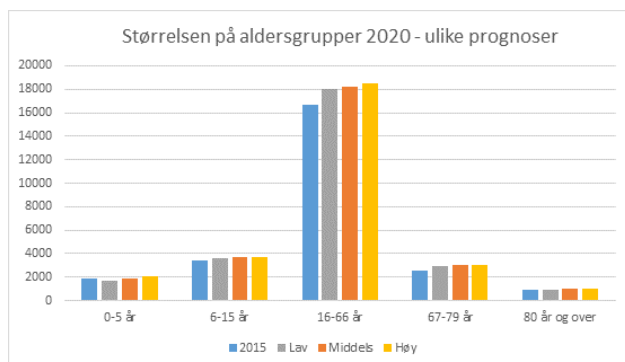
Hvor stor befolkningsveksten blir fremover, påvirker sammensetningen av befolkningen og har dermed følger for tjenestetilbudet kommunen vil trenge. Statistisk sentralbyrå skisserer tre scenarier for befolkningsvekst, se grafikk under. Disse prognosene indikerer at Lier vil vokse med 4-500 personer i året, og vil øke med 1 500-2 000 innbyggere i handlingsprogramperioden.

* Befolkningsframskrivningene til SSB

Fire grupper av forutsetninger ligger til grunn; fruktbarhet, aldring, flytting og innvandring. (NB. Innvandringen påvirkes av forskjellene i inntekt mellom Norge og verden utenfor.)
 «Høy nasjonal vekst»: Høy fruktbarhet, aldring og innvandring, middels flytting.
 «Middels nasjonal vekst»: Middels utvikling av alle forutsetningene. Norges befolkning når 6 mill. i 2031.
 «Lav nasjonal vekst»: Lav fruktbarhet, lav forventet levealder og innvandring.

Befolkningsutviklingen i Lier frem til 2040. Kilde: SSB, Statistikkbanken

Størrelsen på ulike aldersgrupper i Lier i 2020 med ulik vekst lagt til grunn. Kilde: SSB, Statistikkbanken

I handlingsprogrammet legges middelalternativet til grunn, jfr. tabellen nedenfor.

	Reelle tall			Prognose				Vekst per år	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Snitt antall	%
0-5 år	1880	1920	1861	1901	1884	1882	1875	4	0,2
6-15 år	3309	3317	3403	3452	3530	3613	3668	66	1,9
16-66 år	16482	16673	16703	17158	17429	17661	17941	310	1,8
67-79 år	2221	2391	2523	2669	2786	2896	2960	109	4,1
80 år og over	871	874	888	872	876	888	931	11	1,2
Totalt	24763	25175	25378	26052	26505	26940	27375	499	1,8

SSB prognose (Middels nasjonal vekst) tall pr. 1.1

Framskrivning av befolkningen med middels nasjonal vekst gir en vekst på 674 personer, 2,7 %, første år og deretter en relativ jevn vekst på rundt 440 pr. år (1,7 %) i resten handlingsprogramperioden. Antall 0-5 år er stabil, de øvrige gruppene vokser. Aldersgruppen 67-79 vokser sterkest 4,1 %, mens gruppen over 80 år bare har en beskjeden årlig vekst på 11 personer i perioden.

Arbeidsplasser

Lier har, i en lang, sammenhengende periode, hatt stor vekst både i antall arbeidsplasser, befolkning og personinntekt. I dag har Lier nesten 14.000 arbeidsplasser og ca. 13.500 arbeidstakere som er bosatt i kommunen. Hvis vi skal opprettholde den gode arbeidsplassdekningen trenger vi å få etablert en ny arbeidsplass pr. to nye innbyggere. Nye arbeidsplasser bør samsvare med behovet til arbeidstakerne i Lier.

Behovs- og levekårsindikatorer

I statsbudsjettet er det utarbeidet et sett indikatorer som brukes i beregningsnøklene for kommunenes utgiftsbehov og legges til grunn for fordeling av rammeoverføringer fra staten.

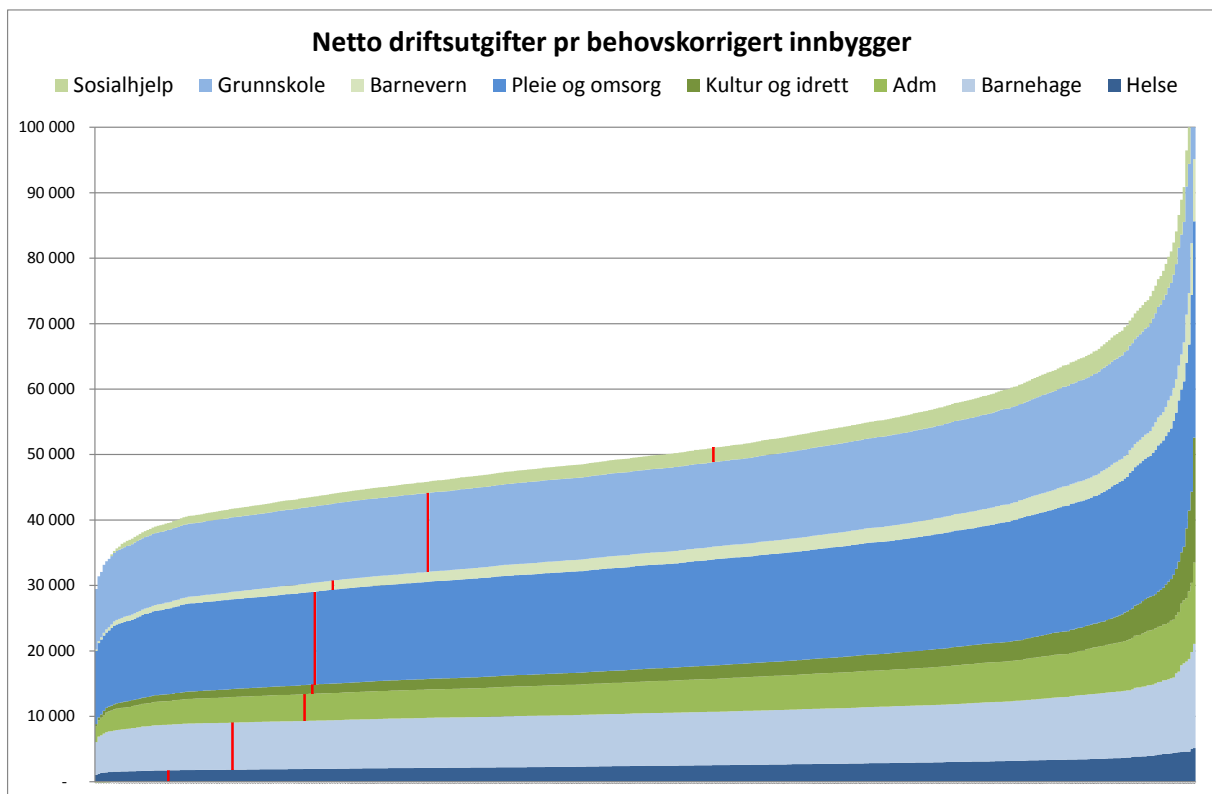
Lier har noe lavere utgiftsbehov enn landet og Buskerud.

- Lier har mindre andel eldre og større andel barn i skolealder.
- Lier har høy andel innvandrere/flyktninger.
- Lier har gode levekårsindikatorer (enslige forsørgere, fattige, uføre, og enslige som er 67 år og eldre) i forhold til landgjennomsnittet.

Kostnadsnivået i tjenestetilbudet

Figuren under viser behovskorrigerede netto driftsutgifter i stigende rekkefølge for de ulike tjenesteområdene i alle landets kommuner i 2014.

Lier har gjennomgående lave behovskorrigerede kostnader markert med røde linjer i figuren under. Lier har imidlertid også lave inntekter og betydelige stordriftsfordeler i kraft av antall innbyggere i kommunen. Kommunene vi normalt sammenlikner oss med, har også gjennomgående lave kostnader. Det er en betydelig variasjon i plasseringen nasjonalt, mellom de ulike tjenesteområdene for Lier. Helsetjenester drives med svært lave kostnader, mens flest kommuner løser oppgavene innen sosialtjenester med lavere kostnader enn Lier. Imidlertid er kostnadene på alle tjenesteområder, inklusive sosialtjenester, lavere enn landsgjennomsnittet i Lier kommune. Det er fullt mulig at stordriftsfordelene vi finner innen administrasjon, skole og pleie og omsorg, ikke er like vesentlige innenfor sosialtjenester.

Utgiftene til økonomisk sosialhjelp økte betydelig fra 2013 til 2014, samt første halvår 2015. Kostnadsnivået i sosialtjenesten jf. figuren over er basert på regnskapstall og inkluderer en betydelig budsjettoverskridelse i 2014. Kostnadene i NAV er på ca. 93 % av landsgjennomsnittet.

5 Strategiske områder

Handlingsprogrammet har disse fire strategiske områdene:

- Samfunn
- Tjenester
- Organisasjon og medarbeidere
- Økonomi

5.1 Samfunn

Klima og energi

Energi- og klimaplan (felles for Lier, Røyken og Hurum) ble vedtatt i 2009. Tiltakene for Lier kommune ble konkretisert i klimahandlingsplanen. Revidert energi- og klimaplan vil bli lagt frem for politisk behandling i 2016. Det legges vekt på at innbyggere og politikere involveres i utformingen av planen.

Det aller beste klimatiltaket er ikke å investere i tiltak som fører til nye utslipp. I 2015 ble det gjennomført en energi- og klimautredning for Lierstranda, som vil være med å legge grunnlaget for hvilke betingelser som skal settes for utbyggingen der.

Kommunikasjon og informasjon om klima- og energispørsmål skal ytterligere forbedres. Formidling av innbyggernes mulighet for støtteordninger til lokale energi og klimatiltak vil fortsatt bli prioritert. Skoleprosjektet KlimAvis startet høsten 2015 med planlagt utgivelse i februar/mars 2016. Videre skal det i 2016 jobbes videre med klimainnsats hos næringslivet, gjennom ReisSmart, i samarbeid med Buskerudbyen.

Plansamarbeid om utvikling av fjordby på Lierstranda og Brakerøya

Strategisk plattform med masterplan ble godkjent i Drammen bystyre og Lier kommunestyre i februar/mars 2015, og skal legges til grunn for videre planarbeid i området.

I dette arbeidet, er det blant annet satt i gang en mulighetsstudie for trafikalt knutepunkt rundt en ny stasjon på Lierstranda. Jernbaneløstret utreder plasseringen av ny stasjon og beregner å være ferdig med det i 2016.

De gjennomførte mulighetsstudiene, sammen med tidligere utredninger, vil være utgangspunkt for å starte formell planlegging etter Plan- og bygningsloven i 2016. I forbindelse med planarbeidet gjennomføres det medvirkning.

Første plan ut er områderegulering av sykehustomt og omkringliggende arealer. Planen vil komme til behandling i Drammen og Lier kommuner i løpet av første halvår 2016.

Ill: Forslag til passasje under ny stasjon. Juul | Frost arkitekter.

Effektiv infrastruktur

Lier står overfor flere utfordringer samtidig; bydannelse og betydelig boligbygging i ytre Lier, som krever omfattende planprosesser og store investeringer i tiden som kommer, samtidig som hensynet til resten av kommunen må ivaretas.

I perioden 2016 – 2019 vil spesielt noen temaer få en fremtredende plass:

- a) Vei- og transportløsningene i ytre Lier, med vekt på kollektivknutepunkt, syklende gående og sammenhengen mellom overordnet veisystem (riksvei 23 og E18), regionale og lokale veier, samt kollektive transportløsninger.
- b) Fjordby med teknisk infrastruktur, offentlig areal og transportløsninger basert på en god miljøstandard.
- c) Kommunale formålsbygg; behov, endringer (salg, kjøp, bygging), og forvaltning, drift og vedlikehold.

Buskerudbypakke 2

Buskerudbypakke 2 skal reforhandles. Forslag til ny pakke er utarbeidet og kommer til sluttbehandling i kommunene i august/september 2016. Målet er å komme i betraktning i Nasjonal transportplan som skal behandles i stortinget juni 2017.

Riksvei 23

Reguleringsplan for RV 23 Dagslett – Linnes er vedtatt og bompengeproposisjonen godkjent i Stortinget. Statens vegvesen (SVV) utarbeider anbudsmateriale for tiltaket og gjennomføringen følger tidsplanen som er lagt.

Videreføring av RV 23 fra Linnes til E 18 er ført opp på uprioritert plass i NTP. Forutsetning for oppføring på prioritert plass i neste NTP er at det foreligger vedtatt reguleringsplan. SVV varslet planstart for reguleringsplanen våren 2015 og startet planarbeidet. Sommeren 2015 meldte SVV at den valgte løsningen som har kryss med E 18 ved Strandbrua ikke gir god nok trafikkavvikling. Bl.a. blir krysset med E 18 overbelastet. SVV vurderer derfor mulige nye løsninger der RV 23 ledes mer rett frem til E 18 lenger mot øst, og derfra i tunnel under Finnemarka til et sted på Eiker. De åpner for å omklassifisere den til E 134.

Folkehelse

Helse er en grunnleggende faktor i velferdssamfunnet. Ansvar for helsetiltak er delt mellom de ulike offentlige nivåene. Kommunene har et særlig ansvar for helsefremmende og forebyggende arbeid.

Sunne og aktive liunger

I 2013 startet prøveprosjektet «Sunne og aktive liunger» på to skoler og tre barnehager. Resultatene fra disse virksomhetene og tilsvarende tiltak i andre kommuner er svært gode og danner grunnlag for en trinnvis innføring i alle skoler og barnehager i Lier.

Frisklivstilbud

Lier frisklivscentral ble etablert i 2014 og 250 personer har benyttet tilbudene til nå. Høsten 2014 ble tilbudet utvidet til å omfatte barn og unge. Høsten 2015 er det satt i gang et pilotprosjekt med spesielt tilrettelagte tilbud til personer med psykiske vansker og personer som er nye i Norge. Tilbudet videreføres i 2016.

Psykisk helsetilstand kan ha sammenheng med faser i livet, medisinske forhold, relasjoner, arbeid osv. Det er ikke nødvendigvis et "direkte" kommunalt ansvar eller noe vi kan gripe inn i med kommunale tjenester, men tilstanden "en god psykisk helse" kan påvirkes i betydelig grad av forhold kommunens tjenester omfatter. Det kan være oppvekstområdet, der barnehage og skole har en stor betydning for hvordan barn formes og opplever mestring; bomiljøet og stimulans til å ta ansvar for trivsel i nærmiljøet; rehabilitering etter sykdom for eldre; helsefremmende og sykdomsforebyggende arbeid; språk og språkforståelse som grunnlag for arbeid blant innvandrere. Dette er forhold som det skal arbeides aktivt med.

Kommunereformen

Målet med regjeringens kommunereform er større, mer robuste kommuner med økt makt og myndighet. Regjeringen legger til grunn at dette er nødvendig for å møte morgendagens utfordringer og forventninger fra innbyggerne. Det nye kommunekartet skal bli til gjennom regionale og lokale prosesser, der kommunene selv kan diskutere hvilke kommuner de ønsker å slå seg sammen med. Fylkesmannen har fått ansvar for å lede og igangsette de regionale prosessene, sammen med KS regional. Det er ikke tatt høyde for evt. kommunesammenslåing i beslutningsgrunnlaget.

Smarte løsninger i kommuneorganisasjonen

Lier kommune står overfor betydelige krav til endringer som følge av kombinasjonen av vekst, befolkningssammensetning og annerledes oppgaveløsning i forholdet mellom stat og kommune. Så vel organiseringen som kapasitetsfordeling og behovet for ny og annen kompetanse har betydning for handlingsprogrammet.

Dette skjer samtidig med at prosess og utredningsarbeid knyttet til kommunereformen går sin gang. Den vil også være premissgivende for kommuneorganisasjonen, men det er ukjent i hvilken utstrekning og hvor avgjørende den kan bli.

For å sikre en systematisk tilnærming til utvikling og innovasjon i kommuneorganisasjonen gjennomføres det for tiden et innovasjonsprogram. Gjennom programmet får utvalgte ledere og medarbeidere kunnskap, metoder og verktøy for å legge til rette for innovasjon og utvikling av smarte løsninger.

Boligpolitikk

Hovedprinsippet i kommunens boligpolitikk er at bolig er et privat ansvar og innbyggerne selv er ansvarlig for å skaffe seg bolig. Kommunen har et ansvar for å hjelpe innbyggere som har spesielle vansker med å finne en god boligløsning. Kommunen ønsker at flest mulig skal bo i ordinære bomiljøer.

Boligsosial handlingsplan revideres i 2015. I 2016 foreslås nye tiltak:

- Omlegging av kommunal bostøtte slik at den kan gis til alle som bor i kommunale boliger og har høye bostgifter.
- Boliger til personer med dårlig boevne og midlertidige boliger
- Boliger til personer med nedsatt funksjonsevne
- Fra leie til eie

5.2 Tjenesteområder

5.2.1 Skole

Skole omfatter:

- Gullaug skole
- Hegg skole
- Egge skole
- Oddevall skole
- Nordal skole
- Hallingstad skole
- Hennommarka skole
- Heia skole
- Lierbyen skole
- Tranby skole
- Høvik skole
- Sylling skole
- Kulturskolen (Mål og indikatorer til kulturskolen er under tjenesten kultur)
- Pedagogisk psykologisk tjeneste

Utfordringer

- Det er store variasjoner mellom skoler og klasser når det gjelder faglige resultater
- Økende antall elever med psykiske problemer og antall elever som opplever mobbing og krenkelser
- Større mangfold i etnisk og sosioøkonomisk bakgrunn
- Høy andel elever med spesialundervisning reduserer muligheten for å arbeide forebyggende, da mye tid er bundet til sakkyndighetsarbeid.

Hovedmål

- Lierskolen skal gi den enkelte elev de beste muligheter til faglig og sosial utvikling.

Tiltak

Læringsledelse

Alle skolene i Lier praktiserer læringsledelse i tråd med prinsippene i Lierskolens vedtatte dokument «Kjennetegnet for god læringsledelse».

Matematikk/regning

Eksamensresultatene i matematikk viser at mange elever har for dårlige ferdigheter i matematikk. Skolene i Lier arbeider etter felles plan for regning og matematikk. Planen inneholder årshjul for kartlegging. Lier kommune satser på videreutdanning innenfor matematikk. Lierskolen skal utvikle en felles kultur, kompetanse og struktur der regning er en grunnleggende ferdighet som skal brukes i alle fag.

Fysisk aktivitet

Regelmessig fysisk aktivitet er nødvendig for vekst og utvikling hos barn og unge. Tjenesteutvalget har vedtatt at alle barn i SFO skal ha mulighet for en time fysisk aktivitet daglig. Elevene skal i størst mulig grad kunne gå eller sykle til skolen.

Digital kompetanse

Læreplanen og kommunale planer skal sikre at elever i Lier har digital kompetanse for videre utdanning og yrkeskarriere. Lierskolen bruker <http://www.iktplan.no/> som er en nasjonal plan for digital kompetanse. Kompetansemålene i læreplanen er knyttet til planen.

Redusere andel elever med spesialundervisning

Andel elever som trenger spesialundervisning skal reduseres gjennom bedre tilpasset opplæring.

Beredskapsteam mot mobbing

Et tverrfaglig beredskapsteam mot mobbing skal bistå skoler med å løse kompliserte mobbesaker og bidra til økt kompetanse

Faktadel/underlag

Lierskolen har ansvar for 3 358 elever i kommunale grunnskoler og består av 12 skoler (8 barneskoler, 2 ungdomskoler og 2 kombinerte barne- og ungdomskoler). PP-tjenesten er organisert som en egen tjeneste og bistår også barnehagene. Mange skoler gir kommunen kostnadsutfordringer på grunn av halvfulle klasser. Prognosene for elevutvikling på de ulike skolene er svært ulike. Samlet sett vil det bli behov for like mange nye klasser som behovet for reduksjon i antall klasser. Dette gjør det mulig å gi både nåværende og nye elever et godt grunnskoletilbud innen en samlet uendret ramme, i fireårsperioden.

Måleindikatorer

Oppvekst

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat	Ønsket	Godt nok	Mål
O 1						
Elevenes resultater	O 1,1 Lesing 5.trinn	Nasjonale prøver	52	51	50	52
Nasjonale prøver	O 1,2 Regning 5. trinn	Nasjonale prøver	50	51	50	52
	O 1,3 Engelsk 5.trinn	Nasjonale prøver	50	51	50	52
	O 1,4 Lesing 8 trinn	Nasjonale prøver	51	51	50	52
	O 1,5 Regning 8.trinn	Nasjonale prøver	50	51	50	52
	O 1,6 Engelsk 8.trinn	Nasjonale prøver	50	51	50	52
	O 1,7 Lesing 9. trinn	Nasjonale prøver	55	55	50	55
	O 1,8 Regning 9. trinn	Nasjonale prøver	54	54	50	54
O 2						
Elevenes resultater på skriftlig eksamen	O 2,1 Engelsk	Eksamen 2015	3,9	3,7	3,5	4,0
	O 2,2 Matematikk	Eksamen 2015	2,8	3,1	3,0	3,5
	O 2,3 Norsk	Eksamen 2015	3,8	3,7	3,5	4,0
	O 2,4 Norsk sidemål	Eksamen 2015	3,3	3,3	3,0	3,5
O 3						
Grunnskolepoeng	O 3,1 Grunnskolepoeng	KOSTRA	42	41	40	43
O 4						
Spesialundervisning	O 4,1 Andel elever som har spesialundervisning	KOSTRA	10 %	9 %	10 %	8 %
O 5						
VGS	O 5,1 Direkte overgang til VGS	KOSTRA	99 %	99 %	98 %	99 %
O 6						
Fysisk aktivitet	O 6,1 Daglig fysisk aktivitet på skole	dager i uka	2,2	2,2	2,0	2,5
O 7						
Miljø	O 7,1 Antall skoler som deltar på landbruksdag	En dag 3. trinn	10	10	10	10
	O 7,2 Antall skoler som deltar på skogbruksdag	En dag 6. trinn	10	10	10	10
	O 7,3 Antall elever med på "Inn på tunet"	Ungdomsskolen	13	15	10	15
	O 7,4 Miljøfyrtårnsertifisert	antall skoler	9	12	12	12
O 8						
Mobbing	O 8,1 Elever som mobbes 5-10 trinn	Elevundersøkelsen	5,10 %	0 %	0 %	0 %
O 9						
Digitale ferdigheter	O 9,1 Bruk av IKT til læring	Elevundersøkelsen 5.-10. trinn	3,9	3,9	3,8	4,0
	O 9,2 Bruke informasjon fra internett		3,9	3,9	3,8	4,0
	O 9,3 Bruk av IKT (scala 1-5)		3,1	3,3	3	4,0
	O 9,4 Antall PC og nettbrett i skolen pr elev	Egen telling 2015	0,48	0,5	0,48	0,6

Økonomi

Driftsbudsjett:

Grunnskole og PPT	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	304 428	301 324	306 854	315 931	315 431	315 431	315 431
30 Inntekter	-36 501	-29 761	-31 266	-34 499	-34 499	-34 499	-34 499
Netto ramme	267 927	271 563	275 588	281 432	280 932	280 932	280 932
			<i>Endring pr. år</i>	9 869	-500	0	0
			<i>% endring fra forrige år</i>	3,63 %	-0,18 %	0,00 %	0,00 %

Rammeendringer:

Grunnskole og PPT	Endringer i 2016 kr.				
	2016	2017	2018	2019	Sum
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	4 513	0	0	0	4 513
2 Pris- og lønnsvekst	4 831	0	0	0	4 831
3 HP 14-17 Redusert grunnressurs Hegg (flytting)	250	0	0	0	250
4 Skyss av barn (Ekstraavg. Hegg skole 2015)	-600	0	0	0	-600
5 HP 14-17 Red nivå på tilbud til barn og unge med spesiell	-500	-1 000	0	0	-1 500
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>8 494</i>	<i>-1 000</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>7 494</i>
<u>Nye tiltak</u>					
6 Statsbudsjettet - Ny naturfagstime	375	0	0	0	375
7 HP 15-18 KS elevtallsøkning	1 000	500	0	0	1 500
KS Grunnskole – tidlig innsats (Ørem tilskudd)	3 600	0	0	0	3 600
KS Videreutdanning lærere (Ørem tilsk)	250	0	0	0	250
KS Øremerket tilskudd	-3 850	0	0	0	-3 850
<i>Sum nye tiltak</i>	<i>1 375</i>	<i>500</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>1 875</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
-	0	0	0	0	0
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum Grunnskole og PPT	9 869	-500	0	0	9 369

Forklaringer:

1. Spesialpedagogene er overført fra barnehage til PPT.
2. Pris- og lønnsvekst 2016.
3. Tilbakeføring av grunnressurs til Hegg skole (helårsvirkning).
4. Reduksjon av ramme for ekstra kostnader til skyss i forbindelse med bygging av Hegg skole.
5. I HP 14-17 ble det lagt inn intensjon om å redusere kostnader til barn og unge med spesielle behov med 3 millioner kr i perioden 2015-2017. Dette skal skje i samarbeid med habilitering, og gjennom en oppbygging av kompetanse ved Miljøverkstedene, Hundremeterskogen og i skolene.
6. I statsbudsjettet ble det bevilget penger til innføring av en ekstra naturfagstime på 5.-7.trinn.
7. Ved behandlingen av HP 2015 – 2018 bevilget kommunestyret 1 million kr som en buffer for elevtallsvekst i 2015 og 1 million kr i 2016 (0,5 mill. i 2017).

Tilskuddsmidlene fra Utdanningsdirektoratet, som kom fra høsten 2015 og som skal gå til økt lærerinnsetning fra 1.-4.trinn, kommer også i 2016 som et eget øremerket tilskudd (utenom rammen).

5.2.2 Barnehage

Virksomheter:

- Dambråtan barnehage
- Hennummarka barnehage
- Linnesstranda barnehage
- 21 private barnehager
- 4 private familiebarnehager

Visjon

Lierbarnehagene – *Sammen om kvalitet*

Barnehagene har felles kvalitetsplan og rapporteringsrutiner knyttet til denne. Det gjennomføres tilsyn i tråd med barnehageloven i ca. 12 barnehager hvert år.

Utfordringer

- Språk og språkutvikling frem mot skolestart
- Tidlig innsats som del av et helhetlig læringsløp
- Et felles kompetanseløft for alle barnehager i Lier

Hovedmål for tjenesteområdet

- Lek som læringsarena
- Språklig kompetanse
- Glade barn i fysisk aktivitet
- God pedagogisk ledelse

Tiltak

Kvalitetsutvikling

Personalets faglige og personlige kompetanse er barnehagens viktigste ressurs. Det er ønskelig med økt andel barnehagelærere og barne- og ungdomsarbeidere for å heve kvaliteten på barnehage tilbudet.

De kommunale barnehagene benytter systematisk observasjon gjennom metoden «barnehagevandring» for å følge opp, dokumentere og videreutvikle praksis.

Tidlig innsats med vekt på språk og sosial kompetanse

Barnehagene legger til rette for et inkluderende miljø for å oppnå et positivt mangfold og legger vekt på et godt språkmiljø for alle barn. Det er et mål å få barn fra språklige minoriteter tidlig inn i barnehagen. Slik legges det til rette for tidlig språkutvikling og sosial utjevning. Mestring av sosialt samspill er en forutsetning for videre læring. Barnehagene tilstreber å forebygge krenkende atferd i samarbeid med foreldre.

Barnehageutbygging

Det er pr. dato en underkapasitet i Høvik krets. Det forventes fortsatt vekst i denne kretsen. I kommende HP-periode bør behovet for en ny barnehage i ytre del av Lier vurderes.

Faktadel/underlag

61 barn fra andre kommuner hadde barnehageplass i Liers barnehager våren 2015. Dette er plasser som hjemkommunen betaler for. Samtidig kjøper Lier 30 plasser i nabokommuner, flest i Drammen kommune.

Måleindikatorer

Barnehage

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat i dag	Ønsket	Godt nok	Mål
B 1						
Brukerundersøkelsen	B 1.1 Kommunale bhg.	bedre kommune 2015	5,1	5,2	5	5,2
	B 1.2 Private bhg.		5,3	5,3	5	5,3
B 2						
Bemanning	B 2.1 Andel menn ansatt i kommunale barnehager	KOSTRA	7,80 %	9 %	8 %	10 %
B 3						
Dekningsgrader	B 3.1 Ventelister med rett til plass	egen telling	0	0	0	0
	B 3.2 Tilbud om plass uten rett til plass	egen telling	100 %	100 %	100 %	100 %
	B 3.3 Andel barn med spesialpedagogisk tilbud	KOSTRA	24 %	10 %	15 %	10 %
	B 3.4 Andel barn 3-5 år som går i barnehage	KOSTRA	99 %	99 %	99 %	99 %
B 4						
Fagutdanning kommunale barnehager	B 4.1 Styrere	KOSTRA	100 %	100 %	100 %	100 %
	B 4.2 Avdelingsledere	KOSTRA	100 %	100 %	100 %	100 %
	B 4.2 Barne og ungdomsarbeidere	KOSTRA	28 %	35 %	28 %	40 %
	B 4.3 Andel ufaglærte som jobber med disp. kommunalt	personer	0	0	0	0
B 5						
Fagutdanning i private	B 5.1 Andel ufaglærte som jobber med disp. privat	personer	12	8	10	0

Økonomi

Driftsbudsjett:

Barnehage	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	206 040	208 683	204 658	208 702	208 702	208 702	208 702
30 Inntekter	-15 184	-13 385	-13 385	-13 747	-13 747	-13 747	-13 747
Netto ramme	190 856	195 298	191 273	194 955	194 955	194 955	194 955
			Endring pr. år	-343	0	0	0
			% endring fra forrige år	-0,18 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %

Rammeendringer:

Barnehage	Endringer i 2016 kr.				
	2016	2017	2018	2019	Sum
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	-5 413	0	0	0	-5 413
Pris- og lønnsvekst	4 944	0	0	0	4 944
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>-469</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-469</i>
<u>Nye tiltak</u>					
KS - budsjettforlik gratis kjernetid	126	0	0	0	126
<i>Sum Nye tiltak</i>	<i>126</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>126</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
-	0	0	0	0	0
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum Barnehage	-343	0	0	0	-343

Forklaringer:

I statsbudsjettet ble makspris, nasjonalt minstekrav for foreldrebetaling og gratis kjernetid videreført med prisjustering.

Det ble også lagt inn en økning i likeverdig behandling av private og kommunale barnehager fra 98 – 100 %. Dagens finansieringsordning videreføres i 2016, men det skjer en endring i forhold til at pensjonskostnadene skal settes til 13 % av brutto lønnsutgifter i de kommunale barnehagene.

Kapitaltilskuddet til private barnehager skal for 2016 gis ut fra barnehagens byggeår. Disse stasene er fortsatt ikke publisert av departementet. Satser for kommunalt driftstilskudd ligger i vedlegg 5.

Totalt sett medfører disse endringene at nivået i 2015 kan videreføres med ordinær pris- og lønnsvekst.

1. Spesialpedagogene er overført til PP-tjenesten.

5.2.3 Helse og omsorg

Virksomheter

- Rehabiliteringsvirksomheten (Fosshagen medio 2016)
- Hjemmetjenesten (1 virksomhet fra 01.01.16)
- Frogner sykehjem og dagsenteret for mennesker med demens i Lierbyen(Fosshagen medio 2016)
- Liertun sykehjem med boligenhet og Bofellesskapene Frogner (Fosshagen medio 2016) og Bratromveien 7/9/11
- Nøstehagen bo- og omsorgssenter (sykehjem, omsorgsboliger og dagsenteret på Gifstad)
- Kjøkkenet
- Vedtakskontoret

Visjon

”Rett hjelp- på rett sted -til rett tid”

Utfordringer

- Fragmenterte tjenester
- Marginal bemanning
- Sikre tilstrekkelig kompetanse hos medarbeiderne
- Forekomst av psykiske lidelser, rusproblematikk og demenssykdom i befolkningen

Hovedmål for helse og omsorg

- Kvalitet og hensiktsmessig struktur på tjenestene
- Rekruttere, beholde og utvikle medarbeidere
- Folkehelseperspektivet - helsefremming og forebygging
- Brukermedvirkning og egenmestring
- Innføring av velferdsteknologi

Tiltak

Kvalitet og hensiktsmessig struktur på tjenestene

Lier kommune har relativt lave kostnader på omsorgstjenestene sammenlignet med andre kommuner. Likevel øker utgiftene til disse tjenestene. For å kunne opprettholde omsorgstjenestene på tilnærmet dagens nivå, må det tenkes annerledes rundt måten tjenestene organiseres på. Den pågående omorganiseringen har som mål å samlokalisere tjenestene. Dette skal skape mer robuste enheter og større fagmiljøer. I tillegg etableres et avdelingsledernivå under virksomhetsleder, for å kunne få på plass nærledelse. Dette er et sentralt virkemiddel for å styrke kvaliteten på tjenestene og redusere sykefraværet.

Rekruttere, beholde og utvikle medarbeidere

Demografiske endringer vil medføre lavere tilgang til arbeidssøkere med nødvendig faglig bakgrunn. Samtidig fører reformer og økende forventninger hos brukerne til et økt press på

tjenestene, både i omfang og kompleksitet. Et virkemiddel for å møte disse utfordringene er å gi medarbeiderne bedre muligheter for kompetanseheving, egenutvikling og vekst. Kommunen skal rekruttere godt kvalifiserte, motiverte og endringsvillige medarbeidere for å ivareta eksisterende og fremtidige arbeidsoppgaver.

Folkehelseperspektiv- helsefremming og forebygging

Folkehelseperspektivet skal være en førende premiss for kommunens helse og omsorgstjenester. Dette er i tråd med nasjonale føringer. For mer informasjon, se omtale av folkehelse under kapittelet om samfunn.

Brukermedvirkning og egenmestring

Nasjonale føringer går i retning av en sterkere satsing på helsefremmende arbeid både blant eldre, kronisk syke og de som har utfordringer med rus og/eller dårlig psykisk helse. Vi skal utvikle gode og helhetlige pasientforløp i Lier. Dette skal styrke brukers opplevelse av å mestre egen hverdag. Brukermedvirkning vil være et sentralt virkemiddel i dette arbeidet.

Innføring av velferdsteknologi

Lier har etablert et prosjekt for velferdsteknologi, der ulike typer teknologi prøves ut i samarbeid med aktuelle brukere. Det er laget en plan for hva slags teknologi som skal inn som grunnpakke på sykehjemmene og som trygghetspakke for hjemmeboende. Parallelt arbeides det med å få på plass nødvendig digital infrastruktur i kommunen.

Måleindikatorer

Helse og omsorg

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat	Ønsket	Godt nok	Mål
H 1						
Kvalitet	H 1,1 Enerom på sykehjem	KOSTRA	91 %	95 %	90 %	100 %
H 2						
Struktur på tjenestene, ink. ikke lovpålagt	H 2,1 Brukere på for høyt nivå iht BEON	Tjenestenes vurdering	Har ikke tall	1,5 %	2,0 %	1,0 %
	H 2,2 Brukere på for lavt nivå iht BEON	Tjenestenes vurdering	Har ikke tall	7,5 %	10,0 %	5,0 %
	H 2,2 Andel av innbyggere over 80 år som får tjenester	KOSTRA	34,8 %	35 %	34 %	36 %
H 3						
Rekruttere, beholde og utvikle medarbeidere	H 3,1 Andel med høyskoleutdanning	KOSTRA	28 %	35 %	30 %	40 %
	H 3,2 Andel ufaglærte	KOSTRA	29 %	27 %	30 %	20 %
H 4						
Brukerundersøkelsen	H 4,1 Pårørende	Bedrekommune 2015	4,7	4,8	4,6	5,0
Snitt totalt pr område	H 4,2 Beboere/brukere sykehjem og bofellesskap	Bedrekommune 2015	5,5	5,2	5,1	5,5
Gj. Landet = Godt nok i 2016	H 4,2 Brukere hjemmetjenesten	Bedrekommune 2015	4,9	5,0	4,8	5,2

Økonomi

Driftsbudsjett:

Helse og omsorg	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	276 771	237 824	237 712	315 159	316 745	316 881	317 017
30 Inntekter	-72 601	-63 215	-64 960	-63 513	-63 513	-63 513	-63 513
Netto ramme	204 169	174 609	172 752	251 646	253 232	253 368	253 504
			<i>Endring pr. år</i>	77 037	1 586	136	136
			<i>% endring fra forrige år</i>	44,12 %	0,63 %	0,05 %	0,05 %

Rammeendringer:

Helse og omsorg	Endringer i 2016 kr.				Sum
	2016	2017	2018	2019	
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	58 740	0	0	0	58 740
Pris- og lønnsvekst	5 296	0	0	0	5 296
2 Forskyve innsparing til nytt sykehjem står kla	0	-350	0	0	-350
3 HP 14-17 Nytt sykehjem - bem. økte plasser	2 000	2 000	0	0	4 000
4 HP 15-18 Statsbud. Redusert egenandel dobt	0	-200	0	0	-200
5 HP 15-18 Liertun sykehj. - Økt bemanning	0	-2 200	0	0	-2 200
6 HP 15-18 Bytte av leasingbiler	-200	0	0	0	-200
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>65 836</i>	<i>-750</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>65 086</i>
<u>Nye tiltak</u>					
7 Vedtakskontoret - saksbeh. (bla profil IKT)	567	0	0	0	567
8 Vedtakskontoret - driftsbudsjett	350	0	0	0	350
9 Korrigeringsomstilling - Øhj plasser (2. tertial)	2 500	0	0	0	2 500
10 HP 15-18 Liertun sykehj. - Økt bemanning	0	2 200	0	0	2 200
11 Vaskeritjenester - underfinansiert	600	0	0	0	600
12 Pott for å komp lønn ved høyere utdanning	300	0	0	0	300
13 Sykehjemmene - reduserte inntekter	900	0	0	0	900
14 Nøstehagen sykehjem - Økte lønnskostnader	400	0	0	0	400
15 Statsbudsjettet - ØHJ plasse i rammen	5 312	0	0	0	5 312
16 Kreftspsykeleieren Bortfall av tilskudd	272	136	136	136	680
<i>Sum Nye tiltak</i>	<i>11 201</i>	<i>2 336</i>	<i>136</i>	<i>136</i>	<i>13 809</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
-	0	0	0	0	0
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum Helse og omsorg	77 037	1 586	136	136	78 895

Forklaringer:

1. Diverse flytting av rammer i forbindelse med omorganisering til Helse/omsorg og Velferd
2. I HP 13-16 ble budsjettet til Frogner sykehjem styrket, samtidig ble det lagt inn forutsetninger om en innsparing på 0,35 mill. kr når nytt sykehjem skulle være klart. Siden sykehjemmet er forskjøvet i tid flyttes innsparingskravet til 2017.
3. I HP 2014-2017 ble det lagt inn økning av rammene i forbindelse med etablering av sykehjem
4. Da det ble innført lavere brukerbetaling ved ufrivillig dobbeltrom ble institusjonene kompensert for inntektsbortfall på 0,2 mill. kr. Når Fosshagen tas i bruk skal bruken av dobbeltrom reduseres og inntekten øke igjen.

5. Gjelder også pkt 10. I HP 15-18 ble rammene for Liertun sykehjem økt med 2,2 mill. kr for å ha en forsvarlig drift. Rammeøkningen ble lagt inn midlertidig til 2017. Slik situasjonen er i dag er det urealistisk å redusere rammene i 2017 og rammeøkningen gjøres permanent i pkt. 10
6. I HP 15-19 fikk hjemmetjenestene økte rammer for å dekke kostnader ved bytte av leasing biler. Kostnaden gjelder kun 2015 og rammene reduseres tilsvarende i 2016.
7. Vedtakskontoret ble etablert i 2015 ved overføring av interne ressurser. I forhold til overførte oppgaver er kontoret marginalt bemannet. Kontoret har fått systemansvar for Profil (elektronisk pasientjournal og saksbehandlingssystem), og er da i behov av personell for å kunne utføre oppgaven. Denne oppgaven er det brukt lite ressurser på, en ser nå at det er nødvendig å bruke mer tid for å utnytte systemene bedre.
8. Etablering av driftsbudsjett på Vedtakskontoret. Driftsbudsjettene på de virksomhetene som har avgitt personell til Vedtakskontoret er marginale og det er derfor bevilget opp midler.
9. 2. tertial 2015 ble det vedtatt å kompensere omsorg for bortfall av innsparingsmulighet ved å si opp 2 øyeblikkelig hjelp plasser ved legevakten.
10. Se pkt 5
11. I overføringen av ansvaret for kostnadene til vaskeritjenesten ble Helse og omsorg underkompensert. Det bevilges opp slik at rammene er i forhold til faktiske utgifter.
12. Helse og omsorg har en målsetning om å øke fagkompetansen i tjenestene, spesielt rettet mot høgskoleutdanning. Når utdanningsnivået øker vil også lønnskostnadene øke. Virksomhetsrammene er så marginale at det ikke er økonomisk rom for å øke utdanningsnivået. Det settes derfor av en pott som skal dekke økte utgifter når det ansettes medarbeidere i målgruppen med høyere utdanning enn medarbeideren som hadde stillingen.
13. Det har vært en inntektsreduksjon ved sykehjemmene. Det er flere årsaker til dette, blant annet er det noe mer bruk av korttid som medfører mindre vederlag enn langtidsplasser. Sykehjemmene kompenseres for å ha realistisk inntektsbudsjett.
14. Nøstehagen sykehjem har over tid hatt en økning i utdanningsnivået på medarbeiderne. Dette har ført til økte lønnskostnader og ubalanse i lønnsbudsjettet. Det bevilges opp for 0,4 mill. kr for å kompensere for økt lønnsnivå.
15. I statsbudsjettet er tilskudd for øyeblikkelig hjelp plasser overført fra tilskudd som utbetales fra fylkesmannen til rammetilskuddet. Dette gir en økning i inntektene på fellesområdet og et bortfall av tilskudd i Helse og omsorg. Rammene i Helse og omsorg justeres for bortfall av tilskudd. Dette har ingen konsekvenser for tjenesten.
16. Kreftforeningen har gitt tilskudd for å dekke deler av kreftkoordinator stilling i kommunen. Kreftforeningen har varslet at de trapper ned tilskuddet. Kreftkoordinatorstillingen ønskes videreført og bortfall av tilskudd kompenseres.

5.2.4 Velferd

Virksomheter

- Barnevernstjenesten
- Psykisk helse og rus, voksne
- Rehabilitering - funksjonshemmede barn
- Flyktninger
- Funksjonshemmede voksne
- Voksenopplæringen
- Helsetjenesten barn og unge
- NAV

Tjenesteområde velferd er et resultat av omorganiseringen som har vært gjennomført i Lier kommune i 2015. Målet med tjenesteområdet er å få en mer sammenhengende og effektiv tjeneste til brukerne.

Visjon

Rett hjelp- på rett sted - til rett tid

Utfordringer:

- Vanskelig for foresatte /brukerne å vite hvor man skal få hjelp, våre tjenester er til dels fragmenterte.
- Økning av barn og unge med utfordringer knyttet til psykisk helse og rus.
- Funksjonshemmede voksne er en voksende gruppe ressurskrevende tjenestemottakere.
- For lav andel av våre mottakere av sosialhjelp har knyttet aktivitetsplikt til sine vedtak og det er en stor andel av mottakerne av sosialhjelp som mangler basiskompetanse i norsk.

Hovedmål for tjenesteområdet

- Brukerne skal oppleve sammenhengende tjenester.
- Rett behandling på rett nivå.
- Profesjonelle og visjonære ledere som skaper tillitt og hjelper medarbeiderne til å lykkes.
- Mobilisere private og kommunale ressurser for å bidra til økt bosetting og integrering av flyktninger.
- NAV skal øke andelen personer i aktivitet eller arbeid.

Tiltak

Kvalitetsutvikling

Det gjøres i dag mye godt kvalitetsarbeid med motiverte, kunnskapsrike og på alle måter dyktige medarbeidere. Sammenhengen i tjenester må styrkes.

Organisering

Det jobbes videre med å vurdere hensiktsmessig organisering og ressursbruk innenfor hvert virksomhetsområde. Identifisere og iverksette målrettede samarbeidsstrukturer som gir tettere samarbeid med andre virksomheter internt i kommunen. Lage brukerflyt hvor det er hensiktsmessig.

Annet

NAV Lier

NAV Lier har behov for tett oppfølging i 2016, både fra kommunen og fra den statlige styringslinjen. Det gjennomføres en omorganisering innenfor kontoret med færre tjenester og nytt lederteam. Det etableres tydelige mål og måleindikatorer knyttet opp mot kommunale tjenester.

Barnefattigdom

Det er utarbeidet en plan med kompenserende tiltak mot barnefattigdom. Planen skisserer tiltak vi igangsetter innenfor virksomhetens økonomiske rammer og nye tiltak som eventuelt må finansieres opp før de kan iverksettes. Planen er toårig, og skal rulleres høsten 2017. Rådmannen har foreslått at det settes av 500 000 til et nytt tiltak.

Psykisk helse og rus

Det er signaler som tilsier at samhandlingsreformen vil inkludere dette området fra 1.1.17. Da vil kommunene få krav om døgnbetaling for «overliggende» pasienter og få ansvar for øyeblikkelig hjelp. Dette medfører at vi må i løpet av 2016 forberede plasser for øyeblikkelig hjelp innen psykisk helse.

Det er et økende behov for kommunens tjenester. Det er spesielt innenfor området psykisk helse/rus og barn og unge. De «nye» brukergruppene krever ofte spesialisert kompetanse innen områder som f.eks.: alvorlige spiseforstyrrelser, invalidiserende angst- og tvangslidelser, traumatisering etter overgrep og alvorlige hendelser/omsorgssvikt/mobbing. Det stilles krav til at vi som kommune hele tiden evner å bruke de ressursene vi har tilgjengelig og har tilbud som brukergruppene krever.

Lier kommune har økt satsning på ungdom, via prosjektarbeid og implementering av nye metoder. I den forbindelse har vi ansatt en psykolog. Stillingen skal bidra til å styrke det samlede kommunale arbeidet på psykisk helse- og rusfeltet. I dette ligger helsefremmende og forebyggende arbeid, tidlig oppdagelse og intervensjon samt behandling og oppfølging av psykiske helseproblemer og/eller rusmiddelproblemer. Psykologen skal også bistå kommuneoverlegen i folkehelsearbeidet.

Gifstadbakken 9 – Boliger for funksjonshemmede

I formannskap sak 58/2015 ble det vedtatt å iverksette et forprosjekt for å etablere bemannede boliger for voksne med diagnose innen autismespekteret ved Gifstadbakken 9.

Investeringsrammen skulle legges inn i handlingsprogram/økonomiplan 2016 -2019.

Det er ved utarbeidelsen av Handlingsprogrammet flere forhold som må avklares før en har full oversikt over kostnadene og hvordan dette påvirker kommunens økonomi. Rådmannen har derfor ikke lagt inn finansiering i dette handlingsprogrammet. Det vil bli lagt frem egne politiske saker om prosjektet og kostnadskalkyler. Hvis det vedtas å gjennomføre prosjektet vil dette få en økonomisk effekt i 2016, finansiering legges til tertialrapport.

Flyktninger

På bakgrunn av flyktningekatastrofen er det behov for en økt innsats både fra kommunen som tjenesteleverandør og fra det frivillige Lier. Kommunen må ruste seg for å kunne bosette et økt antall flyktninger dersom kommunestyret vedtar dette. Dette krever en tett samhandling mellom de ulike kommunale virksomhetene som tilbyr tjenestene.

Måleindikatorer

Velferd

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat	Ønsket	Godt nok	Mål
V 1						
Sosialhjelp - NAV	V 1,1 Arbeidsledige 15-29 år	KOSTRA	1,5 %	1,4 %	1,6 %	1,3 %
	V 1,2 Arbeidsledige 30-74 år	KOSTRA	1,2 %	1,1 %	1,3 %	1,0 %
	V 1,3 Antall på stønad mer enn 6 mnd.	KOSTRA	219	200	225	200
	V 1,4 Andel sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp som	KOSTRA	47 %	30 %	40 %	20 %
	V 1,5 Gjennomsnittlig stønadstid i mnd 18-24 år	KOSTRA	3,9	3,2	3,5	3
	V 1,6 Gjennomsnttlig stønadstid i mnd 25-66 år	KOSTRA	5,4	4,5	5	4
	V 1,7 Gjennomsnittlig utbetaling sosialhjelp pr mnd.	KOSTRA	10739	10000	10500	10000
	V 1,8 Individuell plan, andel av langtidsmottakere	KOSTRA	8 %	20 %	10 %	50 %
	V 1,9 Økonomisk rådgivning, andel av langtidsmottakere	KOSTRA	28 %	30 %	25 %	30 %
	V 1,10 Andel sosialhjelpsmottakere	KOSTRA	2,2 %	2,1 %	2,3 %	2,0 %
V 2						
Habilitering	V 2,1		Avventer fastsettelse av mål til 2016			
	V 2,2					
V 3						
Barnevern	V 3,1 Behandlingstid over 3. mnd	KOSTRA	10 %	5 %	10 %	0 %
	V 3,2 Utarbeidet plan, andel pr 31.12	KOSTRA	88 %	93 %	90 %	95 %
	V 3,3 Årsverk med fagutdanning, pr barn 0-17 år	KOSTRA	3,1	3,2	3,0	3,5
V 4						
Psykisk helse og rus	V 4,1		Avventer fastsettelse av mål til 2016			
	V 4,2					
	V 4,3					
	V 4,4					
	V 3,5					
	V 4,5					
V 5						
Skolehelse og helsestasjon	V 5,1 Vaksinasjonsdekning MMR	Folkehelseprofilen	93,1 %	97 %	95 %	98 %
	V 5,2 Legedekning (pr 10 000 innbyggere)	KOSTRA	9,2	9,5	9	10
	V 5,3 Helsesøsterdekning (pr 10 000 innbyggere)	KOKSTRA	35,7	37	35	40
	V 5,4 Psykiatrisk sykepleier (pr 10 000 innbyggere)	KOKSTRA	2,5	2,7	2,5	3
	V 5,5 Forebygging score i kommunebarometeret	kommune barometeret	1,5	2,5	1,5	3
V 6						
voksenopplæring - Språknivå i norsk Etter 2 år på introduksjonsprogram	V 6,1 Muntlig	A2 eller høyere	98 %	90 %	85 %	90 %
	V 6,2 Lytte	A2 eller høyere	96 %	90 %	85 %	90 %
	V 6,3 Lese	A2 eller høyere	86 %	90 %	85 %	90 %
	V 6,4 Skriftlig	A2 eller høyere	82 %	80 %	75 %	80 %
V 7						
Voksenopplæring	V 7,1 Språkpraksis	Deltakere pr år	18	19	17	20
	V 7,2 Overgang til VGS	Andel	80 %	82 %	80 %	85 %
V 8						
Overgang til arbeid	V 8,1 Overgang til arbeid (Mål 2019 fra IMDI)	Gj. siste 4 år	41 %	50 %	40 %	55 %

Økonomi

Driftsbudsjett:

Velferd	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	292 833	297 258	298 616	262 791	261 641	261 641	261 641
30 Inntekter	-33 007	-28 635	-28 636	-28 343	-28 343	-28 343	-28 343
Netto ramme	259 826	268 623	269 980	234 448	233 298	233 298	233 298
			<i>Endring pr. år</i>	-34 175	-1 150	0	0
			<i>% endring fra forrige år</i>	-12,72 %	-0,49 %	0,00 %	0,00 %

Rammeendringer:

Velferd	Endringer i 2016 kr.				Sum
	2016	2017	2018	2019	
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	-59 362	0	0	0	-59 362
Pris- og lønnsvekst	5 544	0	0	0	5 544
2 HP 14-17 Nav - Kjøp av "Pøbel prosjektet for u	-800	0	0	0	-800
3 HP 14-17 Drift av boliger til funksjonshemmed	6 000	0	0	0	6 000
4 HP 15-18 KS - Sosialhjelpsutgifter	-200	0	0	0	-200
5 HP 15-18 NAV - Innsparing målrettet arb langi	-1 000	0	0	0	-1 000
6 HP 15-18 Helsetjenesten - Redusert fysioterpi	-100	0	0	0	-100
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>-49 918</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-49 918</i>
<u>Nye tiltak</u>					
7 Helse - Helsetjenester EØS	70	0	0	0	70
8 Statsbudsjettet - helsestasjon og skolehelse	1 480	0	0	0	1 480
KS Helsesøster/ungdomslege, ref 2.25	200	200	0	0	400
KS Økning sykehjemslege	400	0	0	0	400
KS Helsestasjon/skolehelse, ref 2.25 (ørem ti	465	0	0	0	465
KS Øremerket tilskudd	-465	0	0	0	-465
9 Asvø - Vedtak FS 9/2015	3 100	0	0	0	3 100
10 Voksenopplæringen - Økt bem norskoppl 10	657	0	0	0	657
10 Voksenopplæringen - Økt bem intro 60%	394	0	0	0	394
11 NAV - økt bruk av introduksjonsprogrammet	750	0	0	0	750
12 NAV - Tiltak aktivitetsplikt og norskopplæring	1 000	0	0	0	1 000
13 NAV - Økning kommunal bostøtte	1 000	0	0	0	1 000
14 NAV - sosialhjelp	2 000	-2 000	0	0	0
KS Sysselsettingskoordinator, ref 2.23	300	350	0	0	650
KS NAV – aktivitetsplikt/opplæring, ref 2.23	-300	300	0	0	0
15 Barnefattigdom - Handlingsplan	500	0	0	0	500
KS Barnevern (ørem tilskudd)	150	0	0	0	150
KS Øremerket tilskudd	-150	0	0	0	-150
16 Psykisk helse - Økt husleie	170	0	0	0	170
17 Psykisk helse - Kjøp av eksterne plasser (en	200	0	0	0	200
18 Psykisk helse - Økt aktivitet	2 000	0	0	0	2 000
18 Statsbudsejttet - økning rus	1 617	0	0	0	1 617
19 Habilitering - 30% stilling fagkoordinator SFO	205	0	0	0	205
<i>Sum Nye tiltak</i>	<i>15 743</i>	<i>-1 150</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>14 593</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
-	0	0	0	0	0
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum Velferd	-34 175	-1 150	0	0	-35 325

Forklaring:

1. Diverse flytting av rammer i forbindelse med omorganisering til Helse/omsorg og Velferd
2. HP 14-16 Aktivitetsprosjekt for unge sosialhjelpsmottakere etablert i 2014. Prosjektet skulle være selvfinansiert etter to år av reduksjon i sosialhjelpsutbetalingene.
3. Fra HP 14-17 det ble lagt inn midler til bemanning boliger for funksjonshemmede. Det er et stort behov denne type boliger.
4. I HP 15-18 la kommunestyret inn en forventning om reduksjon i sosialhjelpsutgiftene på 0,5 mill. kr i 2015 og ytterligere 0,2 mill. kr i 2016. Se også pkt. 14
5. I HP 15-18 fikk NAV tilført 0,5 årsverk, og frigjorde 0,5 årsverk, slik at ett årsverk kunne arbeide målrettet med å få langtidsbrukere av sosialhjelp over på riktige ytelser. Arbeidet skulle redusere sosialhjelpsutbetalingene med 1 mill. kr i 2016. Se også pkt 14
6. HP 15-18 Helsetjenestens tiltak for generell reduksjon på 1,5 % løses ved å reduseres driftstilskudd for privatpraktiserende fysioterapeuter en 100 % hjemmel ved ledighet. Reduksjonen vil få ½ effekt i 2015 og ½ effekt i 2016.
7. Kommunen blir fakturert for helsetjenester innbyggere får utført i EØS land. Det har vært en økende kostnad i kommunen og utgiften har ikke blitt bevilget opp tidligere.
8. I statsbudsjettet er det lagt inn intensjoner om satsning på helsestasjon og skolehelsetjeneste. Det settes av tilsvarende beløp som Lier har fått økt rammetilskudd knyttet til satsningen. Midlene skal blant annet dekke behov for vedtakskompetanse og må ses i sammenheng med etablering av ledelse og fag koordinator.
9. Formannskapet vedtok i sak 9/2015 å bevilge opp manglende midler for underfinansiering av virksomhetsoverdragelsen av Lier arbeidssenter til Kjernehuset.
10. Økt mottak av flyktninger medfører behov for å øke bemanningen på norskopplæring og introduksjonsordningen med 1,6 årsverk. Tiltaket må ses i sammenheng med økt integreringstilskudd som dekker økningen i kostnader.
11. Flyktningetjenesten, introduksjonsprogrammet styrkes med 1 årsverk grunnet økt bosetting av flyktninger.
12. *Etablering av tiltak for aktivitetsplikt og norskopplæring. (tekst og beskrivelse fra rådmannens beslutningsgrunnlag er endret da teksten var misvisende. Opprinnelig tekst :«Økning i NAV med 1,6 årsverk for etablering av aktivitetsplikt og styrket norskopplæring»).*
13. I dag gis det automatisk kommunal bostøtte for beboere i kommunale tilrettelagte boliger som kvalifiserer til statlig bostøtte fra Husbanken. Dette gjelder et svært begrenset antall av boligene som kommunen tildeler. Det bevilges opp midler for å kunne utvide ordningen til også å gjelde kommunale boliger som ikke er tilrettelagte. Boligene tildeles økonomisk vanskeligstilte og det må ofte søkes sosialhjelp for å kunne betjene husleien. Ved å øke bruken av kommunal bostøtte vil flere kunne betjene husleien uten å måtte søke nav om sosialhjelp. Dette vil også ha en effekt på sosialhjelpen. Se også pkt. 14
14. Nav har hatt relativt store overskridelser sosialhjelpsbudsjettet de siste 2 åren, og ligger an til et overforbruk på ca. 6 mill. kr i 2015. Det har vært en forvaltningsrevisjon på området og det gjennomføres nå omorganisering i tjenesten. Det er fortsatt en målsetning å få sosialhjelpen ned på budsjettert nivå. Med intensjonene i pkt. 4 og 5 ligger det allerede en reduksjon i budsjettet for sosialhjelp på 1,2 mill. kr. for 2016. Det er derfor lagt inn en økning på av budsjett på 2 mill. kr i 2016 for å få en mer realistisk budsjetttramme. Se også pkt. 13.
15. Handlingsplan for barnefattigdom er under behandling. Det er satt av 0,5 mill. kr til å opprette en utstyrsbank.

16. Virksomhet psykisk helse har flyttet til Meierigården. Dette har medført en økning i husleiekostnadene som finansieres opp.
17. Kjøp av plasser innen psykisk helse har økt med 0,2 mill. kr. Det er kommet nye brukere og totalbudsjettet har nå en underfinansiering.
18. Det er et økende behov for tjenester innen rus og psykiatri. I statsbudsjettet er de frie inntektene økt med intensjoner om økte tjenester for denne gruppen. Økningen i rammetilskuddet er satt av til formålet, i tillegg bevilges det opp 2 mill. kr til å etablere nye tiltak.
19. Habilitering har tatt over ansvaret for SFO for funksjonshemmede brukere. Det har vært nødvendig å etablere en 30 % fagkoordinator for å koordinere tjenesten.

5.2.5 Kultur

Tjenesteområdet omfatter:

- Kulturskolen
- Kultur og fritid
- Lier bibliotek

Visjon for kulturområdet

«Kulturtilbud for kropp og sjel – noe som passer for alle»

Kulturvirksomhetene skal følge opp de strategiske og konkrete føringene kommunestyret vedtok høsten 2013 knyttet til meldingen «For kropp og sjel».

Utfordringer

- Etablere Lier kulturscene som en aktiv kulturarena der lokalt kulturliv får utfolde seg og Liers befolkning ta del i et utvidet kulturtilbud.
- Ny rammeplan for kulturskolene i Norge; «Mangfold og fordypning» vil, hvis den blir vedtatt, utfordre Lier kulturskole med strukturelle endringer og økte utgifter. Rammeplanen innfører gratistilbud til store grupper barn og fordypning i form av talenttilbud, som kommer i tillegg til dagens kulturskoletilbud.

Fokusområder

- Gode barne- og ungdomstilbud
- Åpne og aktive arenaer
- Folkehelse og friluftsliv

Gode barne- og ungdomstilbud

Barn og unge er hovedmålgruppe for kulturvirksomhetene, og det er viktig at tilbudene legges til rette for å nå flest mulig, ikke minst utsatte grupper. Nye kommunale tilbud skal spesielt knyttes til kulturaktiviteter og friluftsliv. Mer prosjektrettet virksomhet gir større fleksibilitet og mulighet til å prøve ut ulike tilbud. Ungdom trekkes med som arrangører og medspillere der dette er mulig. Frivillige tilbud støttes for å sikre allsidig aktivitet.

Åpne og aktive arenaer

Kommunen og kulturvirksomhetene har åpne og tilrettelagte møteplasser og arenaer for aktivitet flere steder i kommunen. Kulturskolens lokaler på Stoppen, bibliotekene, Lier kulturscene, de mange flerbrukslokalene ved skolene og idrettsanleggene skal utnyttes maksimalt for brede organiserte tilbud og utvikling av nye tilbud. Friområder og uterom skal tilrettelegges og brukes aktivt. Lierdagene gjennomføres i 2015 og 2017 som åpne og brede arenaer.

Folkehelse og friluftsliv

Kulturvirksomhetene gir tilbud og sikrer muligheter for aktivitet innenfor et bredt spekter som har positiv effekt på Folkehelsen. Lier kommune ønsker å være en av landets beste friluftslivskommuner, og vil tilrettelegge anlegg og aktiviteter for allsidig bruk for flest mulig.

Faktadel/underlag

Status for tjenester og tilbud i Lier bygger både på KOSTRA-tall og på egnevaluering knyttet til oppfølgingen av «For kropp og sjel» som det også vil bli laget en egen meldingssak om.

Måleindikatorer**Kultur**

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat i dag	Ønsket	Godt nok	Mål
K 1						
Prioritering	K 1,1 Netto driftsutg. kultursektor i % av kom. driftsutg.	KOSTRA	3,0	3,1	3,0	3,5
	K 1,2 Netto driftsutg. kultur/innb.	KOSTRA	1403	1450	1400	1500
	K 1,3 Netto driftsutg. kunstformidling pr innb.	KOSTRA	11	25	20	35
	K 1,4 Brutto driftsutg. kulturskoler pr bruker	KOSTRA	15325	17500	15000	18000
	K 1,5 Netto driftsutg. bibliotek/innb.	KOSTRA	252	265	250	275
K 2						
Kultur og fritid	K 2,1 Arr. på Lier kulturscene	Egen telling	0	30	25	50
	K 2,2 Utleietimer/uke i komm. bygg	Egen telling	292	300	275	350
K 4						
Biblioteket	K 4,1 Utlån pr innb.	KOSTRA	3,2	3,3	3,2	3,6
	K 4,2 Besøk pr innb.	KOSTRA	3,5	3,6	3,5	4
	K 4,3 Antall arrangementer	Nasj. bibl.stat	8	20	16	24
O 5						
Kulturskolen	O 5,1 Elevplasser i fordypingsprogram	Egen telling	0	5	4	10
	O 5,2 Elevplasser kor for barn 5-9 år	Egen telling	20	50	40	50
	O 5,3 Antall elever sangundervisning.	Egen telling	9	18	15	30
	O 5,4 Følelse av tilhørighet til kulturskolen	Brukerundersøkelsen	4,2	4,8	4,3	5
	O 5,5 Tilstrekkelig undervisning	Brukerundersøkelsen	4,3	4,8	4,4	5
	O 5,6 Venteliste totalt alle tilbud	Egen telling okt. 2014	86	40	60	20
	O 5,7 Venteliste for de uten noe tilbud	Egen telling okt. 2015	30	10	20	0

Tiltak for kulturområdet

Gode barne- og ungdomstilbud	<p>Mål 1 – Ny rammeplan for kulturskolen Kulturskolen videreutvikles for å sikre at den oppfyller kravene i rammeplan «Mangfold og fordypning» med ved å opprette et grunnprogram i form av storgruppetilbudet «Kulturkarusell», et fordypningsprogram og et mangfoldsprogram med band tilbud til barn/unge som trenger tilrettelagte aktiviteter.</p> <p>Mål 2 – Alle barn skal kunne delta i kultur- og fritidstilbud i Lier Sikre at alle barn og unge gis mulighet for deltakelse i allsidige kultur- og fritidstilbud gjennom ulike åpne tilbud, fleksible støtteordninger og samarbeid med andre virksomheter og foreningslivet. Tiltakene skal særlig inkludere barn som tidligere ikke har deltatt i aktiviteter.</p>
Åpne og aktive arenaer	<p>Mål 3 – Lier kulturscene i aktiv bruk Etablere Lier kulturscene med økt og allsidig kulturaktivitet fra høsten 2015 i tråd med politisk prioritering i juni 2014. Sikre lokalt kulturliv en profesjonell arena til rimelig pris, og bidra til et bredt publikumsprogram med god oppslutning.</p> <p>Mål 4 – Biblioteket som arena for arrangementer og debatter Bibliotekets rolle som aktiv kulturformidler i bred forstand, og som arena for debatt og dialog, skal styrkes gjennom betydelig økning i antall</p>

	<p>arrangementer.</p> <p>Mål 5 – Tranby bibliotek «meråpent» Tranby bibliotek etableres som et «meråpent bibliotek», dvs. tilgjengelig for publikum også utenom den betjente åpningstiden.</p> <p>Mål 6 - UKM som mestringsarena for barn og unge UKM skal gi barn og unge mulighet for å delta og oppleve mestring innenfor ulike kulturgener eller som unge arrangører. UKM-deltakelse skal kunne motivere til deltakelse på og bak scenen i andre sammenhenger også. UKM-arbeidet er å anse som en kontinuerlig aktivitet.</p>
Folkehelse og friluftsliv	<p>Mål 7 – Allsidig aktivitet og gode anlegg for alle Gjennomføre arrangementer og aktivitetstilbud og drifte og oppgradere anlegg som gir anledning og motivasjon til aktivt friluftsliv, allsidig fysisk aktivitet og god folkehelse for alle befolkningsgrupper. Samarbeide med foreningsliv, frivillige og andre virksomheter for å oppnå dette.</p>
Økonomisk oppfølging av «For kropp og sjel»	<p>Mål 8 – Lier på KOSTRA-snitt Innen 2024 skal Lier kommune ligge på gjennomsnittet i hva kommunen bruker til kulturformål. Innen 2019 skal vi ha halvert gapet ifht. 2014.</p>

Økonomi

Driftsbudsjett:

Kulturtjenester	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	32 727	39 575	39 575	49 505	50 005	49 855	50 005
30 Inntekter	-5 206	-11 169	-10 869	-18 463	-18 513	-18 563	-18 563
Netto ramme	27 521	28 406	28 706	31 042	31 492	31 292	31 442
			<i>Endring pr. år</i>	2 636	450	-200	150
			<i>% endring fra forrige år</i>	9,28 %	1,45 %	-0,64 %	0,48 %

Rammeendringer:

Kulturtjenester	Endringer i 2016 kr.				
	2016	2017	2018	2019	Sum
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	1 026	0	0	0	1 026
Pris- og lønnsvekst	485	0	0	0	485
2 Lierdagene	-150	150	-150	150	0
3 HP 15-18 Kultur og fritid - Drift Lier Kulturscene	500	0	0	0	500
4 HP 15-18 Kultur og fritid - Inntekter kulturscene	-50	0	0	0	-50
5 HP 15-18 Kultur og fritid - Drift ny kunstgressbane Lier st	75	0	0	0	75
6 HP 15-18 Kultur og fritid - Økt driftskostnad kunstgress S	100	0	0	0	100
7 HP 15-18 Kultur og fritid - Drift nye Hegg skole - økt stanc	0	100	0	0	100
8 HP 15-18 KS Kulturscene – økt inntekt	-50	-50	-50	0	-150
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>1 936</i>	<i>200</i>	<i>-200</i>	<i>150</i>	<i>2 086</i>
<u>Nye tiltak</u>					
9 Kulturskolen - Økt aktivitet	100	0	0	0	100
10 Kultur og fritid - Drift kultursene endret ramme netto	150	50	50	0	250
11 Kultur og fritid - Drift uteanlegg økt kapasitet ramme	200	0	0	0	200
KS Miljøarbeider – Hegg gamle skole, ref 2.14	200	200	0	0	400
KS Markering slaget på Gjellebekk, ref 2.13	50	0	-50	0	0
KS Utleie haller/baner – inntekt, ref 2.4	-7 200	0	0	0	-7 200
KA Gratis leie haller/baner – tilskudd, ref 2.4	7 200	0	0	0	7 200
<i>Sum Nye tiltak</i>	<i>700</i>	<i>250</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>950</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
-	0	0	0	0	0
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum Kulturtjenester	2 636	450	-200	150	3 036

Forklaring:

- Gjelder prosjekt «økt bruk av marka» overført fra sektor samfunn.
- Justering for Lierdagene som avholdes hvert annet år.
- Drift av Lier kulturscene iht. tjenesteutvalgets sak 23/2014 forutsetter at det settes av en netto driftsramme på ca. 1 mill. Inkludert i disse driftsrammene ligger opprettelsen av stilling som kultur-tilrettelegger/-promotør samt teknisk kompetanse og kapasitet med hhv. ca. ½ årsverk på hver. Alle inntekter knyttet til scenen skal inngå i driftsbudsjettet, og er synliggjort i tabellen. Det var lagt inn halvårsvirkning 2015 og nå helårsvirkning fra 2016.
- Se pkt. 6
- Drift av ny 7-er-bane med kunstgress på Lier stadion iht. formannskapetets sak 31/2014 vil koste ca. kr 150.000 i økt og ny drift pr. år fra ferdigstillelse. Driftskostnad er både knyttet til sommerdrift og vinterdrift, og basert på at klubbene selv fortsatt dekker kostnader til undervarme

- og overtid på vinteren, jfr. avtalen for den eksisterende -kunstgressbanen. Det var lagt inn halvårsvirkning 2015 og nå helårsvirkning for 2016.
6. Drift av ny kunstgressbane i Sylling vil komme i perioden da det nå planlegges å skifte ut dagens naturgressbane med kunstgress og samtidig tilrettelegge denne for vinterdrift (av kald bane). Banen vil bygges ut av Sylling IF, men klubben forutsetter kommunal drift etter tilsvarende prinsipper som for kunstgressbanene på Tranby og Lier stadion.
  7. Drift uteanlegg ved nye Hegg skole vil bli langt mer krevende enn driften av det gamle selv om det i planfasen har vært samarbeidet godt om å finne driftsmessig smarte løsninger. Mer utstyr og ny beplantning krever mer «håndarbeid» og tilpasset drift. De første årene vil entreprenøren ha driftsansvaret. I denne perioden mer konkrete erfaringer høstes mht. driftsnivå, og det anslås foreløpig en årlig merkostnad på kr 100.000 som legges inn fra 2017 og må justeres etter erfaringer de første driftsårene og en evt. anbudskonkurranse. Dette omfatter ikke drift/vedlikehold av taket, som uansett bør settes bort til spesialfirma.
  8. I forbindelse med behandlingen av HP15-18 la kommunestyret inn forventning om økte inntekter med 50.000 hvert år fra 2015-2018.
  9. Kulturskolen har meldt inn behov for økte utgifter med 4 innspill i en størrelsesorden av 415.500. Det gis økt ramme på 100.000 hvorav kulturskolen må prioritere deretter.
  10. De årlig reduserte driftsrammene i form av økende inntektsforventninger for kulturscenen oppleves som urealistiske i forhold til driftsambisjonen vedtatt i juni 2014. Kulturscenen er i en oppstartfase, og må bygge sitt publikum, sikre utleie og invitere til samarbeid som vil kunne gi de et bedre inntektsgrunnlag over tid, men som ikke er gjort på et år eller to. De vil samlet ha større inntekter enn budsjettet i HP, men vil også ha langt større utgifter, siden budsjettet som ble lagt inn fra virksomheten i 2014 av praktiske årsaker var et nettobudsjett.
  11. Kultur og fritid får fortsatt stadig mer krevende anlegg å drifte, også utover det som det tidligere er meldt inn økt driftsbehov for. Parkområder og andre grønt-drag i Lierbyen er overtatt og krever økt driftsinnsats. Flere skoleanlegg har fått oppgradert standard og blitt påkostet utstyrmessig slik at de har blitt mer attraktive, dette fører til økt slitasje og derved økt vedlikeholdsbehov. Økt krav til sikkerhet og kontroller av utstyr medfører også økte utgifter. Langs stier og løyper, og på mange av friområdene øker gjengroingen fra år til år, mange steder langt utover hva frivillige kan bistå med å få ryddet. Arbeidskapasiteten må styrkes, spesielt i sommerhalvåret.

5.2.6 Infrastruktur – Bygg, Vann og Avløp, Vei

Tjenesteområdet omfatter

Tjenesteområdet omfatter utvikling, drift og forvaltning av den kommunale eiendomsmassen, vann/avløp/vassdrag, vei/parkering og avfall/gjenvinning samt prosjektgjennomføring av kommunale investeringsprosjekter innenfor bygg og kommunaltekniske anlegg.

Tjenesteområdet er organisert slik at det fra 2016 er selskaper helt eller delvis utenfor kommuneorganisasjonen som ivaretar oppgavene mens kommunen nå ivaretar sine interesser gjennom eierstyring og strategiske planer.

RfD Iks

Etablert i 2001. Selskapet har ansvar for avfallsordningen i de ni eierkommunene Drammen, Hurum, Lier, Modum, Nedre Eiker, Røyken, Sande, Svelvik og Øvre Eiker.

Glitrevannverket Iks

Etablert i 2001, og er et interkommunalt selskap som eies av kommunene Lier, Røyken, Drammen og Nedre Eiker. Hovedformålet til Glitrevannverket er å forsyne sine eierkommuner med godt, nok og sikkert vann gjennom forvaltning av vannkilder og vannforsyningssystem.

Viva Iks

Etablert i 2014 som et interkommunalt selskap sammen med Røyken og Hurum kommuner. Ivaretar oppgaver med planlegging, utvikling, drift og forvaltning av vei, vann og avløpsinfrastruktur samt oppfølging av investeringsprosjekter innenfor samme områder. Kommunen er fortsatt eier av infrastrukturen på området.

Lier Drift A/S

Etablert 2015 med Lier kommune som eneste eier. Leverer tjenester innenfor bygningsdrift og renhold av kommunale bygg. Tjenestene konkurranseutsettes fra 2018.

Lier Eiendomsselskap KF

Etableres 1.januar 2016. Ivaretar eiendomsforvaltning, utredningsarbeid, mulighetsstudier, tidligfaseplanlegging og oppfølging av investeringsprosjekter innenfor eiendomsområdet.

Utfordringer

- Vedlikeholdsetterslep på alle områder
- Manglende eller utdaterte planer
- Fortsatt områder med miljø/energieffektiviserende potensiale

Mål for tjenesteområdet

- Sikre riktig kompetanse og tilstrekkelig kapasitet på tjenesteområdet
- Etablere og ta i bruk oppdaterte, langsiktige og helhetlige planer på alle områder
- Tydelig helse og miljøfokus gjennom økt kvalitet, sikkerhet og effektivitet samt redusert forbruk

Faktadel / underlag

Tjenesteområdet har ansvaret for over 125 000 m² bygningsmasse, ca. 142 km med kommunale veier og 36 km gang og sykkelveier, 280 km avløpsledninger, 39 kloakkpumpestasjoner, 3 avløpsrenseanlegg og ca. 175 km vannledninger med tekniske installasjoner.

Underlag/drøfting

Fra 2016 vil all virksomhet på tjenesteområdet i hovedsak være etablert på utsiden av kommunen i ulike selskapsformer. Dette stiller store krav til oppfølging og kontroll slik at både ressursbruk og kvalitet på tjenestene blir optimal.

For områdene renovasjon, gjenvinning, vei, vann og avløp defineres måleindikatorer av selskapene selv, i tråd med de målene som er satt i strategiske planer og av eierne i fellesskap. Selskapene rapporterer på disse måleindikatorer gjennom tertialrapporter og årsrapporter.

Måleindikatorer

Infrastruktur, bygg, VA og vei

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat i dag	Ønsket	Godt nok	Mål
I 1						
Drift/Leveranser fra Lier og Hurum IKT	Iverksettelse av slik måling må evt. inngå i bestillingen fra Lier kommune overfor LH-IKT. Det er pr nå ikke tilfelle.					
I 2						
Vedlikehold	I.2.1 Forbruk til vedlikehold kr pr m ²	KOSTRA	104	110	100	200
	I.2.2 Etterslep vedlikehold i millioner	Multiconsult	160	150	140	100
I 3						
Vann Avløp Renovasjon	VIVA jobber for tiden med en selskapsstrategi der målsetningene for vei, vann og avløp skal operasjonaliseres med måleindikatorer i 2016					
I 4						
Vei						
I 5						
Eiendomsdrift	I.5.1 Areal pr årsverk i kommunen m ²	KOSTRA	84,9	80	85	75
	I.5.2 Areal pr innbygger m ²	KOSTRA	3,9	4	3,9	4,1
	I.5.3 Renhold pr m ²	KOSTRA	190	180	185	150
I 6						
Energi	I.6.1 Energi forbruk twh pr m ²	KOSTRA*	109	107	108	100
	I.6.2 Energi forbruk kr pr m ² plassering alle kom.	KOSTRA	23 %	20 %	25 %	20 %
I 7						
Vedlikehold	I.7.1 Forbruk til vedlikehold kr pr m ²	KOSTRA	104	110	100	200
	I.7.2 Etterslep vedlikehold i millioner	Multiconsult	160	140	150	100

*I 6,1 Det ligger tall i KOSTRA for totalt forbruk twh og totalt areal m²

Økonomi

Driftsbudsjett

Infrastruktur- Bygg, VA vei	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	235 842	84 008	84 008	87 000	87 000	87 000	87 000
30 Inntekter	-116 980	-15 782	-15 782	-15 932	-15 932	-15 932	-15 932
Netto ramme	118 861	68 226	68 226	71 068	71 068	71 068	71 068
			<i>Endring pr. år</i>	2 842	0	0	0
			<i>% endring fra forrige år</i>	4,17 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %

Rammeendringer

Infrastruktur- Bygg, VA vei	Endringer i 2016 kr.				Sum
	2016	2017	2018	2019	
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	2 268	1 106	-1	0	3 373
Pris- og lønnsvekst	379	0	0	0	379
<u>Vedtatte endringer HP 14-17</u>	0	0	0	0	0
2 Erstatning Frogner sykehjem - økt areal	1 350	0	0	0	1 350
<u>Sum nye tiltak</u>	<u>3 997</u>	<u>1 106</u>	<u>-1</u>	<u>0</u>	<u>5 102</u>
<u>Nye tiltak</u>					
3 Nullstille ramme Lier Drift	1 113	0	0	0	1 113
<u>Sum Nye tiltak</u>	<u>1 113</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>1 113</u>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
4 Diverse kutt flyttes til sentral ramme	-2 268	-1 106	1	0	-3 373
<u>Sum innsparing/omstilling</u>	<u>-2 268</u>	<u>-1 106</u>	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>-3 373</u>
Sum Infrastruktur- Bygg, VA vei	2 842	0	0	0	2 842

Forklaring:

1. Tidligere vedtatte rammeendringer på områdene vei, vann og avløp overføres til fellesområdet hvor mellomværende mellom Lier kommune og Viva Iks administreres.
2. Arealbehovet ved det nye sykehjemmet gir en økning i driftskostnader i forhold til dagens sykehjem som er beregnet til 1,35 mill. kr fra 2016.
3. Lier Drift har i flere omganger blitt tillagt krav om økte inntekter som til sammen utgjorde at virksomhetens ramme bidro netto med et overskudd. Ved etablering av Lier Drift A/S faller dette overskuddet bort og er nå en del av selskapets driftsbudsjett.
4. Se pkt 1.

5.2.7 Plan og samfunn

Plan og samfunn omfatter

- Samfunnssektoren
- Landbrukskontoret
- Planseksjonen

Utfordringer

- Jordvernet, miljøhensyn og markagrensen blir utfordret av etterspørsel etter nye arealer til boliger og næringsaktivitet
- Økning av matproduksjon i samsvar med nasjonale mål krever forutsigbare rammebetingelser for næringen
- Skaffe økt kunnskap om følgene av flom og oversvømmelser for å kunne forebygge skader

Fokusområder

- Næringsutvikling i jord- og skogbruk
- Jordvern, miljø og forurensning
- Videreutvikle en brukervennlig og oppdatert kartportal
- Nettbaserte og brukervennlige innsynsløsninger
- Effektiv og korrekt saksbehandling

Faktadel

Tjenesteområdet omfatter forvaltningsoppgaver og saksbehandling etter Plan- og bygningsloven, Jordlova, Forurensningsloven, Markaloven, Naturmangfoldloven og andre lovverk. Videre omfatter det opprettelse og vedlikehold av kommunens kartverk og matrikkel, tilskudd og kontroll i landbruket, samt overordnet planlegging og interkommunalt samarbeid.

Mål og tiltaksplan – Plan og Samfunnsområdet

Næringsutvikling i jord og skogbruk	Mål: <ul style="list-style-type: none"> • Øke den lokale matproduksjonen i tråd med nasjonal målsetting.
Jordvern, miljø og forurensning	Mål: <ul style="list-style-type: none"> • Minske forurensning og avrenning til Lierelva • Redusere omdisponering av dyrket mark
Nettbaserte og brukervennlige innsynsløsninger via hjemmesiden til kommunen	Mål: <ul style="list-style-type: none"> • Innsynsløsning for byggesaker (byggesaksdialog) på plass innen utgangen av 2016

Effektiv og korrekt saksbehandling	Mål: <ul style="list-style-type: none"> Alle saker skal behandles innenfor lovpålagte tidsfrister og ha en god kvalitet
---	---

Måleindikatorer

Plan

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat i dag	Ønsket	Godt nok	Mål
P 1						
Byggesak Saksbehandlingstid	P 1.1 Rammesøknader	KOSTRA	60	60	60	60
	P 1.2 Reguleringsplaner	KOSTRA	60	60	60	60
	P 1.3 Ett-trinns søknader	KOSTRA	21	21	21	21
	P 1.4 Enkle tiltak uten ansvarsrett	KOSTRA	21	21	21	21
P 2						
Kvalitet	P 2.1 Antall omgjorte vedtak av fylkesmannen	Fylkesmannen	21,4 %	<20%	<25%	<10%
P 3						
Landbruk	P 3.1 Redusere omdisponering av dyrket mark	prod.statistikk i daa	8,2	0	0	0
	P 3.2 Dyrket areal i drift	prod.statistikk i daa	39 447	39 500	39 400	40 000
P 4						
Økologiske matvarer	P 4.1 Økologisk produksjon	prod.statistikk i daa	13 %	14 %	13 %	15 %
	P 4.2 Kommunalt forbruk	regnskap	746 000	900 000	800 000	1 000 000

Samfunn

S 1						
Reisevaner*	S 1.1 Andel daglige reiser basert på kollektivtransport	Reisevaneundersøkelsen	7 %	9 %	8 %	12 %
	S 1.2 Andel daglige reiser på sykkel	Reisevaneundersøkelsen	1 %	4 %	2 %	6 %
	S 1.3 Andel daglige reiser til fots	Reisevaneundersøkelsen	15 %	16 %	15 %	16 %
	S 1.4 Andel daglige reiser som bilfører	Reisevaneundersøkelsen	67 %	60 %	64 %	55 %
	S 1.5 Andel daglige reiser som bilpassasjer	Reisevaneundersøkelsen	8 %	10 %	9 %	11 %
S 2						
Pendling	S 2.1 Arbeidsplass dekning i prosent i Lier	SSB	102 %	100 %	100 %	100 %
	S 2.2 Utpendling i prosent	SSB	64 %	62 %	62 %	59 %
S 3						
Transport	S 3.1 Gang- og sykkelvei i km	VIVA	36	37	37	40
	S 3.2 Antall kjøretøykilometer per innbygger	SSB	7443	7350	7400	7000
S 4						
Klima og energi - kommunal	S 4.1 Andel el-biler/plug-in hybrid	Kommunal telling	10 %	50 %	40 %	70 %
	S 4.2 Antall el-sykler	Kommunal telling	3	13	9	40
	S 4.3 Endring i total stasjonært energiforbruk (ref. år 2007)	Kommunal telling	-16 %	-18 %	-17 %	-20 %
	S 4.4 Antall miljøsertifiserte leverandører av totalt antall leverandører	Kommunal telling	13 %	15 %	14 %	17 %
	S 4.5 Energiforbruk per m2 (bygg eid av Lier kommune)	Kommunal telling	168	155	160	150
S 5						
Klima- og energi	S 5.1 Endring i el.forbruk per private husholdning (ref. år 2007)	Lier Everk	-5 %	-7 %	-6 %	-8 %
	S 5.2 Antall energitiltak støttet av kommunen eller Enova	Kommunal telling/Enova	21	40	20	50
S 6						
Folkehelse	S 6.1 Andel barnehager og skoler som deltar i programmet sunne og aktive liunger	Kommunal telling	13 %	40 %	30 %	100 %
	S 6.2 Andel av befolkningen som benytter seg av frisklivstilbudet	Kommunal telling	2,60 %	4 %	3 %	5 %
	S 6.3 Andel seniorer 80+ som ikke mottar jevnlig omsorgstjenester (grønt nivå)	Kommunal telling	66 %	68 %	67 %	70 %

* Reisevaneundersøkelsen gjennomføres hvert 4. år. Den siste undersøkelsen er gjennomført i 2013/2014.

Økonomi

Driftsbudsjett:

Plan/samfunn	Regnska	Vedt.	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	53 684	34 905	35 105	35 556	36 331	34 631	34 631
30 Inntekter	-36 195	-15 419	-15 419	-15 812	-15 812	-15 812	-15 812
Netto ramme	17 489	19 486	19 686	19 744	20 519	18 819	18 819
			<i>Endring pr. år</i>	258	775	-1 700	0
				1,32 %	3,93 %	-8,29 %	0,00 %

Rammeendringer:

Plan/samfunn	Endringer i 2016 kr.				Sum
	2016	2017	2018	2019	
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar					-1 128
Pris- og lønnsvekst	336	0	0	0	336
2 HP 15-18 Plan - Reguleringsplan RV 23 Linne	0	-150	0	0	-150
3 HP 15-18 Plan - Reguleringsplan nytt sykehus	0	-125	0	0	-125
4 HP 15-18 Plan - Byggesak nytt sykehus	0	100	0	0	100
5 HP 15-18 Sektor samfunn - Planleggerstilling	0	0	-700	0	-700
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>-792</i>	<i>-175</i>	<i>-700</i>	<i>0</i>	<i>-1 667</i>
<u>Nye tiltak</u>					
6 Plan - Styrking av IKT	250	250	-500	0	0
7 Plan - Flomkartlegging	0	500	-500	0	0
8 Plan - Geodata overf fra drift til investering	-150	0	0	0	-150
9 Sektor Samfunn - Sunne og aktive Liunger	500	0	0	0	500
10 Samfunn - Lier frisklivssentral - opptrapping	200	200	0	0	400
11 Samfunn - Oppfølging av vannmiljøarbeid	100	0	0	0	100
12 Samfunn - Oppf av energi- og klimaplan	150	0	0	0	150
<i>Sum Nye tiltak</i>	<i>1 050</i>	<i>950</i>	<i>-1 000</i>	<i>0</i>	<i>1 000</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
-	0	0	0	0	0
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum Plan/samfunn	258	775	-1 700	0	-667

- Gjelder prosjekt «økt bruk av marka» overført til Kultur.
- Økt stillingsressurs knyttet til gjennomføring riksvei 23. I HP 15-18 ble det ført opp ekstra ressurser til saksbehandlingen av RV 23 som ikke kan gebyrfinansieres. Reguleringsplanen er utsatt i påvente av nye alternativvurderinger og bevilgningen avsluttes.
- Reguleringsplan for nytt sykehus på Brakerøya er beregnet ferdig i 2016 og bevilgning til planbehandling kan avsluttes.
- Behandlingen og oppfølgingen av byggesak for nytt sykehus, som også vil foregå i samarbeidet med Drammen kommune. Prosjektet er estimert til å starte i 2017 og ferdigstilles innen 2022. På lik linje med de overnevnte prosjekter vil dette heller ikke kunne finansieres med gebyrer.
- Som forutsatt i HP 15-18 avsluttes ekstra planleggerstilling i Sektor samfunn fra og med 2018.
- Innfasing av plandialog og byggesaksdialog. Økt innsats i 2016 og 2017.

7. Det er behov for å kartlegge flomsoner langs bekker og mindre vassdrag i byggeområdene. Arbeidet vil bl.a. bestå i å gjøre uttrekk fra kartverket, befare de aktuelle bekkene for å vurdere tilstanden på eventuelle inntak og bekkelukkinger, vurdere behov for tiltak og lage rapport. Føres opp med en engangssum på 500 000 kr i 2017. Beløpet er et grovt anslag av behovet.
8. Midler overført fra driftsbudsjettet til planseksjonen til investeringsbudsjettet.
9. Prosjektet «Sunne og aktive liunger» som har vært i gang på to skoler og tre barnehager har vist gode resultater. Å utvide det til å omfatte alle skoler og barnehager er ønskelig. Til å dekke kostnader til materialer og driftsmidler føres det opp 500 000 kr årlig.
10. Lier frisklivssentral har fått mange brukere den tiden den har vært i drift. Høsten 2015 har det blitt satt i gang et pilotprosjekt, finansiert av tilskudd fra Fylkesmannen, med spesielt tilrettelagt tilbud til personer med psykiske vansker og personer som er nye i Norge. Tilbudet har vist gode resultater og foreslås videreført med 200 000 kr årlig.
11. Fra 2016 vil alle landets vassdrag være omfattet av tiltaksplaner for å forbedre vannkvaliteten der det er behov. For Lier innebærer det at det vil bli satt i gang tiltak i Tyrifjorden, Drammenselva og Drammensfjorden, og Grobruvassdraget, i tillegg til Lierelva som har vært omfattet av arbeidet siden 2009. Buskerud fylkeskommune som er regional vannmyndighet har bedt om at det opprettes koordinatorstillinger i alle vannområdene og at kommunene skal bære kostnadene. Det er aktuelt med ca. en halv stilling pr vannområde. For Liers del innebærer det en årlig utgift på ca. 50 000 kr til Tyrifjorden vannområde, en lignende utgift til i Drammenselva og Drammensfjorden vannområde og et mindre beløp til Indre Oslofjord vest vannområde. Føres opp med økt årlig utgift på 100 000 kr.
12. Klima- og energiplanen blir revidert. Det foreslås 150 000 kr årlig til å gjennomføre mindre tiltak.

5.2.8 Ledelse, politikk og konserntjenester

Ledelse, politikk og konserntjenester omfatter

- Ordfører og folkevalgte
- Rådmann og rådmannskontoret
- Rådgivningsenheten
- Økonomienheten
- HR-enheten
- Serviceenheten (m/pol. sekretariat)
- Lier- og Hurum IKT-tjeneste
- Kemnerkontoret

Virksomhetene på området har ansvar for:

- Tilrettelegge for politiske og administrative beslutnings- og styringsprosesser
- Styringsprosesser i samsvar med årshjulet og produksjon av saker som fremmes for politiske organer
- Administrasjon og driftsstøtte
- Organisasjonsutvikling
- Faglig utvikling innen tjenesteområdene velferd, skole og barnehage
- Drift og utvikling av IKT- infrastruktur og systemer
- Informasjonstjenester og dokumenthåndtering
- Inndriving av skatter og avgifter, utføre analyse- og utredningsarbeid

Tjenesteområdet har ansvaret for implementering av tjenesteovergrepene strategier som

- Arbeidsgiverpolitisk plattform
- Anskaffelsesstrategi
- IKT-strategi
- Kommunikasjonsstrategi

Utfordringer

I statsbudsjettet er det foreslått flytting av kommunale kemner- og kommunekassererkontorer til statlig skatteetat 1.juli 2016. Beslutning treffes i forbindelse med behandling av statsbudsjettet.

Underlag drøfting

Kemnerfunksjonen

I statsbudsjettet er det lagt opp til at kemnerfunksjonen overføres til stat og kommunene er trukket i rammene for dette. Dette tiltaket ble også foreslått i statsbudsjettet for 2015, men fikk ikke flertall. Signaler fra Kommunenes Sentralforbund er at dette tiltaket vil bli diskutert. I statsbudsjettet er Lier trukket for endringen. Trekket er noe høyere enn de utgiftene Lier har på funksjonen.

Måleindikatorer

Fellestjenester, ledelse og politikk

Område	Måleindikator	Kilde	2014	2016		2019
			Resultat i dag	Ønsket	Godt nok	Mål
F 1						
IKT Utvikling i kommunen	Rådmannen avventer IKT strategi					
F 2						
Adm.	F 2.1 Andel av lønn som går til adm.	KOSTRA	6,2 %	6,2 %	6,4 %	6,0 %
	F 2.2 Netto driftsutgifter til adm. Pr inn bygger	KOSTRA	3056	3050	3100	3000
F 3						
HR Legemeldt Sykefravær	F 3.1 Helse og omsorg	Legemeldt HRM	10,2 %	9,0 %	10,5 %	7,0 %
	F 3.2 Oppvekst	Legemeldt HRM	6,3 %	5,0 %	5,5 %	5,0 %
	F 3.3 Velferd	Legemeldt HRM	9,4 %	7,5 %	8,0 %	7,0 %
	F 3.4 Kultur, plan og samfunn	Legemeldt HRM	2,7 %	3,0 %	3,0 %	3,0 %
	F 3.5 Konserntjenester	Legemeldt HRM	3,1 %	4,0 %	5,0 %	3,0 %
	F 3.6 Samlet i Lier kommune	Legemeldt HRM	7,2 %	6,0 %	7,0 %	6,0 %
F 4						
Økonomi	F 4.1 Netto driftsresultat	Regnskapet	1,7 %	1,75 %	1,0 %	1,75 %
	F 4.2 Disposisjonsfond i millioner	Regnskapet	71	90	80	100
	F 4.3 EK finansiering investeringer i millioner	Regnskapet	0	10	5	15
	F 4.4 Gjeldsgrad som konsern ink. selvkost	KOSTRA	87,50 %	90 %	100 %	100 %
	F 4.5 Arbeidskapital (eks. premie avvik)	KOSTRA	8,6 %	10 %	8 %	10 %

Økonomi

Driftsbudsjett:

Fellestjenester, ledelse og	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	86 274	85 898	85 898	92 868	89 568	88 218	88 268
30 Inntekter	-14 684	-7 167	-7 167	-7 256	-7 256	-7 256	-7 256
Netto ramme	71 591	78 731	78 731	85 612	82 312	80 962	81 012
			<i>Endring pr. år</i>	6 881	-3 300	-1 350	50
			<i>% endring fra forrige år</i>	8,74 %	-3,85 %	-1,64 %	0,06 %

Rammeendringer:

Fellestjenester, ledelse og politikk	Endringer i 2016 kr.				Sum
	2016	2017	2018	2019	
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	1 754	0	0	0	1 754
Pris- og lønnsvekst	1 545	0	0	0	1 545
2 Valg hvert annet år	-850	850	-850	850	0
3 HP 15-18 Service enheten - Nytt godtgj.reglm	1 282	0	0	0	1 282
4 HP 15-18 Service enheten - Overg nytt komm	0	-100	0	0	-100
5 HP 15-18 Service enheten - Økning valgkostn	-400	300	-300	0	-400
6 HP 15-18 KS Adm tjenester/stab/støtte – redt	-750	-750	0	0	-1 500
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>2 581</i>	<i>300</i>	<i>-1 150</i>	<i>850</i>	<i>2 581</i>
<u>Nye tiltak</u>					
7 Statsbudsjettet overf. av skatteoppkreving	-2 875	0	0	0	-2 875
KS - Ikke overføring av skatteinnskrevninv	2 875	0	0	0	2 875
KS Redusert administrativ ressurs, ref 2.6	-800	-500	0	0	-1 300
KS Sykefravær – økt innsats, ref 2.10	300	-2 300	-500	-500	-3 000
8 IKT - Lisenser (vedtak 1. tertial)	2 000	0	0	0	2 000
9 Rådmann - Etablering av 2 fagsjefer	2 000	0	0	0	2 000
KS Diverse poster (Ørem tilskudd)	350	0	0	0	350
KS Øremerket tilskudd	-350	0	0	0	-350
10 HR - Erkjentlighetsgavefest hvert annet år	300	-300	300	-300	0
11 HR - Trainee stilling	500	-500	0	0	0
<i>Sum Nye tiltak</i>	<i>4 300</i>	<i>-3 600</i>	<i>-200</i>	<i>-800</i>	<i>-300</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
-	0	0	0	0	0
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum Fellestjenester, ledelse og politikk	6 881	-3 300	-1 350	50	2 281

Forklaring:

1. Diverse overføring til andre virksomheter.
2. Kommunevalg i 2019 og stortingsvalg i 2017.
3. I oktober 2014 ble det vedtatt nytt godtgjøringsreglement for folkevalgte. Forskjellen mellom ny og gammel ordning beregnes til i overkant av 2,2 mill. hvorav 1 mill. 2015 og 1,2 mill. 2016.
4. Ved overgang til nytt kommunestyre er det behov for noe ressurser til opplæring osv.
5. Posten for valgavvikling er underbudsjettet og i forbindelse med nye systemer i stemmetellingen behøves innkjøp av noe utstyr i 2015.

6. Kommunestyret la i HP 15-18 inn en reduksjon på rammene til administrasjonen. Overføring av oppgaver og personell til Viva og Lier drift vil medføre en reduksjon av oppgaver i administrasjonen.
7. Uttrekk som følge av at kemnerfunksjonen evt. overføres til stat (se også tekst side 44)
8. IKT enheten har de siste årene hatt store økninger i lisenskostnader som kun delvis er kompensert. Dette er nå bevilget i rammen fra 2016.
9. Lønnskostnader tilknyttet oppretting av to fagsjefstillinger.
10. Erkjentlighet for 25 og 40 års ansettelse i Lier kommune gjøres hvert annet år. Budsjettet består av gavene til jublantene/medarbeiderne og erkjentlighetsgavefesten.
11. Traineeordning.

5.3 Organisasjon og medarbeidere

Kommuneplanens overordnede målsetning er:

”Kommuneorganisasjonen skal være åpen, verdidrevet og samfunnsansvarlig.”

Arbeidsgiverpolitisk plattform bygger på kommunens visjon og verdier. Den setter standard for arbeidet med kommunens målsettinger på syv områder:

- **Kompetente og engasjerte medarbeidere**
- Verdsatte medarbeidere i ulike livsfaser
- **Arbeidsglede og nærvær**
- Kvalitet gjennom mangfold
- **Ledere som kan, tør og vil**
- Ansvarlig medarbeiderskap
- Nyskaping – rede for neste steg

Strategier på de tre uthevede områdene er prioritert førstkommande år og beskrevet under, sammen med et overordnet løp for å fremme nytenkning og bygge en innovasjonskultur.

Utvalgte nøkkeltall:

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Antall virksomhetsledere	46	43	42	46	46	46	46
Antall aktive årsverk pr. 1. jan	1 025	1 035	1 140	1 126	1 120	1 212	1 196
Antall ansatte pr. 1. jan	1 327	1 334	1 523	1 518	1 450	1 562	1 564
Medarbeidertilfredshet	4,4	4,5	-	4,5	4,6	4,6	-
Medarbeiderengasjement	4,3	4,3	-	4,2	4,3	4,3	-
Tilfredshet med nærmeste leder	4,5	4,5	-	4,4	4,6	4,6	-

Mål for området

Kompetente og engasjerte medarbeidere

Lier kommunes medarbeidere skal være i stand til å handle i tråd med kommunens verdigrunnlag. Økt konkurranse i rekruttering av kvalifiserte medarbeidere gjør det nødvendig å fremstå som en attraktiv arbeidsgiver. Kommunen skal ha en helhetlig og klar strategi for å tiltrekke, utvikle og beholde medarbeidere.

Lier kommune ønsker å være foretrukket av lærlinger i vårt område. Antall lærlinger skal ligge på minimum 1 pr. 1000 innbyggere i perioden. Lærlingeordningen styrkes internt med tanke på individuell oppfølging, velkomst, felles læringsarenaer og tiltak som skal gjøre Lier til en attraktiv lærlingeplass.

Kommunen skal fortsette jobbstrategien og stille tiltaksplasser til disposisjon for ungdom og voksne under 30 år med nedsatt funksjonsevne. Innsatsen skal bidra til å senke barrierer i overgang mellom utdanning og arbeid. Lier kommunes deltakelse i prosjektet «Menn i helse» fortsetter i samarbeid med KS, fylkesmannen, NAV og tre andre kommuner.

Ledere som kan, tør og vil

En viktig suksessfaktor for at kommunen skal lykkes med sine omstillingsprosesser, er at ledere har tilstrekkelig kompetanse og fokus på involvering og engasjement blant sine medarbeidere. Videreutvikling av lederskap og lederrollen, samt introduksjon av nye ledere, er vesentlig.

Arbeidsglede og nærvær

Det er fortsatt behov for styrking av sykefraværsarbeidet. Sykefraværsprosenten for de ulike tjenesteområdene og mellom de enkelte virksomheten varierer mye. For å få grep om og sette inn målrettede tiltak, skal analyse og tiltak pr. tjenesteområde forbedres. Videre vil kommunen styrke sykefraværsoppfølging med vekt på tidlig funksjonsvurdering og arbeidsplikt. Det er vesentlig å sørge for tett og målrettet samarbeid mellom medarbeidere, tillitsvalgte og ledelse på alle nivåer.

Sykefraværprosjektet "Arbeidsglede og nærvær" avsluttes ved utgangen av 2015 og evalueringsrapport skal foreligge i februar 2016. Anbefalingene her vil gi retning og innhold i videre satsing for å redusere sykefraværet. Her ønsker kommunen blant annet å se på mer systemgjennomgående forhold som ledelse og kultur, bemannings- og arbeidstidsordninger samt fortsette innsatsen med konkrete tiltak ved den enkelte virksomhet.

Nyskaping

Brukerne og pårørende etterspør i økende grad samhandling og koordinering av tjenester. For kommunen blir det dermed stadig viktigere å ha en organisasjonsstruktur som sikrer økt handlingsrom og fleksibilitet og som samtidig ivaretar helheten.

Tjenestene innen de enkelte områdene skal være tydelig definert, og medarbeidere og brukere må kjenne hvilke kvalitetsstandarder som gjelder.

Lier kommune vil vektlegge og legge til rette for at tjenestene utvikles i dialog med brukerne. Gjennomføring av brukerundersøkelser og oppfølging av resultater i dialog med brukergruppene gir viktig informasjon og tilbakemelding i dette arbeidet.

Mål

Kompetente og engasjerte medarbeidere	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunen skal ha fremtidsrettede strategier for rekruttering og kompetanseutvikling. • I tråd med jobbstrategien har Lier kommune til enhver tid disponibelt tiltaksplasser for unge voksne under 30 år og har etablert et godt samarbeid med NAV Lier. • Lærlingeordningen styrkes i kommende periode slik at kommunen ligger stabilt på nivå med KS målsetting om 1 lærling pr 1000 innbyggere i løpet av 2015. • Vår interne kommunikasjon skal sikre god forståelse av kommunens mål og organisasjonsprosesser. • Medarbeidertilfredshetsmålinger skal ligge på stabilt, høyt nivå sammenlignet med andre kommuner.
--	---

Ledere som kan, tør og vil	<ul style="list-style-type: none"> • Lederutvikling som kombinerer interne lederarenaer og annen kompetanse for ledere. • Introduksjonsprogram for nye ledere • Tilstrekkelig økonomi- og systemkompetanse hos virksomhetsledere er sikret løpende.
Arbeidsglede og nærvær	<ul style="list-style-type: none"> • Nærværet i Lier kommune ligger stabilt rundt 94 %. Jfr. delmål for de ulike tjenesteområdene. • Langtidssykefravær håndteres på tvers av virksomhetene. • Prosjektet «Arbeidsglede og nærvær» er evaluert og tiltak vs. videre anbefalinger er videreført ev. iverksatt. Gjennomgripende og helhetlige systemtiltak vurderes i kommende periode.
Nyskaping	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunen er preget av innovasjonskultur. • Alle virksomheter har innført kvalitetssystem. • Alle virksomheter har lokale ”brukerutvalg” som organ for brukervedvirkning og brukerdiallog.

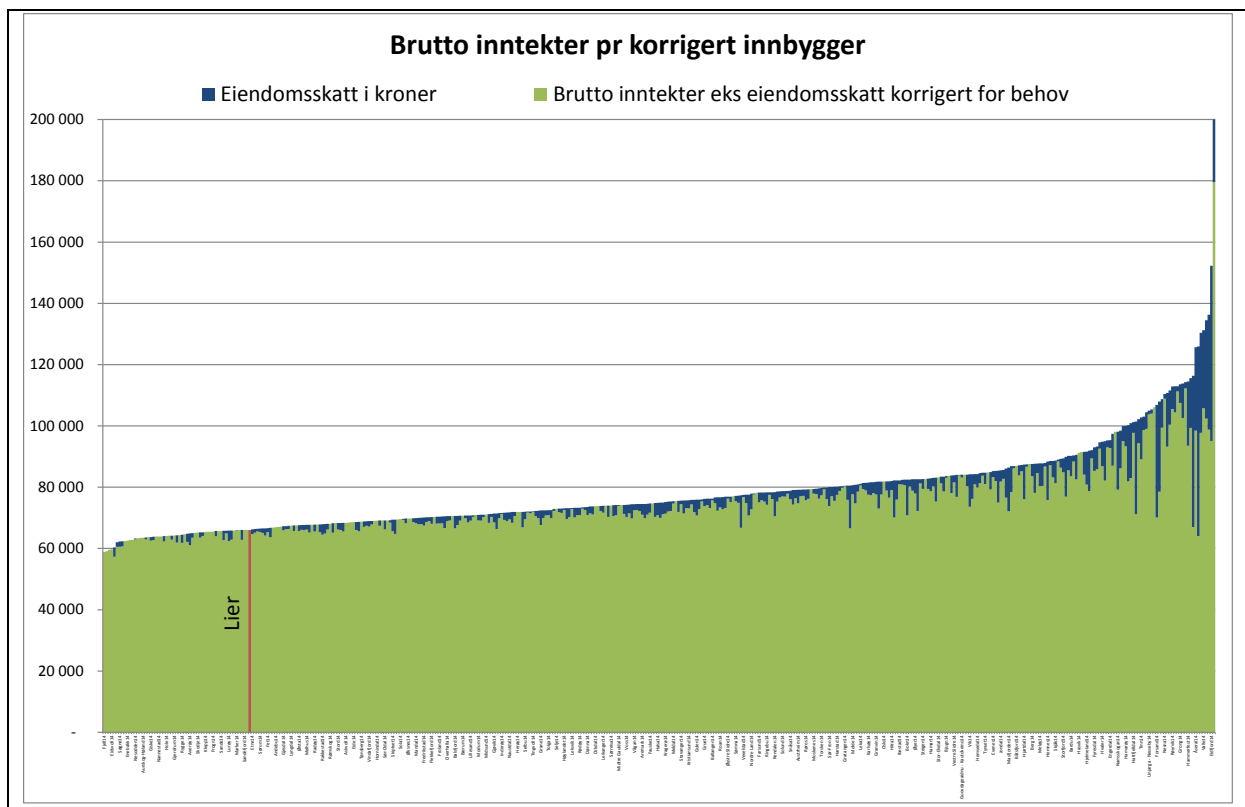
5.4 Økonomi og investering

Innledning

I handlingsprogrammet for 2016-2019 legges det til rette for å styrke kommuneøkonomien. Det er et overordnet mål at Lier kommune skal kunne gå ut av fireårsperioden med en sterkere økonomisk stilling, enn kommunen går inn i perioden med.

Forutsetninger

Lier kommune har moderate brutto inntekter. I 2014 lå kommunen på 371. plass for brutto inntekter pr behovskorrigert innbygger, av landets 428 kommuner. Det betyr at rådmannen har svært begrensede ressurser til kommunal tjenesteproduksjon. Det er dessverre ikke grunnlag for å si at denne situasjonen vil endre seg betydelig i kommende fireårsperiode.

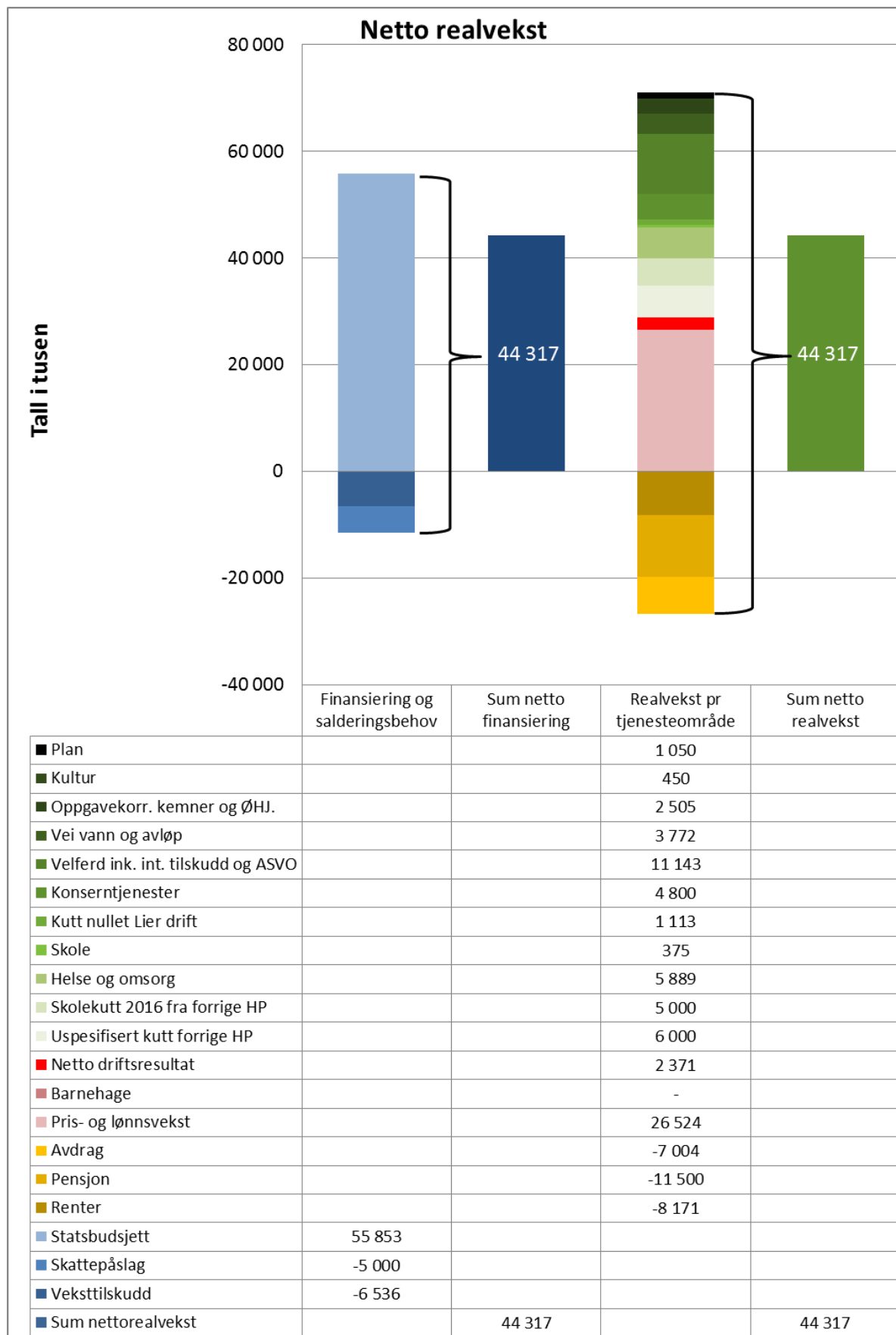
Figuren over viser utfordring Lier har med langt lavere inntekter pr. innbygger enn gjennomsnittet. Lier har noen stordriftsfordeler som selvfølgelig hjelper på kostnadssiden, men flere kommuner har andre fordeler, som redusert arbeidsgiveravgift mm. I figuren over fremgår det også hvor store inntektene fra eiendomsskatt var for de ulike kommunene i 2014.

Uspesifiserte kutt bevilges opp

I handlingsprogrammet for 2015-2018 ble det budsjettert uten uspesifiserte kutt det første året. Denne type kutt har tidligere viste seg vanskelig å realisere.

Rådmannen gikk inn i årets budsjettprosess med et uspesifisert kutt i 2016 fra forrige HP. Kuttet var ment å spesifiseres innen tjenesteproduksjon eks. skole og pleie og omsorg. Regnskapsanalysene viser imidlertid at disse tjenestene i hovedsak allerede har en meget effektiv tjenesteproduksjon og at kutt på disse områdene vil være urealistiske. To områder i denne gruppen indikerte likevel et innsparingspotensial basert på regnskapstall. NAV har et betydelig merforbruk i henhold til regnskap 2014 og 2. tertial 2015. Selv om rådmannen ikke kutter i NAV mot budsjett, vil en begrenset økning i rammen i 2016 innebære en innstramming i forhold til forventede kostnader i 2015 og regnskapet fra 2014. Velferd får samlet sett en økning som også inkluderer øremerkede midler. Tekniske tjenester var det andre området som indikerte et innsparingspotensial. Dvs. at kommuner Lier sammenlikner seg med bruker mindre ressurser netto. Dette omfatter også selskaper kommune eier fordi man ser på kommunen som konsern. Rådmannen legger ikke inn kutt i selskaper gjennom handlingsprogrammet.

Disponeringer av realveksten

I figuren på forrige side har rådmannen illustrert hvordan den økonomiske veksten er disponert. Om vi ser bort fra pris- og lønnsvekst går de store pengene til velferd, helse og omsorg. Deler av realveksten dekker underskudd og disponeringer foretatt i tertialrapporten. Mens deler av veksten dekker disponeringer fra forrige HP. Mht. skolekutt fra forrige HP er det en budsjett-teknisk justering. Det fremkommer også at rådmannen ikke lenger har egne anslag for skattevekst over hva som ligger i grønt hefte. Dels skyldes dette lavere befolkningsvekst i kommunen.

Styrking av kommuneøkonomien

Netto driftsresultat er budsjettert til ca. 1,75 % i hele fireårsperioden. Dette er i tråd med den nye anbefalingen fra Teknisk beregningsutvalg og Fylkesmannen. Anbefalingen er nedjustert fra minimum 3 % etter at merverdikompensasjonen fra investeringer ikke lenger skal føres som driftsinntekter.

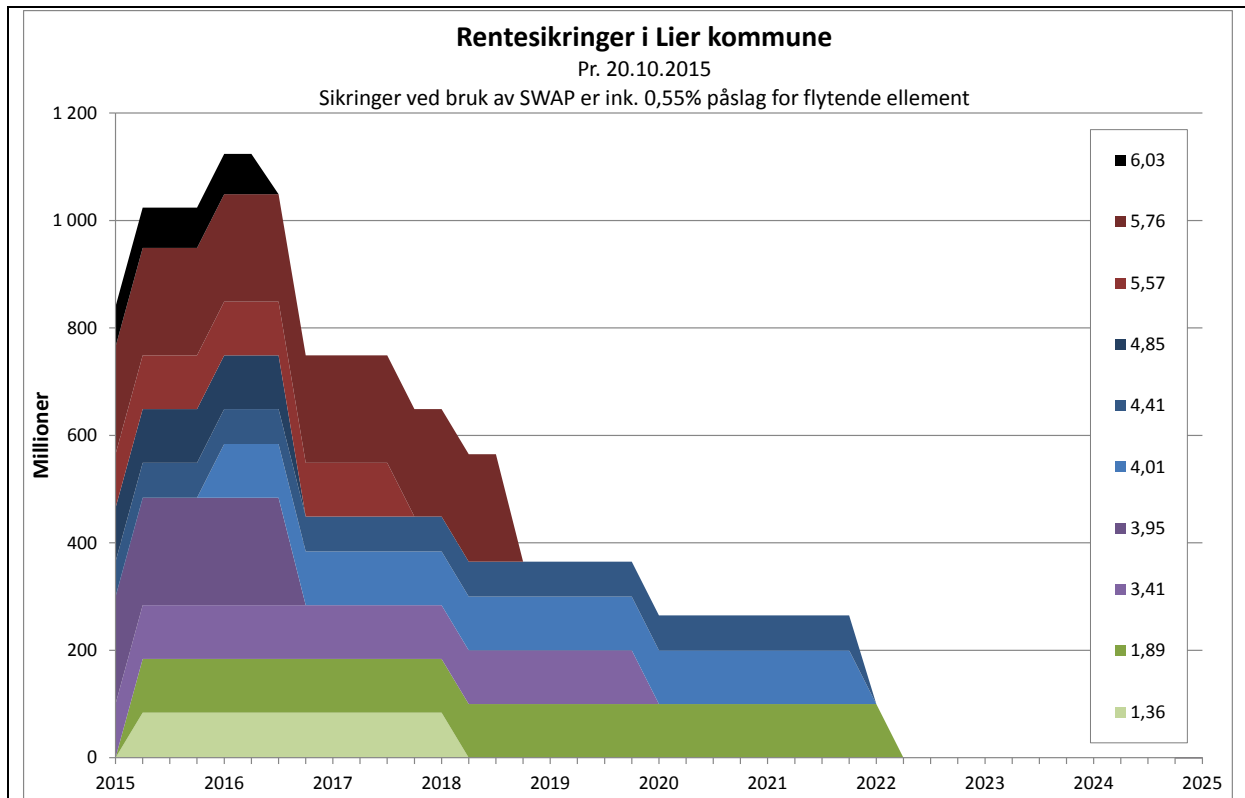
Det er viktig å styrke disposisjonsfondet for å kunne møte uforutsette økonomiske utfordringer og sikre handlingsrom for politiske prioriteringer. I tillegg burde disposisjonsfondet dekke akkumulert premieavvik på ca. 100 mill. kr og/eller en økonomisk konsekvens av en kritisk hendelse i henhold til ROS analysen (også 100 millioner). Riksrevisjonen og Fylkesmannen anbefaler at disposisjonsfondet bør utgjøre minst 5 % av brutto driftsinntekter.

I KOSTRA har SSB fra 2013 inkludert akkumulert premieavvik i beregningen av arbeidskapital. Konsekvensen er at arbeidskapitalen i Lier fremstår som lavere enn tidligere og på et meget lavt nivå sammenliknet med gjennomsnittet for norske kommuner. Dette vil bli endret ved en styrking av disposisjonsfondet.

Finanskostnader og finansiell risiko

Finansiell risiko handler overordnet om ikke å komme i en finansiell stressituasjon, der kommunen ikke kan håndtere sine løpende forpliktelser. Det vil si at det er ikke kun potensielt større finanskostnader som gir risiko, men også evnen til å bære høyere finanskostnader. De viktigste faktorene i vurderingen av risiko for en finansiell stressituasjon er:

- Gjeldens størrelse dvs. gjeldsgraden.
- Andelen gjeld indirekte sikret, blant annet pga. kobling til selvkostområder mm.
- Rentesikringer på kort og lang sikt
- Disposisjonsfond
- Ubrukte lånemidler
- Investeringer frem i tid. Gjerne også mer enn fire år
- Avdragsnivå
- Rentefond
- Budsjettert netto driftsresultat
- Budsjettoppnåelse (økonomistyring og realistisk budsjettering)
- Kommunale garantier

Lier kommune har på kort sikt en meget høy sikringsgrad. Sikringer gjort før 2015, er gjort på vesentlig høyere rentenivåer enn hva markedet tilbyr i dag. Dette gir noe høyere finanskostnader enn vi ellers ville hatt. Imidlertid er situasjonen i det korte bildet svært annerledes, enn situasjonen om kun få år. Rådmannen har sikret en betydelig andel av gjelden på kort sikt.

Konsekvenser av 1 % høyere rente

Konsekvensen av 1 % høyere rente i 2016 er ca. 8 millioner. Etter hvert som rentesikringene går ut, øker effekten av 1 % høyere rente.

Investeringer

Det er i handlingsprogramperioden planlagt investeringer eksklusiv vann og avløp for 286 mill. kr. For vann og avløp er det planlagt investeringer i perioden på ca. 250 mill. kr.

Usikkerhet i budsjettforutsetningene

Budsjettet er lagt ut fra de beste prognosene som forelå da budsjettet ble utarbeidet. Det er flere elementer det knytter seg usikkerhet til:

Rådmannens topp ti risikofaktorer i budsjettet:

- Befolkningsutvikling, herunder utvikling i objektivt behov for tjenester
- Effektivitet, dvs. samsvar mellom objektivt behov og innvilgede tjenester
- Produktivitet, kostnadsutvikling i tjenesteproduksjonen
- Skatteinngang – jf. Svikt i 2014 og 2015, samt lavere befolkningsvekst i 2015.
- Omorganiseringer inklusiv konkurranseutsetting
  - Etablering eiendomsselskap og Lier drift
  - Nytt sykehjem
- Utbygging og gebyrinntekter
- Renterisiko
- Politiske vedtak

Grep for å minimere usikkerhet

Rådmannen har budsjettert uten uspesifiserte eller flate kutt i hele fireårsperioden.

Økonomiske forutsetninger

Rådmannen foreslår nye målsettinger som skal sikre en «sunn» økonomi. Disse forutsetningene skal ligge til grunn i økonomiarbeidet i kommunen.

- Netto driftsmargin på 1,75 %
- Disposisjonsfond på min 5 % av driftsinntekter (og 100 mill. kr)
- Gjeldsgrad på maks 100 % av driftsinntektene (kommunen som konsern)

Økonomiske nøkkeltall

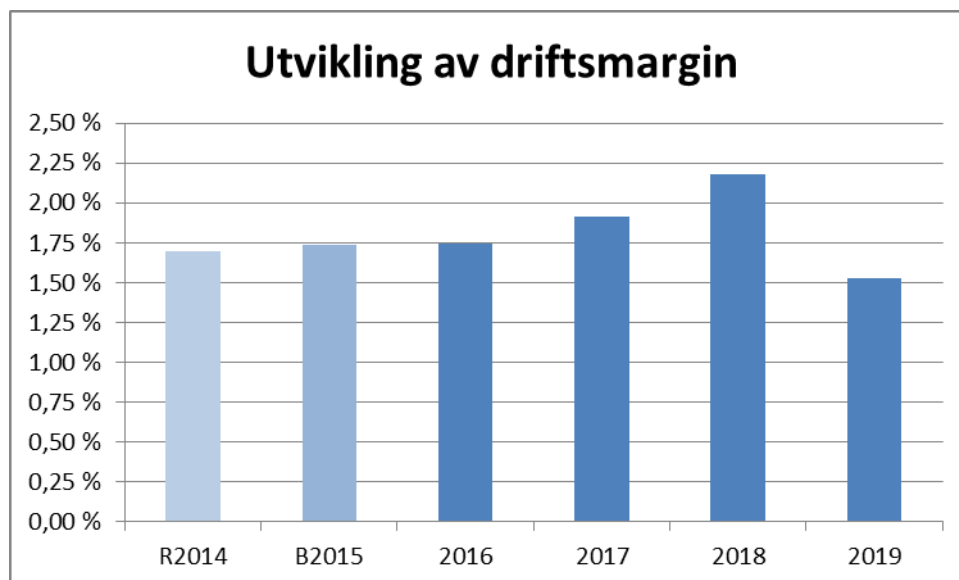
Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Netto driftsresultat	26 874	29 604	33 873	23 686
Driftsmarging	1,75 %	1,92 %	2,18 %	1,53 %
Disposisjonsfond uten bindinger	64 017	78 621	97 494	106 180
Disposisjonsfond i % av inntektene	4,2 %	5,1 %	6,3 %	6,8 %

1) Disposisjonsfond uten bindinger. Inngående balanse er 47,1 mill. kr

Driftsresultat/driftsmargin

Netto driftsresultat uttrykker hvilke midler som ikke er blitt benyttet i driftsregnskapet, og som gjenstår til bruk for avsetninger og investeringer. Netto driftsresultat må ikke forveksles med begrepet regnskapsmessig overskudd.

Driftsmargin er et uttrykk for netto driftsresultat i % av inntektene (driftsmargin). Teknisk beregningsutvalg anbefaler minimum 1,75 % driftsmargin. Kommunestyret vedtok også i HP 15-18 at målsetning om driftsmargin settes til 1,75. Rådmannen har lagt dette til grunn i arbeidet med Handlingsprogrammet.

I rådmannens beslutningsgrunnlag er det lagt opp til en økning i driftsmargin frem mot 2018, men deretter en reduksjon i 2019. Det er derfor avgjørende at kommunen ikke påtar seg varige økte driftskostnader, som gir utfordringer med salderingen av budsjettet frem i tid.

Bruk av netto driftsresultat

Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Overføring til investeringer	10 000	15 000	15 000	15 000
Avsetninger til disposisjonsfond	16 874	14 604	18 873	8 686
Netto driftsresultat	26 874	29 604	33 873	23 686
Netto driftsresultat i % av inntekter	1,75 %	1,92 %	2,18 %	1,53 %

Netto driftsresultat er disponert ved overføring til investeringer og avsetninger til disposisjonsfondet.

Disposisjonsfond

Lier kommune har et noe lavt disposisjonsfond. Disposisjonsfondet er kommunens reserve til å dekke underskudd, for ikke å havne under administrasjon knyttet til investeringer (ROBEK). For kommuner som Lier, som periodiserer pensjonskostnadene, reduseres arbeidskapitalen med akkumulert premieavvik. Med lavere investeringsnivå i perioden vil også ubrukte lånemidler reduseres. Lier risikerer derfor at arbeidskapitalen kan bli svært lav. Fremover må kommunen være forberedt på å bære en betydelig kostnad knyttet til inndekning av premieavviket.

Med økt disposisjonsfond legger rådmannen opp til at kommunen skal kunne bære større finansiell risiko. Kommunen vil også kunne redusere bruken av finansielle sikringsinstrumenter. Disposisjonsfondet bør også kunne dekke økonomiske konsekvenser av en kritisk hendelse i henhold til ROS (risiko og sårbarhetsanalyse). Riksrevisjonen benyttet 5 % av brutto driftsinntekter, som minimumsmål på disposisjonsfond når de vurderte den økonomiske situasjonen i norske kommuner. Fylkesmannen la seg også på dette måltallet i sine anbefalinger til kommunene når de nylig presenterte et anbefalt nivå på disposisjonsfond.

I forkant av anbefalingen fra Fylkesmannen satte rådmannen og kommunestyret seg en målsetningen om å bygge opp disposisjonsfondet til 100 millioner. Rådmannen holder på dette måltallet.

Tall i hele tusen	2015	2016	2017	2018	2019
Avsetning til disposisjonsfond		16 874	14 604	18 873	8 686
Disposisjonsfond totalt	62 728	79 602	94 206	113 079	121 765
I % av inntekter	4,2 %	5,2 %	6,1 %	7,3 %	7,8 %
Disposisjonsfond uten bindinger	47 143	64 017	78 621	97 494	106 180
I % av inntekter	3,2 %	4,2 %	5,1 %	6,3 %	6,8 %

I beslutningsgrunnlaget er det lagt opp til avsetning på totalt 59 mill. kr til disposisjonsfond i handlingsprogramperioden. Disposisjonsfond uten bindinger vil i utgangen av perioden utgjøre 106 mill. kr. Dette er under forutsetning av at det ikke er behov for bruk eller strykninger av planlagte avsetninger. Dvs. at disposisjonsfondet, også uten bindinger, vil kunne komme over 5 % av brutto driftsinntektene.

Egenfinansiering av investeringer på 25 %

Det er et mål i kommuneplanen om egenandelfinansiering av investeringer på 25 %. Dette forutsetter at kommunen må ha driftsmargin og/eller betydelige avsetninger før en kan gjennomføre investeringer. Dette er også en utfordring knyttet til store svingninger i investeringsnivå. Vi beregner dette i forhold til investeringer som ikke er en del av selvkostfinansieringen (vann og avløp) og inklusiv refusjon for merverdiavgift (mva.).

Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Investeringer inkl. mva (eks. selvkostområdene)	90 753	32 385	55 601	50 260
Egenfinansiering av investeringer	10 000	15 000	15 000	15 000
Sum	11,0 %	46,3 %	27,0 %	29,8 %

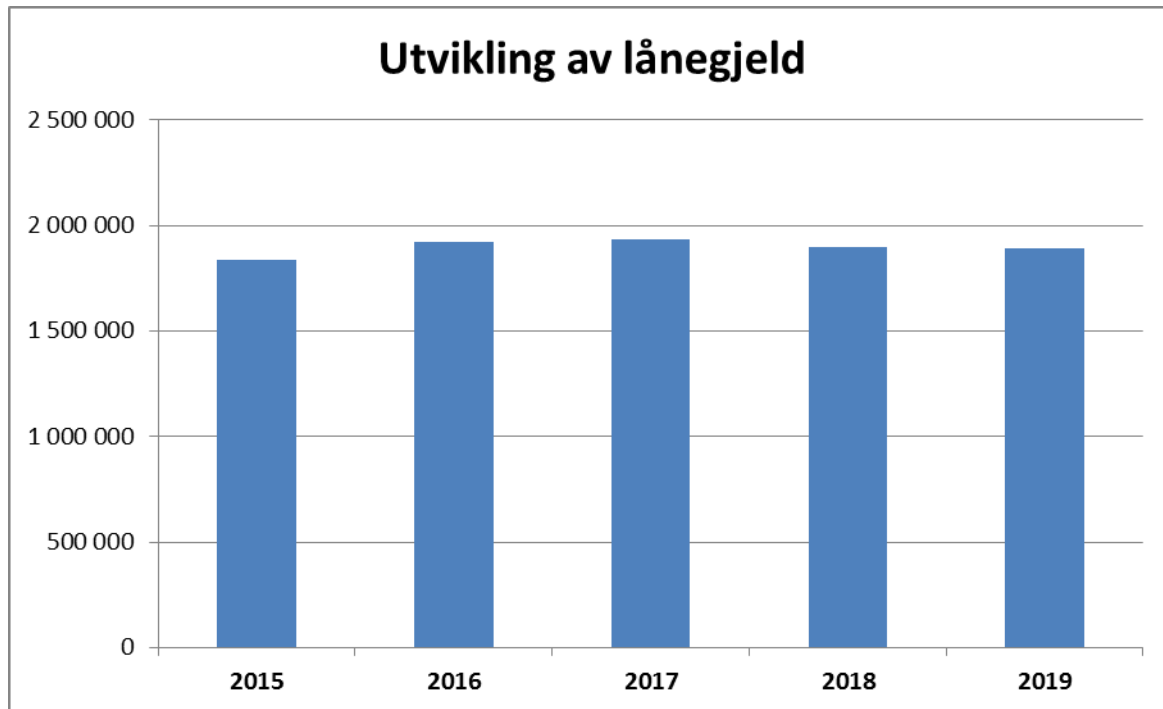
I handlingsprogramperioden er det lagt opp investeringer (ekskl. investeringer på vann og avløpsområdet) på 229 mill. kr inkl. mva. Av denne investeringen har kommunen 24 % egenfinansiering, resten må løses ved låneopptak eller salg av investeringsobjekter. For de tre siste årene i handlingsprogrammet er det budsjettert med egenfinansiering over 25 %. Erfaringsmessig må en forvente at investeringsbeløpene øker ved rulleringen av handlingsprogrammet.

Utvikling i lånegjelda, rente- og avdragsutgifter

Lånegjelda

I rådmannens beslutningsgrunnlag øker lånegjelden betydelig knyttet til selvkostområdene vann og avløp. Dvs. at kommunen kan overføre en del av finanskostnadene på brukerne. I dag er renten og kupongrenten lav, men dersom renten går opp må man være forberedt på at gebyrinntektene også vil kunne gå noe mer opp enn normal prisvekst.

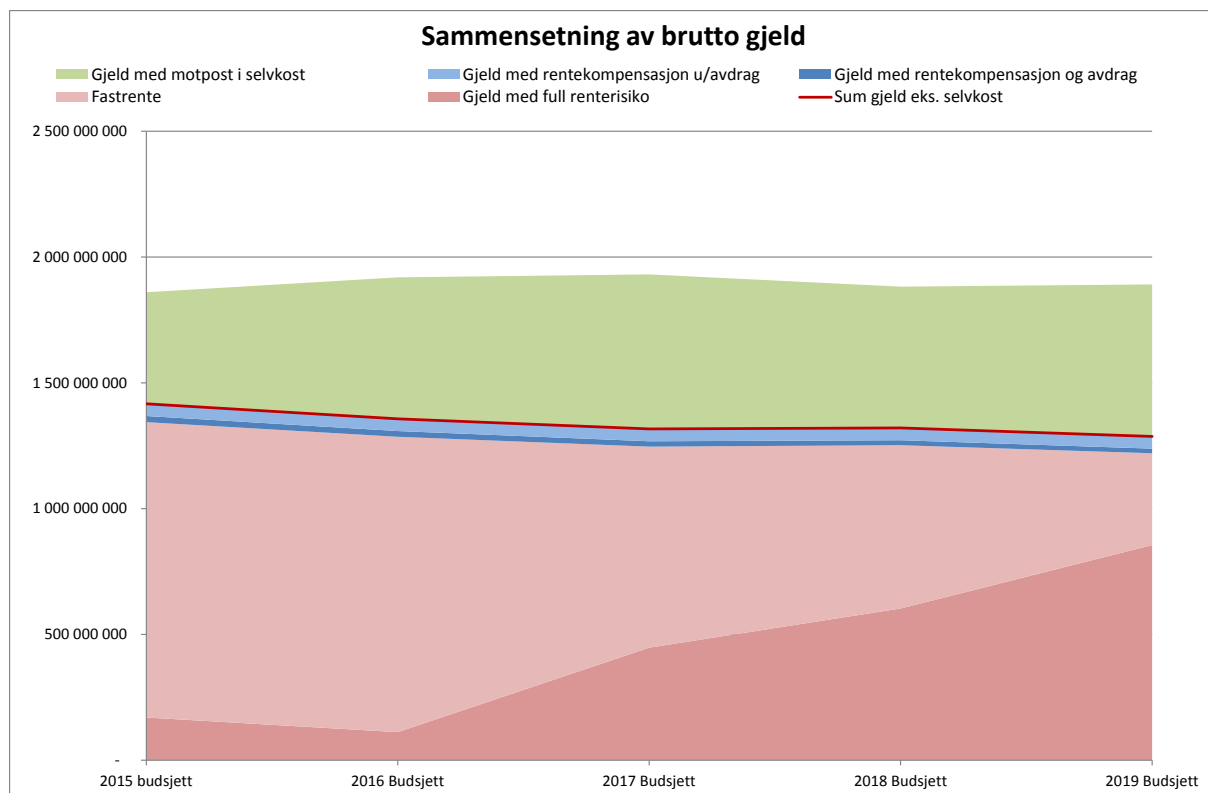
Tall i mill. kr.	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Gjeld pr. 01.01		1 835 555	1 919 461	1 931 648	1 895 807	
Opptak av lån		160 323	93 685	48 501	86 520	389 028
Avdrag		76 417	81 498	84 341	88 772	331 028
Ny lånegjeld	1 835 555	1 919 461	1 931 648	1 895 807	1 893 555	103 %
Endring i lån		4,6 %	0,6 %	-1,9 %	-0,1 %	

Lånegjelden øker i perioden med 58 mill. kr tilsvarende 3 %. Det er en nedgang i 2018 og 2019. Normalt sett vil investeringsbehovene øke i rulleringene av handlingsprogrammet.

Renter og avdrag

I beslutningsgrunnlaget er nye lån tatt opp med 25 års nedbetalingstid.

Den samlede gjeldsgraden inkluderer gjeld knyttet til selvkostområder. Lier vil i kommende fireårsperiode få en todelt utvikling med økt gjeld knyttet til selvkostområder og noe fallende gjeld eks. selvkostområdene. Erfaringsmessig blir lave investeringsforventinger frem i tid justert opp i påfølgende HP. Det vil være en fordel å holde investeringer eks. selvkost nede.

Nye Frogner sykehjem (Fosshagen) og Hegg skole har ført til en kraftig økning av gjelden. Det er viktig at kommunen fremover utviser måtehold i sine investeringer. Alternativt må kommunen ved behov for ytterligere investeringer, se på mulighetene for å redusere driftskostnader i mer effektive strukturer, når det investeres.

Investeringsnivå og gjeldsbyrde

For å ha en form for handlingsregel ble det innført et intensjonsmål i Handlingsprogram 2012-2015.

Liers gjeldsgrad skal ikke ligge over landsgjennomsnittet. I rådmannens forslag til handlingsprogram er denne målsetningen oppjustert til maksimal gjeldsgrad på 100 %

Frie inntekter

Frie inntekter består av skatt og rammetilskudd fra staten.

Lier får en oppgavekorrigert vekst på 3,9 % Dette er en vekst omtrent på landsgjennomsnittet.

De siste årene har Lier budsjettet med frie inntekter (skatt og rammetilskudd) som ligger 5 mill. kr over det statsbudsjettet legger til grunn i beregningen av frie inntekter. Dette har vært i tråd med de faktiske inntektene da Lier har hatt en høyere befolkningsvekst enn det som lå til grunn i statsbudsjettet. Fra 2013 har befolkningsveksten sunket og er nå mer i tråd med forutsetningene som ligger til grunn i statsbudsjettet. Det er derfor valgt å benytte statsbudsjettets anslag i dette handlingsprogrammet. Dette betyr en reduksjon i inntektsnivået på 5 mill. kr fra 2015.

I 2015 ble veksttilskuddet endret og Lier fikk et veksttilskudd på 8,4 mill. kr. Selv om ordningen er styrket noe i 2016, med nedsatt vekstgrense, synker tilskuddet for Lier til 1,9 mill. kr. Dette gir en reduksjon i inntektsnivået på 6,5 mill. kr fra 2015

Til sammen gjør dette at Lier får reduserte inntekter på ca. 11 mill. kr i forhold til forutsetningene i vedtatt handlingsprogram.

Under er en oversikt over noen av justeringene i rammeoverføringene til kommunene:

- Likeverdig behandling av kommunale og ikke-kommunale barnehager fra 98-100 %
- Endringer i finansieringsordningen for ikke-kommunale barnehager
- Økning med en time naturfag 5-7. trinn
- Overføring av skatteoppkreverfunksjonen til staten
- Økning i frie inntekter for satsning på rusomsorg
- Økning i frie inntekter for satsning skole- og helsestasjonstjenesten

I rådmannens beslutningsgrunnlag er det tatt høyde for disse endringene. Punktene er beskrevet under rammeendringene for tjenesteområdene.

Skatteutjevning

Skatten innbyggerne i Lier betaler ligger om lag 9 % over landsgjennomsnittet. Kommuner med høyere skatteinntekt enn landsgjennomsnittet må dele 60 % av skatten over snittet med kommuner som ligger under snittet.

Generelle statstilskudd

Kommunen mottar følgende kompensasjonstilskudd knyttet til investeringer:

- Rentekompensasjon for skolebygg (husbankrente)
- Investeringskompensasjon for reform 97 (rente oppgitt i statsbudsjettet)
- Kompensasjon for boliger og institusjoner, eldresatsingen (husbankrente)
- Kompensasjon for boliger, opptrappingsplanen for psykisk helse (husbankrente)
- Kompensasjon for investeringer i kirkebygg (husbankrente)

Beslutningsgrunnlaget er oppdatert med beregninger basert på dagens rentenivå.

I vedlegg 1 «sentral budsjettering» vises summene som er budsjettet på ordningene.

Integreringstilskudd

Integreringstilskuddet er beregnet til å øke med 4 mill. kr. basert på gjeldende vedtak. Som følge av økt mottak er det også lagt inn noe økt bemanning på tjenesteområde velferd.

Ressurskrevende tjenester

Det er en egen refusjonsordning knyttet til kommunens ressurskrevende tjenester.

Staten refunderer 80 % av lønnsutgiftene over egenandel. Kommunens egenandel for tilskudd til ressurskrevende tjenester økes med 10 000 kr. utover prisvekst. Dette vil få medføre ca. 300.000 mindre tilskudd for Lier. Egenandelen for 2015 er på 1,081 mill. kr.

Det har vært en økning i ressurskrevende tjenester som har gitt en vekst i tilskuddet for de siste årene. Det er lagt opp til at veksten i tilskuddet går til å dekke økte utgifter på tjenesteområdene.

Budsjettforutsetninger

Deflator – lønns- og kostnadsvekst

Kommunene blir i inntektssystemet kompensert for en beregnet kostnadsvekst (deflator), Deflatoren er et uttrykk for kommunens forventede økning i utgifter, og består av lønnsvekst (utgjør ca. 2/3) og prisvekst (utgjør ca. 1/3).

Rammene er i beslutningsgrunnlaget justert for en deflator på 2,7 %, med en lønnsvekst på 2,7 % og prisvekst på 2,7 %. Dette samsvarer med statsbudsjettets forutsetninger.

Priser og gebyrer

I rådmannens beslutningsgrunnlag er generelle priser og gebyrer økt med 2,7 %, jamfør kommunens kostnadsvekst på 2,7 % (deflator).

Mange av kommunes priser og gebyrer er styrt av regelverk eller selvkostprinsipp. Alle satser finnes i den vedlagte oversikten over avgifter, gebyrer og egenbetalinger (vedlegg 6).

Pensjon og premieavvik

Kommunen betaler årlig inn pensjonspremie til sine pensjonsleverandører. Samtidig beregnes netto pensjonskostnader på grunnlag av et sett kriterier som fastsettes av Kommunal- og regionaldepartementet. Den beregnede pensjonskostnaden har frem til nå vært lavere enn hva kommunen betaler i pensjonspremie. Differansen mellom innbetalt premie og netto pensjonskostnad betegnes som premieavvik, og skal inntekts- eller utgiftsføres i regnskapet. Premieavviket er innført for at kommunene skal få en jevnere utvikling av pensjonskostnader ført i regnskapet. Premieavviket det enkelte år fordeles over 7 år (Tidligere 15 og 10 år). Ordningen med å utgiftsføre et lavere beløp enn vi betaler kan medføre en likviditetsutfordring for kommunene, og kommunene skyver pensjonskostnadene ut i tid.

Beregningen av pensjonskostnader for 2016 gir en reduksjon i forhold til vedtatt budsjett på 11,5 mill. kr. Dette skyldes i all hovedsak at bemanningen fra Lier drift og Viva er trukket ut av beregningene. Konsekvensene av dette uttrekket var først klar i de siste beregningene fra KLP, og derav får dette først full effekt på pensjonsbudsjettet for 2016.

Renter

Rådmannen har justert rentebanen fra handlingsprogrammet 2016-2019 i tråd med prognoser fra Kommunalbanken. Rentebanen er lagt på et middels nivå.

For nye lån er det tatt utgangspunkt 25 års avdragstid. I beregningen av rentekostnader på lån er det lagt inn forutsetninger om følgende rente på lånene uten rentebindinger:

- 2016   1,60 %
- 2017   2,00 %
- 2018   2,40 %
- 2019   3,00 %

Overføringer til kirke, gravlunder og andre trossamfunn

Overføringer til andre trossamfunn

Kommunene utbetaler tilskudd til trossamfunn, utover Den Norske kirke, utfra innbyggere som er registrerte medlemmer. Det er en sentral registrering av trossamfunn og medlemmer, og tilskuddsbeløpet baserer seg på overføring pr. medlem til Den norske kirke.

Tilskuddsordningen er lovregulert.

Den norske kirke

Lier kommune overfører midler til Den Norske kirke. Overføringen justeres for pris og lønnsvekst.

Huseiergebyrer - selvkostområdene

Lier kommune har valgt å fullfinansiere alle kommunens kostnader innen vann, avløp, renovasjon og feiing gjennom huseieravgifter. Avgiftsgrunnlagene består av både kapitalutgifter og driftsutgifter.

Selvkostprinsippet betyr:

- Inntektene fra gebyrene skal kun dekke kostnadene kommunen har for tjenesten.
- Hvis inntektene er høyere enn faktiske kostnader settes disse av på en egen konto (fond) som kun kan brukes til å dekke kostnader i de kommende år. Hvis inntektene er lavere enn kostnadene hentes det penger fra fondet.
- Kommunen fører et eget selvkostregnskap på disse tjenestene som sikrer at gebyrene ikke går til andre tjenester.

Det er flere forhold som påvirker kommunens kostnader på disse områdene. Drift av tjenestene, vedlikehold av utstyr/anlegg og renter og avskrivninger på investeringer. I utarbeidelsen av gebyrene er noe av målet å få en jevn prisutvikling.

Gebyrutvikling og fond

Noe av utfordringen med disse gebyrene er at kostnadene kan ha store svingninger fra år til år. Prisene utarbeides derfor utfra forventet utvikling fremover i tid. Derfor vil gebyrinntektene i noen år være høyere enn de faktiske kostnadene, slik at disse inntektene brukes i år hvor kostnadene øker mye. Med denne ordningen unngår en at prisene settes ned ett år, for så å øke mye neste år. Selvkost-ordningen er lovregulert. Kommunen kan heller ikke bygge opp for store fond, og inntekter som er satt av på fond må brukes innen 5 år.

Forslag til gebyrer

Forslagene er utarbeidet av:

- Viva IKS – Gebyrer for vann og avløp
- Renovasjonsselskapet for Drammensregionen IKS (RfD) - Renovasjonsgebyr
- Drammensregionens brannvesen IKS (DRBV) - priser for feiing og tilsyn med fyringsanlegg

Satsene vedtas som del av handlingsprogrammet.

Oversendt dokumentasjon fra selskapene legges frem som egen sak parallelt med handlingsprogrammet.

Gjennomsnittskostnad for en husstand:

	HP 2015	2016	2017	2018	2019
Vann (150m ³)	2 925	3 073	3 318	3 527	3 703
Avløp (150m ³)	5 609	5 734	5 859	5 984	6 109
Renovasjon (standard)	3 049	3 201	3 201	3 201	3 201
Feiing (1 pipeløp, hvert 2. år) *	286	294	294	294	294
Sum	11 868	12 301	12 671	13 005	13 306
Endring i kr.		433	370	334	301
Endring i %		3,64 %	3,01 %	2,64 %	2,31 %
Kostnader i kr. pr. enhet					
Vann (pr. m ³)	16,00	16,15	16,95	17,51	17,85
Fastledd vann	525	650	775	900	1 025
Avløp (pr. m ³)	33,89	33,89	33,89	33,89	33,89
Fastledd avløp	525	650	775	900	1 025

*Årlig gjennomsnittskostnad

Priser inkl. mva

Totalt øker kostnadene for en gjennomsnittlig husstand med 433 kr tilsvarende 3,64 % i 2016.

Alle satser finnes i den vedlagte oversikten over avgifter, gebyrer og egenbetalinger (vedlegg 4).

Vann- og avløp (Viva)

Fra 2015 til 2016 foreslås en samlet økning i gebyrene for vann og avløp på 3,2 %

Årsakene til at gebyrene øker er:

- Gebyrinntektene dekker ikke kostnadene, og det er ikke fond som kan veie opp for dette.
- Høye investeringer som fører til økte avskrivninger og rente.

Renovasjon (RfD)

- Standard renovasjonsgebyr for Lier kommune økes med 5,0 % for 2016.
- Øvrige renovasjonsgebyrer settes som prosentvise satser av standardgebyret.
- Prisene på tilleggstenester skal være de samme som i de andre kommunene i Drammensregionen og foreslås uendret.

Renovasjonsgebyrene øker mer enn den kommunale pris- og lønnsutvikling (deflator) på 2,7 %. Dette må ses i sammenheng med at prisen ble satt ned med 14 % i 2013 ved å bruke fond. Prisen for 2016 er 8,8 % lavere enn prisen i 2011/2012

Feie- og tilsynsgebyrer (DRBV)

- Gebyr for feiing og tilsyn øker i gjennomsnitt med 2,7 %
- Gebyr for behandling av fyrverkerisaker øker med 2,7 %

Veidrift

Drift av vei utføres av VIVA IKS. Budsjettet for vei er økt med 1 mill. kr. Ca. ½ parten av dette er ordinær prisvekst, resten av økningen er knyttet til arbeid med flom og ekstremnedbør. Mer ressurser til grøfting, rydding rundt bekkeinntak med innløp og utløp, sluktømming m.m. Dette skal øke bæreevne og levetid.

Lier drift

Lier drift ble skilt ut som eget AS fra 2015. Kommunen skal i en omstillingsperiode på tre år skal kjøpe tjenester og legge til rette for at Lier drift blir konkurransedyktige i markedet. Det følger av statsstøttereguleringen at Lier ikke kan betale mer enn markedspris for tjenestene. Lier drift er bedt om å legge fram sak om justerte priser i tråd med gjeldende markedspriser innen 1.november 2015. Det antas at kostnadsbildet i dag er i overkant av gjeldende markedspriser, og det er derfor ikke lagt inn prisvekst på området. I omstillingsperioden må kommunen påregne å skyte inn kapital i selskapet i form av eierbidrag. Det er ikke satt av midler til dette i handlingsprogrammet.

Eierskap og selskapsstyring

Lier kommune er deleier i en rekke selskaper og eier noen fullt ut (se oversikt i virksomhetskatalogen).

Handlingsprogramperioden 2016 – 2019 innledes med noen endringer i selskapsstrukturen og selskapene vil være organisert etter lov om interkommunale selskaper (IKS), aksjeloven (AS) og kommuneloven (§27-samarbeid og kommunalt foretak «KF»).

I hovedsak er selskapene etablert for å ivareta kommunens ansvar for å levere tjenester og samfunnsfunksjoner. Det er likevel selskaper kommunens portefølje som har finansielle formål eller opererer i utkant av kommunens kjerneoppgaver.

For ordens skyld nevnes også samarbeidsløsninger som ikke er selskaps- eller foretaksorganisert, men som på liknende vis organiserer interessesamarbeid mellom flere parter.

Kommunestyret har delegert eierstyringsoppgavene til formannskapet som benevnes «kommunens eierorgan». Det gjelder i alle spørsmål og forhold som ikke etter lov eller som premiss i vedtekter eller selskapsavtale spesifikt er lagt til kommunestyret; i de tilfellene vil eierorganet ha den forberedende rollen.

Etter at deler av Lier Everk AS er fusjonert inn i en større enhet har det oppstått nye eierstrukturer for så vel aksjeportefølje som eiendom og datterselskaper. Etableringen av Lier drift AS og Lier eiendomsselskap KF gir til dels andre styringsutfordringer enn det eierorganet er kjent med fra tidligere.

Denne handlingsprogramperioden innebærer trolig både at kommunens eierinteresser i enkelte selskaper må ivaretas spesielt nøye, og det kan være grunn til å vurdere deler av selskapsstrukturen og kommunens eierskap i andre. Det følger blant annet av sykehusetablering på deler av Eidos eiendomsutvikling AS sine eiendommer på Lierstranda, knutepunktutvikling i samme område og behovet for å se kommunens rolle som samfunnsaktør i en større sammenheng.

Også diskusjonen knyttet til kommunereformen er relevant, men rådmannen finner ikke grunnlag for å beskrive dette ytterligere og henviser til behandlingen av utredningene om mulige endringer i kommunestrukturen og etterfølgende prosess.

Utbytte, kommunale garantier og avkastning på lån

De fleste selskapene der kommunen er eier, er etablert ut fra et samfunnsmotiv og derfor arbeider få av dem mot finansielle mål som bidrar til å føre kapital tilbake til eierne.

To av kommunens selskap (Eidos Eiendomsutvikling AS og Lier Everk AS) har likevel delt ut utbytte til eierne. Det er selskapets generalforsamling som fatter beslutning om utbytte og evt. størrelsen på det. Beløpet er derfor ikke kjent ved ferdigstillingen av årsbudsjettet og vil være gjenstand for et historisk betinget anslag. For Lier Everk AS' vedkommende vises det til fusjonsprosessen og en ikke avklart situasjon for kommunens ansvarlige lån i selskapet eller utbyttet.

Lier Everk AS

Det pågår et arbeid om fusjon av Lier Everk AS. I dette handlingsprogrammet er det forutsatt samme nivå på utbytte og renter på lån som i 2015, eventuelle endringer håndteres i saken.

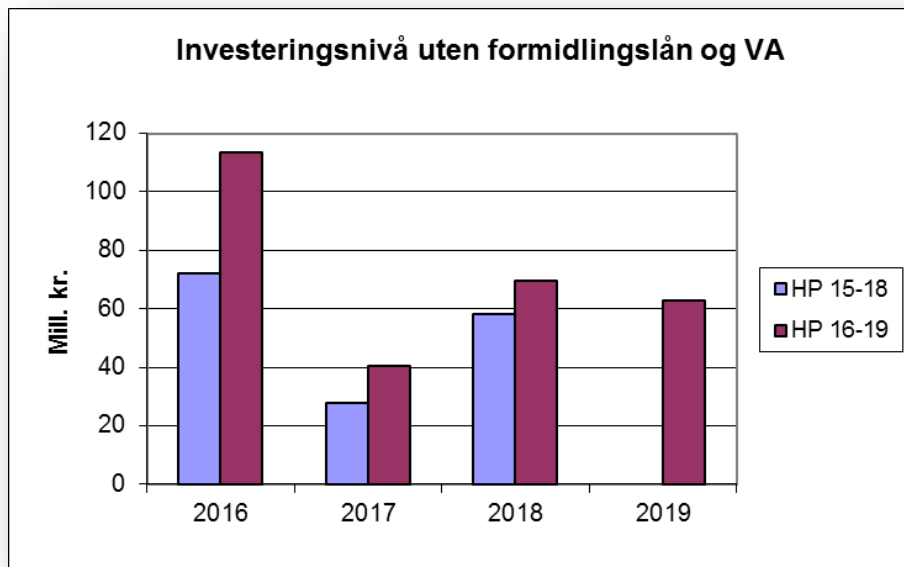
Investeringer

Tiltakspakke for økt sysselsetting

Som ledd i en tiltakspakke for å øke sysselsetningen er det i statsbudsjettet lagt inn en engangssum til vedlikehold og rehabilitering av skoler og omsorgsbygg i kommuner.

Lier er tildelt 2,5 mill. kr av disse midlene. Denne summen er ikke lagt inn i handlingsprogrammet i påvente av retningslinjer for midlene, og kommer i tillegg til de investeringstiltakene som ligger i oversiktene.

Investeringsnivå

Lier kommune har hatt høyt investeringsnivå de siste årene. Ny Heiahall og ny Hegg skole er ferdigstilt og Fosshagen sykehjem er inne i siste fase av utbyggingen. Investeringsnivået i dette handlingsprogrammet er lavere enn hva som har vært de siste årene. Hovedtyngden av bygningsmassen består fortsatt av eldre bygg som i årene fremover vil ha behov for betydelige midler for å møte dagens og fremtidens krav og forventninger. Tiltaksplanen for eiendomsmassen fra 2011 viser at behovet for investeringer er økende i forhold til rapporten fra 2007, selv når man ser bort fra nybygg. Det arbeides med å oppdatere tilstandsanalysen og revidere tiltaksplanen på nytt, og det forventes ikke noe reduksjon i investeringsbehovet i årene fremover.

Mindre investeringsprosjekter

Anlegg og Eiendom har en årlig befarings ved alle kommunale bygg, sammen med virksomhetslederne, for å fange opp behov og innspill vedr bygnings- og utomhusmessige tiltak. På bakgrunn av Tilstandsrapport kommunale bygg samt virksomhetsbefaringene, spilles nye vedlikeholdsprosjekter over 2,0 mill.kr inn som særskilte bevilgninger i Handlingsprogrammet.

For å sikre forutsigbare rammebetingelser, og forhindre ytterligere økning i vedlikeholds- etterslepet, settes av en fast løpende bevilgning tilstrekkelig til å ivareta mindre tiltak med et kostnadsnivå under 2,0 mill.kr, samt ikke planlagt vedlikehold, som oppstår gjennom året.

Nivået på bevilgningen ligger på behovet i tilstandsanalysen fra 2011. Beløpet prisjusteres årlig.

Finansiering av investeringen med salg

I behandlingen av tidligere handlingsprogram er det i vedtak lagt inn forutsetninger om salg på 25 mill. kr som skal finansiere deler av investeringene. I beslutningsgrunnlaget er denne finansieringen videreført, men er ikke konkretisert på salgsobjekter.

2016 : 5 mill. kr

2017 : 10 mill. kr

2018 : 10 mill. kr

Oversikt over investeringsprosjektene som ligger til grunn for rådmannens beslutningsgrunnlag.

Investeringsprosjekter (uten selvkostområdet)

Tall i 1000 kr.

Prosjekt		Bev. Totalt	Bev. Tidl.	HP 16-19	2016	2017	2018	2019
Skolebygg								
1	8503 Hegg skole (inkl. mva, forsk spillemidler og andre tilskudd)	avsl. 350 000	369 600	-19 600		-19 600		
2	8506 Egge skole. Ventilasjonsanlegg	avsl. 12 500	4 000	8 500			8 500	
3	8508 Tranby skole. Tilrettelegge for miljøverksted	avsl. 6 500	3 700	2 800	2 800			
4	8509 Lekeapparater Egge skole	avsl. 1 500	500	1 000	1 000			
5	8516 Hallingsstad - Uteområde	avsl. 750		750	750			
6	8517 Gullaug skole - Utendørs treningssparker	avsl. 1 098		1 098	366	366	366	
7	8518 Høvik skole - Utendørs treningssparker	avsl. 500		500		500		
8	8519 Tranby skole. Oppgradering ventilasjon	avsl. 2 500		2 500				2 500
9	8520 Heia skole. D-fløy. Oppgradere fasade m/vinduer	avsl. 3 000		3 000				3 000
10	8521 Stoppen skole. Oppgradere for velkomstklasse Høvik	avsl. 2 000		2 000	2 000			
Sykehjem								
11	9450 Utstyr institusjonskjøkken	løp.		920	230	230	230	230
12	9498 Justering ihht sak 44/2014 i FS, inventar	avsl. 24 000	12 000	12 000	12 000			
13	9546 Kjøkkenet - Utsifting av bil	avsl. 800		800			800	
14	9547 Liertun- Oppgradering generell	avsl. 10 500		10 500	3 500	3 500	3 500	
15	9513 Mulighetsstudie Fosshagen Fase 2	avsl. 1 000		1 000	1 000			
Diverse Omsorg/velferd								
16	9498 Ihht sak 44/2014 i FS, velferdsteknologi	avsl. 8 000	4 000	4 000	4 000			
17	9451 2. tertial Oppgradering bygg Hjemmetjenesten	avsl. 1 500		1 500	1 500			
18	9548 Utbedring Eikeliveien bofellesskap - krav til arbeidsmiljø	avsl. 1 400		1 400	1 400			
19	9549 Oppgradering Giftstadbakken 9	avsl. 24 000		24 000	24 000			
Idrett/friluftsliv								
20	8410 Kommunedelplan idrett/friluftsliv	løp.		2 240	560	560	560	560
21	8510 Økt ramme for anleggsinvesteringer	løp.		2 000	500	500	500	500
22	8511 Egen ramme for maskininvesteringer	løp.		3 200	800	800	800	800
23	8512 Sikring av tunnel på turvei	avsl. 2 400		2 400		800	800	800
24	8501 Heiahall Inkl. mva og forsk. Tippemidler	avsl. 37 290	47 290	-10 000	-10 000			
25	9495 Oppgradering/videreutvikling friområder/turstier	løp.		2 080	520	520	520	520
26	8522 Lierhallen. Oppgradere gymgarderobrer	avsl. 4 000		4 000		4 000		
Kultur								
27	8437 Kulturinvesteringer	løp.		2 240	560	560	560	560
28	8523 Meråpent bibliotek (tranby og lierbyen) Utsifting reoler	avsl. 1 000		1 000	350	200	450	
Kirke/gravlund								
29	8409 Kirkeinvesteringer	løp.		12 800	3 200	3 200	3 200	3 200
30	8438 Kirkegårder	løp.		3 600	900	900	900	900
31	8438 Frogner gravlund	avsl. 8 000	4 000	4 000	4 000			
32	Maskinpark kirken	løp.		0	0	0	0	0
Kart og oppmåling								
33	9520 Kartverk	løp.		2 220	555	555	555	555
34	9522 Utstyr planseksjon	løp.		420	105	105	105	105
IKT-tjenester								
35	8200 IKT handlingsplanen	løp.		20 840	4 460	5 460	5 460	5 460
36	9543 Oppgradering og utskifting av i pad politikere	avsl. 100		100	100			
37	9544 Utstyr ifbm oppgradering servicetorg	avsl. 100		100	100			
Bygg felles								
38	9303 Oppgradering ihht tilstandsanalyse og tiltaksplan	løp.		66 440	16 610	16 610	16 610	16 610
Administrasjonslokaler								
39	9244 Rådhuset - Oppgradere undertavler	avsl. 2 150		2 150	2 150			
40	9514 Heggbro. Oppgradering	avsl. 5 000		5 000	5 000			
Annet								
41	9951 Boligpolitiske virkemidler	løp.	31 150	10 230	20 920	5 230	5 230	5 230
42	9953 Sikkerhetsavsetning (kommunen er selvsurandør)	løp.		4 000	1 000	1 000	1 000	1 000
43	9545 Digitalisering av byggesaksarkiv	avsl. 3 000		3 000	1 500	1 500		
44	8004 Egenkapital KLP	løp.		11 660	2 915	2 915	2 915	2 915

Prosjekt		Bev. Totalt	Bev. Tidl.	HP 16-19	2016	2017	2018	2019
Viva - Vei								
45	9253 Fast dekke løpende investering	løp. 6 720	0	6 720	1 680	1 680	1 680	1 680
46	9254 Trafikksikkerhetstiltak	avsl. 19 760	0	19 760	4 940	4 940	4 940	4 940
47	9273 Mindre anlegg vei	løp. 4 480	0	4 480	1 120	1 120	1 120	1 120
48	9290 Veg og gatelys	løp. 2 240	0	2 240	560	560	560	560
49	9305 Veily oppgradering	avsl. 8 360	8 360	0		0	0	
50	9309 Utbedring S.Eggevei og Baneveien	avsl. 5 400		5 400	1 350	1 350	1 350	1 350
51	9319 Oppryddingsprosjekt i forhold til grenser / eier	avsl. 650	0	650		650		
52	9526 Reistadlia veistrekn timer som ikke berøres av Va-prosj	avsl. 3 000	1 500	1 500	1 500			
53	9508 Sanering Nøste Oppgradering vei	avsl. 1 850	0	1 850		1 850		
54	9509 Refusjon fra St. vv for Nordal	avsl. -8 100	0	-8 100		-8 100		
55	9511 Utbedring av bruer ihht rapport av desember 2012	avsl. 4 120	0	4 120	1 030	1 030	1 030	1 030
56	9527 Eikseterveien mellom Vestsidveien og Sognaveien	avsl. 5 000	1 250	3 750	1 250	1 250	1 250	
57	9528 Grøtategata oppgradering	avsl. 4 000	2 000	2 000	2 000			
58	9529 Årkvislaveien oppgradering	avsl. 5 000	1 000	4 000	1 000	1 000	1 000	1 000
59	9531 Sanering Engersand, oppgradering av vei	avsl. 2 000	1 000	1 000		1 000		
60	9536 Utarbeidelse av hovedplan vei	avsl. 400	0	400	400			
61	9537 Fagerliåsen, renovering av veier i boligfeltet	avsl. 4 000	0	4 000				4 000
62	9538 Gullaugkleiva mellom Kovestadveien og Røyken grense	avsl. 4 500	0	4 500				4 500
63	9539 Kompensasjon for prisstigning	avsl. 1 200	0	1 200	350	250	400	200

Finansiering av investeringer (uten selvkostområdene)

Prosjekt		HP 16-19	2016	2017	2018	2019
Totalt investeringer uten selvkostområdene		284 548	112 841	38 991	66 891	65 825
64	9997 M va inntekt	-56 909	-22 568	-7 798	-13 378	-13 165
65	9997 KS vedtak - Salg virksomheter (forskyvning)	-35 000	-5 000	-10 000	-10 000	-10 000
66	9997 Bruk av lån	-137 639	-75 273	-6 193	-28 513	-27 660
67	9997 Overføring fra drift	-55 000	-10 000	-15 000	-15 000	-15 000
Totalt		0	0	0	0	0

Det legges opp til å ta opp formidlingslån på **35 mill. kr (endret i KS 2/2016)**

Investeringsprosjekter selvkostområdet

Tall i 1000 kr.

Utvalg / Område / Prosjekt		Bev. Totalt	Bev. Tidl.	HP 16-19	2016	2017	2018	2019
68	9000 Mindre anlegg vann	løp.		9 880	2 470	2 470	2 470	2 470
69	9712 Sanering Reistadlia	avsl. 25 430	15 430	10 000	10 000			
70	9770 Tronstad, renseanlegg og sanering (inkl.P. 9737)	avsl. 6 500		6 500	6 500			
71	9505 Sanering Nøste - Drammen	avsl. 37 670	2 600	35 070	17 630	17 440		
72	9730 Hovedplan vann, lekkasjetap/beredskap/p riv.	avsl. 48 860	18 660	30 200				30 200
73	9740 Vannledning Sylling - Tronstad	avsl. 19 000		19 000				
74	9742 Sanering ledningsnett Tveita	avsl.		10 110	1 020	9 090		
75	9747 Sanering Engersand	avsl. 30 000		30 000	6 000	18 000	6 000	
76	9748 Skolejordet / Vivelstad	avsl. 4 000		4 000			4 000	
77	9100 Mindre anlegg avløp	løp.		9 860			4 930	4 930
78	9734 Klimaendringer/brukerinteresser/vannkval	avsl. 35 230	13 170	22 060				22 060
79	9739 Tiltak overvann Sjøstad	avsl. 1 500		1 500	1 500			
80	9744 Revidering av Temaplan / Hovedplan	avsl. 2 700		2 700	2 700			
81	xxxx Kanadaområdet, ny anlegg for vannforsyning og avkloakking	avsl. 48 000		48 000	15 000	33 000		
82	xxxx Sylling renseanlegg, utslippsledning	avsl. 5 500		5 500	500	5 000		
83	xxxx Garsjø og Løken (dammer), revurdering	avsl. 500		500	500			
84	xxxx Interregionalt nødvannssamarbeid - innkjøp av utstyr	avsl. 250		250	250			
85	xxxx Kompensasjon for prisstigning	avsl. 4 900		4 900	1 500	1 300	500	1 600
Totalt selvkost				250 030	84 570	86 300	17 900	61 260
86	9997 Bruk av lån			-250 030	-84 570	-86 300	-17 900	-61 260
Totalt selvkost				0	0	0	0	0

Totalt opptak av lån

Prosjekt	HP				
	16-19	2016	2017	2018	2019
Lån investering	-137 639	-75 273	-6 193	-28 513	-27 660
Lån VA	-250 030	-84 570	-86 300	-17 900	-61 260
Totalt låneopptak	-387 669	-159 843	-92 493	-46 413	-88 920

Forklaring:

1. I kommunestyrebehandlingen av HP 2012-2015 ble prosjektet Ny Hegg skole vedtatt. Skolen er ferdigstilt og tatt i bruk. I sak 22/2013 i formannskapet ble kostnadsrammen på prosjektet økt fra 350 mill. til 368 mill. kr. Tilskudd og tippemidler gjorde at det ikke var nødvendig å øke bevilgningen, men det ble forskuttert 19,6 mill. kr i 2015 som forventes tilbakebetalt i 2017.
2. En rapport fra Rambøll viser at Egge og Oddevall skole ikke har tilfredsstillende ventilasjonsanlegg. På Egge skole er tilbyggets skjebne uvisst, så denne tas ikke med i første omgang. Fra 2018 er det lagt inn midler til oppgradering av tilbygget, herunder også ny ventilasjon, samt generell rehabilitering. Arbeidet vil også innbefatte noe oppgradering av branncellebegrensede vegger i gamle skoledelen.
3. Ombygging av Miljøverkstedet ved Tranby skole ble bevilget opp med 3,7 mill. kr i 2015. Bevilgningen var basert på en grov prognose, og detaljplanleggingen har vist at det er behov for ytterligere 2,8 mill. Prosjekt fikk, i 1.tertialrapport 2015 tilsagn til gjennomføring utfra økt ramme og merforbruk ble dekket med ubrukte lånemidler, bevilgningen legges nå inn i prosjektets ramme.
4. Ifbm oppgraderingen av lekeapparater ved Egge skole har det blitt noe mer arbeid med tilrettelegging av området enn bevilgningen tok høyde for. I 1.tertialrapporten 2015 ble det vedtatt å bevilge opp 0,5 mill, midlertidig dekket av ubrukte lånemidler. Arbeidet henger sammen med annet arbeid med skolegården og kunne derfor ikke utsettes. Bevilgningen legges nå inn i prosjektets ramme.
5. Oppgradering av uteområdet ved Hallingsstad skole.
6. Etablering av utendørs treningspark ved Gullaug skole. Parken skal tilby trening med ulik vanskelighetsgrad. Parken vil også være et tilbud utenom skoletid.
7. Etablering av utendørs treningspark ved Høvik skole (se også pkt. 6)
8. Oppgradering ventilasjon ved Tranby skole
9. Oppgradere fasade m/vinduer. D-fløy Heia skole
10. Stoppen skole. Oppgradere for velkomstklasse
11. Løpende bevilgning til utstyr, institusjonskjøkken videreføres som i tidligere handlingsprogram.
12. I Formannskapets møte 28/8-2014 ble det vedtatt at inventar for nytt sykehjem godkjennes innenfor en ramme på 24 mill. kroner, og behandles som eget prosjekt parallelt med byggeprosjektet.
13. Utskifting av lastebil ved kjøkkenet. I 2017 vil bilen være 8 år og det planlegges utskifting for å sikre god teknisk stand og ivaretagelse av hygienekrav.
14. Liertun-generell oppgradering
15. I 1. tertial 2015 ble det vedtatt å bevilge opp 1 mill. kr til mulighetsstudie for Fosshagen utviklingsområde. Dette omhandler videre utvikling av det ervervede tomteområdet etter at nytt sykehjem står klart, og henger sammen med tjenesteutvikling i omsorg. Arbeidet startet i 2015 med planlagt saksfremlegg i begynnelsen av 2016.
16. I formannskapets møte 28/8-2014 ble det vedtatt at velferdsteknologi i det nye sykehjemmet er en forutsetning og skal samsvare med de valg som foretas for kommunens øvrige helse- og omsorgstjenester. Det legges inn 4,0 mill. i 2015 med særskilt vekt på trygghetspakker for

- hjemmeboende og utprøving i institusjonene. I 2016 legges det også inn 4,0 mill. til innføringen av trygghetspakker for hjemmeboende og teknologi i institusjoner videreføres. Nytt sykehjem prioriteres i den utstrekning velferdsteknologi ikke er en del av konkurranseutsetting av innholdsdrift eller allerede er på plass i bygget etter kravspesifikasjon i anbudskonkurransen.
17. Hjemmetjenesten skal samlokaliseres i Bygg M ved fosshagen. Det er behov for noe inventar og opprustning av bygget for at det kan tas i bruk. I kommunestyresak 60/2015 ble det vedtatt å starte arbeidet i 2015, med finansiering i handlingsprogram 2016-2019.
  18. Det er behov for utbedring av personalfasilitetene ved Eikeliveien bofellesskap. For å tilfredsstille krav til arbeidsmiljø etableres det personaltoalett, dusj, garderobe og større kontorer. Det ses også på muligheter for større fellesareal. Det vil bli søkt om investerinstilskudd for prosjektet.
  19. Forprosjekt for bruk av Gifstadbakken 9 er under arbeid for politisk behandling. Prosjektet vil starte opp i 2016, og det er derfor satt av midler til oppgradering av bygget. Det faktiske investeringsnivået blir avklart når løsninger blir vedtatt.
  20. Løpende bevilgning til Kommunedelplan idrett/friluftsliv videreføres som i tidligere økonomiplaner
  21. Løpende ramme for anleggsinvesteringer videreføres til gjennomføring av prosjekter som er planlagt/vedtatt i kommunal plan for idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet.
  22. Løpende ramme for maskininvesteringer Park og Idrett videreføres.
  23. Tunnelen på gamle Drammensbanen mellom Gullaugkleivene og Haga/Røyken, må sikres mot at steiner raser fra taket. Undersøkelser ble foretatt på forsommeren 2014, og disse beregnet sikringsarbeidet til å kunne koste 1,7-2,3 mill. Det kan tenkes noe eksterne tilskuddsmidler til tiltaket, men nivået er usikkert.
  24. Heiahallen ble vedtatt delvis finansiert med forskuttering av tippemidler i 2013 som forventes tilbakebetalt i 2016.
  25. Løpende investering til oppgraderinger og videreutvikling av friområder og turstier videreføres.
  26. Lierhallen-oppgradering av gymgarderober.
  27. Løpende bevilgning til kulturinvesteringer videreføres som vedtatt i tidligere Handlingsprogram.
  28. Meråpent bibliotek (Tranby og Lierbyen) og utskifting reoler Lierbyen. Meråpent bibliotek gjør at publikum kan benytte biblioteket også når det ikke er bemanning. Dette betinger bl.a. elektronisk adgangskontroll, videoovervåking, sikring av kontorer/skrankeområder og utlånsautomater.
  29. Løpende bevilgning til Kirkeinvesteringer videreføres som i tidligere handlingsprogram.
  30. Løpende bevilgning til Kirkegårder videreføres som i tidligere handlingsprogram.
  31. Utvidelse av Frogner gravlund.
  32. Kirken har delt en felles løpende investeringsbevilgning med Lier drift og Pif, og Kirken tildeles egen pott tilsvarende omtrent andelen av den større fellespotten. **HP 15-18 vedtatt oppdrag 2.27 spesifiserte at denne posten skulle slås sammen med kirkeinvesteringer (pkt. 30)**
  33. Løpende bevilgning til kartverk videreføres som vedtatt i tidligere handlingsprogram.
  34. Løpende bevilgning til utsyr, planseksjonen videreføres som vedtatt i tidligere handlingsprogram.
  35. Løpende bevilgning til IKT handlingsplanen videreføres som vedtatt i tidligere handlingsprogram. Fra 2017 økes beløpet med 1,0 mill. for også å ivareta velferdsteknologi.
  36. I pad ordningen for politikere har nå vært i drift i en periode. Etter valget i 2015 har mange nye politikere kommet til og en del av maskinene må byttes ut.
  37. Servicetorget er under ombygging bla for å øke sikkerheten. I den forbindelse bør en del utstyr som er utdatert byttes ut.
  38. Dette er midler til akutte/uforutsette hendelser og mindre investeringstiltak som ikke er satt opp som egne poster i investeringstabellen. I henhold til tilstandsanalyse bygg ble det vedtatt i Formannskapetets sak 9/2011 at Rådmannen fremmer plan for tilstrekkelig systematisk vedlikehold

- av kommunens bygningsmasse, samt å ta inn det rapporterte vedlikeholds-etterslepet og hindre en økning. De foreslåtte bevilgningene gjenspeiler prosjekter beskrevet i tilstandsrapporten.
39. El-tavlene i rådhuset er gamle og må oppgraderes til dagens standard for å holde sikkerheten i det elektriske anlegget.
  40. Det er behov for en omfattende opprustning av lokalene i gamle Hogsbro. Dette innebærer bl.a. ny rømningsvei, stenge kjelleren, flytte toalettene opp, ny rominndeling og nytt kjøkken. En foreløpig prognose for arbeidet er 5 mill. kr. Prosjektet ble vedtatt igangsatt ifbm 1.tertialrapporten 2015 med midlertidig finansiering ved ubrukte lånemidler.
  41. Investeringsramme til kjøp, eller bygging av boliger som ledd i gjennomføringen av boligpolitisk strategi.
  42. I forbindelse med at kommunen er selvassurandør (dvs. helt eller delvis vil bære risikoen for tap eller skade) på noen områder og ved spesielle uforutsette hendelser, er det fra tid til annen behov for en ressurspott da kostnadene gjerne er av en viss størrelse som det kan være utfordrende å finne midler til når de oppstår.
  43. Digitalisering og tilgjengeliggjort hele byggesaksarkivet for publikum og saksbehandlere. Forberedelse for digitalisering av byggesaksbehandling i fremtiden.
  44. Egenkapitalinnskudd til KLP. Eierkommunene skyter årlig inn et egenkapitaltilskudd. Innskuddet kan ikke lånefinansieres og må dekkes med overføring fra driftsbudsjettet.
  45. Løpende bevilgning til faste dekker videreføres som i forrige handlingsprogram. Midlene benyttes til veier som trenger forsterkning i tillegg til asfaltering. Ren re-asfaltering finansieres av vedlikeholdsmidler.
  46. Løpende bevilgning til trafikksikkerhetstiltak
  47. Løpende bevilgning til mindre anlegg vei, videreføres som vedtatt i tidligere Handlingsprogram.
  48. Løpende bevilgning til veg og gatelys videreføres som i forrige handlingsprogram.
  49. I følge vedtak i sak 32/2011 i formannskapet, skal det utarbeides en plan for oppgradering av veilys til LED-lys i Lier kommune og det ble bevilget til sammen 17,0 mill. kr i HP-perioden 2012-2015. Pga. kapasitetsproblemer er prosjektet forsinket i forhold til opprinnelig plan. Bevilgningen forskyves.
  50. Bevilgningen til utbedring av Søndre Eggevei og Baneveien videreføres som vedtatt i tidligere Handlingsprogram.
  51. I 2012 ble det gjennomført en matrikulering av umatrikulert offentlig veigrunn etter statlig krav. Under disse arbeidene kom det fram at mye av den kommunale veigrunnen ligger på private eiere. Spesielt i gamle utbyggingsområder ligger det små og større parseller på tidligere eiere. Dette er et viktig arbeid som bl.a. vil lette hverdagen ved drifting av veinettet når kommunen selv er eier. Prosjektet er i startfasen og ingen midler er brukt av tidligere bevilgning.
  52. Bevilgningen til sanering i Reistadlia videreføres som vedtatt i Temaplan avløp.
  53. Det skal gjennomføres en va-sanering i området mot grensen til Drammen. Det ble gitt bevilgning til oppgradering av veisystemet i forbindelse med HP 2009-2012, men prosjektet har blitt forskjøvet i tid til gjennomføring i 2016. Anleggsarbeidene er planlagt startet i 2016, men veiarbeider vil først komme til utførelse i 2017.
  54. Lier kommune har forskuttert midler for Statens Vegvesen til gangvei mellom Lyngås og Nordal. Midlene skal tilbakebetales fra 2017.
  55. En rapport fra desember 2012 viser et utbedringsbehov på 10 mill. kr for de kommende år for bruer i Lier kommune. En årlig bevilgning på 1,0 mill. kr til bruutbedringer videreføres.
  56. Dette er et trafikksikkerhetstiltak og er oppført i prioriteringslista. Tiltaket er imidlertid så stort at det vil ta alle disse midlene over flere år for å få realisert. Kostnadsoverslaget tilsier et totalt investeringsbehov på 5,0 mill. kr, men fordeles over fire år.

57. Veien har sterkt økende trafikk som følge av utbyggingen på Egge. Det er sterkt skrånende terreng og terrenget er i bevegelse. Geoteknisk konsulent har befart veien og rapport forventes ferdig med det første. Det bør også settes av midler til et forprosjekt for vurdering av ny tverrvei mellom Egge og Tranby. Før oppstart vil det legges frem egen sak vedr trafikkdempende tiltak.
58. Drenering og utbedring tilsvarende arbeidet som ble utført i Eikseterveien. Veien har flere partier som er svært bløte og det er økende trafikk på veien hele året.
59. På grunn av Ticon sin utbygging på Engersand, forseres va-prosjektet i forhold til framdrift satt opp i Temaplan avløp, dermed må også midler til utbedring av den delen av veien som ikke kan belastes va-prosjektet settes av. Veiarbeider vil først bli gjort i 2017 og forskyves.
60. Hovedplanen for vei skal følge samme mal som Røyken kommune har på sin hovedplan. Utarbeidelse av planen skal skje sammen med utarbeidelsen av plan for Lier kommune. Det anslås en total kostnad for Lier og Hurum på kr. 800 000,-. Beløpet fordeles med en halvpart på hver.
61. Veier og fortau i boligfeltet er nedslitt. Det er ikke oppgradert/ asfaltert i noe grad siden feltet var nytt. Det er mange graveskader, ødelagte fortau og mangelfull drenering. Det er ønskelig å bedre dreneringen, reetablere fortau, reasfaltere og fornye belysning. Prosjektet bør legges inn i tiltaksplanen i Hovedplan vei.
62. Veien har dårlig bæreevne over en strekning på 800 m. Det må lages ny drenering og delvis masseutskiftes. Prosjektet bør legges inn i tiltaksplanen i Hovedplan vei.
63. Samlet prisstigning på veiprojektene
64. Investeringsprosjektene (utenom selvkostområdene vann og avløp) budsjetteres inkl. merverdiavgift. Refusjon for merverdiavgift for prosjektene benyttes til å finansiere prosjektene og redusere låneopptak.
65. I HP-2014-2017 ble det lagt inn en forventning om salg av eiendommer tilsvarende 25 mill. på bakgrunn av tidligere vedtak. Det er ikke realistisk å forvente muligheter for å avhende bygningsmasse før senere i perioden. Beløpets størrelse er også usikkert og er avhengig av hvilke eiendommer som kan selges og på hvilken måte
66. Planlagt låneopptak.
67. Overføringer fra driftsregnskapet, egenfinansiering av investeringer.
68. Løpende bevilgning til mindre anlegg vann videreføres som vedtatt i tidligere handlingsprogram.
69. Bevilgningen til sanering Reistadlia videreføres som vedtatt i Temaplan avløp, men pga. midlertidige kapasitetsproblemer har prosjektet blitt forskjøvet. I melding til Formannskapet i møte 5/6-2014 ble det gjort rede for at prosjektet har større ressursbehov enn vedtatt. Bevilgningen skal dekke opp for nytt høydebasseng øverst i Reistadlia og kostnader på prosjektering, prosjektledelse/byggeledelse.
70. Det er utført et nytt kostnadsoverslag i forbindelse med detaljprosjektering. Tidligere bevilgede midler er ikke tilstrekkelig til å gjennomføre prosjektet.
71. Bevilgningen til sanering av området Nøste-Drammen videreføres i 2016 og 2017 som vedtatt i Temaplan avløp, men er noe forskjøvet i forhold til tidligere plan. Første bevilgning ble gitt i 2015
72. Bevilgningen til Hovedplan vann, lekkasjetap/beredskap etc. er forskjøvet. Forskyvingen gjøres i påvente av ny hovedplan og for å redusere de totale investeringene.
73. Det er utført et nytt kostnadsoverslag i forbindelse med detaljprosjektering. Tidligere bevilgede midler er ikke tilstrekkelig til å gjennomføre prosjektet. Prosjektet har blitt utvidet fra kun vannforsyning til også å omfatte avkloakking. Avløp er viktig i forhold til boliger for sesongarbeidere og dårlige private avløpsanlegg. Prosjektet er utviklet i samarbeid med "Kontoret for små avløpsanlegg".

74. Oppgradering av ledningsanlegget ble lagt inn ved forrige revisjon av Temaplan avløp. Det blir utarbeidet ny kalkyle i forbindelse med prosjekteringen. Behov for ytterligere finansiering må vurderes når kalkylen er utarbeidet.
75. Det er inngått en utbyggingsavtale mellom Ticon og Lier kommune. Denne avtalen tilsier at Lier kommune skal stå for utbyggingen av den søndre delen av området samtidig med saneringen av den eksisterende bebyggelsen. Ved behandlingen av HP 2015 - 2018 ble bevilgningene til prosjektet forskjøvet. Prosjektet er ikke prosjektert ennå. Det er ikke sannsynlig å få gjennomført en investering på 12 mill. kr allerede i 2016. Det er derfor foreslått å forskyve på noe av investeringen.
76. Skolejordet/Vivelstad legges inn i 2018 som vedtatt i Temaplan avløp. Tiltaket vurderes i forbindelse med ny hovedplan.
77. Løpende bevilgning til mindre anlegg avløp videreføres som vedtatt i tidligere handlingsprogram. Forskyvingen gjøres i påvente av ny hovedplan og for å redusere de totale investeringene.
78. Bevilgningen til "klimaendringer / brukerinteresser/vannkvalitet" er forskjøvet. Forskyvingen gjøres i påvente av ny hovedplan og for å redusere de totale investeringene.
79. Vannledningen på strekningen fra renseanlegget til skolen har for liten kapasitet og må skiftes. Det er vurdert som fornuftig å gjennomføre utskiftingen av vannledningen samtidig med tiltaket for å fjerne uønsket overvann. Det er ikke gjennomført kalkulering av prosjektet, men et grovt anslag viser at det er behov for en ekstra bevilgning på ca. 1,5 mill. kr.
80. Revidering av hovedplan / temaplan er lagt inn med nye midler i 2016 ut fra kostnadsoverslag i Planprogrammet.
81. Det vises til sak 48 og 64/2014 i miljøutvalget, samt melding 15/2015 i miljøutvalget. I sak 64/2015 ble det fattet følgende vedtak: "Vann- og avløpssituasjonen i Kanada-området anses som så graverende at den må løses utenom Temaplan for vann og avløp og kommunens øvrige vann- og avløpsinvesteringer. Kommunen skal bygge ut vann- og avløpsledninger, og samtlige 54 boliger i området vil få pålegg om tilknytning. Arbeidet med saken påbegynnes umiddelbart. Prosjektet innarbeides i Handlingsplan". Tiltaket ble ikke innarbeidet i Handlingsplan for 2015 - 2018 og må derfor finansieres i Handlingsplan for 2016 - 2019. Forprosjekt er gjennomført og detaljprosjektering påbegynnes høsten 2015.
82. Sylling renseanlegg er oppgradert med nytt etterpuleringsanlegg som skal erstatte infiltrasjonsgrøfter. Anlegget er i en testperiode. Ved stabile resultater vil det bli søkt om ny utslippstillatelse. Anlegget er ikke kostnadsberegnet og kostnader er grovt overslag.
83. Iht. Damsikkerhetsforskriften skal revurdering av tilsvarende dammer gjennomføres hvert 15. år. Disse dammene står for tur. Revurdering kan ikke gjennomføres med eget personell. Til denne jobben må det benyttes godkjent firma (godkjenning fra NVE). Dammene har tidligere tilhørt vannforsyningen og tiltak kan belastes selvkostregnskapet.
84. Investeringen har sin bakgrunn i flere lover og forskrifter (bl.a. Sivilbeskyttelsesloven og Drikkevannsforskriften). Det er etablert et samarbeid mellom 3 regioner; Grenland, Vestfold og Buskerud. Investeringen skal ivareta kommunenes ansvar for distribusjon av nødvann i forbindelse med store kriser og katastrofer.
85. Samlet priskompensasjon for investeringer på selvkostområdet vann og avløp
86. Investeringene på selvkostområdet vann og avløp budsjetteres og regnskapsføres inkl. refusjon for merverdiavgift. Hele investeringssummen lånefinansieres.

Vedlegg til investeringene

- Oversikt over endringene fra vedtatt investeringsplan i HP 15-18 (vedlegg 2)

Regjeringens forslag til statsbudsjett 2016

Fra regjeringens budsjettforslag for 2016 kan følgende nevnes:

Kommuneøkonomi

- Vekst i samlede inntekter 7,3 mrd. kr
- Vekst i frie inntekter 4,7 mrd. kr (kommunene 4,2, Fylkeskommunene 0,5)
- Anslått pris- og kostnadsvekst gir en deflator på 2,7 % med en lønnsvekst 2,7 %.

Inntektssystemet

- Vekst grense satt ned til 1,5 % (gj.snittlig årlig befolkningsvekst siste 3 år)
- Egenandelen for tilskudd ressurskrevende tjenester økes med 10 000 kr. utover lønnsvekst.
- Tilskudd for Øyeblikkelig hjelp satser innlemmes i rammetilskuddet

Tiltakspakke for økt sysselsetting

Som ledd i en tiltakspakke foreslår Regjeringen et engangstilskudd på 500 millioner kroner til vedlikehold og rehabilitering av skoler og omsorgsbygg i kommuner.

Lier er tildelt 2,5 mill. kr

Omsorg og Helse

- Økning i tilskuddsordninger heldøgnsbemannede omsorgsplasser og dagaktivitetstilbud eldre
- Økning i frie inntekter til helsestasjon og skolehelsetjeneste
- Økning i frie inntekter til rusomsorg og psykisk helse
- Forsøk med ny oppgave- og ansvarsdeling i barnevernet

Barnehage og skole

- Økt fleksibelt barnehageopptak
- Videreføring av makspris barnehager og moderasjonsordning
- Økning fra 98 til 100 % likeverdig behandling av ikke-kommunale barnehager. Endringer knyttet til beregningene av pensjon og kapitalkostnader
- Økning med en time naturfag 5-7. trinn
- Økt lærlingtilskudd for å motvirke ungdomsledighet

Andre områder

- Overføring av skatteoppkreverfunksjonen til staten
- Kommunereformen - fortsetter
- Det varsles en tilleggsproposisjon om flyktningssituasjonen

Regjeringens forslag til statsbudsjett er hensyntatt i rådmannens beslutningsgrunnlag.

Vedlegg 1 – Sentral budsjettering

Den sentrale budsjetteringen er kommentert under økonomikapitlet.

Tabellen avviker fra de øvrige økonomitabellene. Venstre side av tabellen viser det faktiske budsjettet, mens høyre side viser endringene fra året før.

	Budsjett HP 12-15				Endringer fra året før				Totalt
	2016	2017	2018	2 019	2016	2017	2018	2019	
700 Fellesområdet									
Skatt og rammetilskudd									
Skatteinntekter	-783 042	-783 042	-783 042	-783 042	-41 098	0	0	0	-41 098
Rammeoverføring fra staten	-523 902	-528 902	-533 902	-533 902	-6 220	-5 000	-5 000	0	-16 220
Tilskudd									0
Integreringstilskudd	-21 710	-21 710	-21 710	-21 710	-4 000	0	0	0	-4 000
Lønn									
Pensjonsinnkudd/premieavik	-26 429	-26 429	-26 429	-26 429	-6 705	0	0	0	-6 705
Amortisering premieavik	10 944	10 944	10 944	10 944	-825	0	0	0	-825
Avsetning pensjon	7 618	7 618	7 618	7 618	-3 970	0	0	0	-3 970
Lønnsreserve (Avsatt til lønnsoppgjør 2016)	18 159	18 159	18 159	18 159	2 249	0	0	0	2 249
Rente- og avdrag									
Renteutgifter, låneomkostninger	54 466	53 709	53 490	59 045	-8 672	-757	-219	5 555	-4 093
Avdragsutgifter	76 417	81 498	84 341	88 772	-7 038	-5 176	-8 657	-4 233	-25 104
Renteinntekter	-7 000	-5 000	-4 000	-4 000	0	2 000	1 000	0	3 000
Rentekomp. sykehjem/omsorgsbol.	-1 951	-1 920	-1 890	-1 859	75	31	30	31	167
Rentekomp. skolebygg	-1 693	-1 503	-1 341	-1 311	172	190	162	30	554
Rentekomp. Kirkebygg	-317	-303	-286	-280	14	14	17	6	51
Renteinntekter, Lier Everk	-2 100	-2 100	-2 100	-2 100	0	0	0	0	0
Renteinntekter, Lier boligselskap	-480	-480	-480	-480	0	0	0	0	0
Renteinntekter RFD	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Inv., tilskudd Reform 97	-1 376	-797	0	0	41	579	797	0	1 417
Tjenestekjøp									
Drammen brann og feievesen	16 628	16 747	17 924	17 924	430	119	1 177	0	1 726
Oljevern/vern for akutt forurensning	53	53	53	53	0	0	0	0	0
Viva - veidrift	15 940	14 780	14 780	14 780	440	-1 160	0	0	-720
Vann og avløp									
Inntekter VIVA Kapitalkost Vann	-8 006	-9 369	-10 327	-10 711	654	-1 363	-958	-384	-2 051
Inntekter VIVA Kapitalkost Avløp	-19 022	-21 195	-22 854	-23 202	42	-2 173	-1 659	-348	-4 138
Utbytte									
Utbytte fra selskaper	-10 500	-10 500	-10 500	-10 500	0	0	0	0	0
Annet									
KS Miljøutvalget – informasjonstiltak	200	200	200	200	0	0	0	0	0
Innsparing VA	-1 708	-1 654	-1 653	-1 653					
Netto driftsresultat									
Overføring til investering	10 000	15 000	15 000	15 000	0	5 000	0	0	5 000
Disposisjonsfond	16 532	16 056	20 979	11 322	-346	-476	4 923	-9 657	-5 556
Sum 700 fellesområdet	-1 182 279	-1 180 140	-1 177 026	-1 177 362	-74 757	-8 172	-8 387	-9 000	-100 316
702 Overføring til kirke	12 332	12 332	12 332	12 332	355	0	0	0	355
701 Mva fra investeringer	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totalt sentral budsjettering	-1 169 947	-1 167 808	-1 164 694	-1 165 030	-74 402	-8 172	-8 387	-9 000	-99 961

Vedlegg 2 - Vedtatte inv. HP 2015-2018 med endringer

Periodeforskyvninger og korrigeringer med grønn skrift, nye prosjekter er med rød skrift.

Investeringsprosjekter uten selvkostområdene

Prosjekt		Bev. Totalt	Bev. Tidl.	HP 16-19	2016	2017	2018	2019
Skolebygg								
8503 Hegg skole (inkl. mva, forsk spillemidler og andre tilskudd)	avsl.	350 000	369 600	-19 600		-19 600		
8506 Egge skole. Ventilasjonsanlegg	avsl.	12 500	4 000	8 500			8 500	
8508 Tranby skole. Tilrettelegging for miljøverksted	avsl.	6 500	3 700	2 800	2 800			
8509 Lekeapparater Egge skole	avsl.	1 000	500	500	500			
Økt bevilgning					500			
xxxx Hallingsstad - Uteområde	avsl.	750		750	750			
xxxx Gullaug skole - Utendørs treningsparker	avsl.	1 098		1 098	366	366	366	
xxxx Høvik skole - Utendørs treningsparker	avsl.	500		500		500		
xxxx Tranby skole. Oppgradering ventilasjon	avsl.	2 500		2 500				2 500
xxxx Heia skole. D-fløy. Oppgradere fasade m/vinduer	avsl.	3 000		3 000				3 000
xxxx Stoppen skole. Oppgradere for velkomstklasse Høvik	avsl.	5 600		5 600	5 600			
- KS Stoppen skole, oppgradering, ref 2.20	avsl.	-3 600		-3 600	-3 600			
Sykehjem								
9450 Utstyr institusjonskjøkken	løp.			920	230	230	230	230
9498 Justering ihht sak 44/2014 i FS, inventar	avsl.	24 000	12 000	12 000	12 000			
xxxx Kjøkkenet - Utskifting av bil	avsl.	800		800			800	
xxxx Liertun- Oppgradering generell	avsl.	10 500		10 500	3 500	3 500	3 500	
9513 Mulighetsstudie Fosshagen Fase 2	avsl.	1 000		1 000	1 000			
Diverse Omsorg/velferd								
9498 Ihht sak 44/2014 i FS, velferdsteknologi	avsl.	8 000	4 000	4 000	4 000			
xxxx 2. tertial Oppgradering bygg Hjemmetjenesten	avsl.	1 500		1 500	1 500			
xxxx Utbedring Eikeliveien bofellesskap - krav til arbeidsmiljø	avsl.	1 400		1 400	1 400			
xxxx Oppgradering Gifstadbakken 9	avsl.	24 000		24 000	24 000			
Idrett/friluftsliv								
8410 Kommunedelplan idrett/friluftsliv	løp.			2 240	560	560	560	560
8510 Økt ramme for anleggsinvesteringer	løp.			2 000	500	500	500	500
8511 Egen ramme for maskininvesteringer	løp.			3 200	800	800	800	800
8512 Sikring av tunnel på turvei	avsl.	2 400		2 400		800	800	800
8501 Heiahall Inkl. mva og forsk. Tippemidler	avsl.	37 290	47 290	-10 000	-10 000			
9495 Oppgradering/videreutvikling friområder/turstier	løp.			2 080	520	520	520	520
xxxx Lierhallen. Oppgradere gymgarderobrer	avsl.	4 000		4 000		4 000		
Kultur								
8437 Kulturinvesteringer	løp.			2 240	560	560	560	560
xxxx Meråpent bibliotek (tranby og lierbyen) Utskifting reoler	avsl.	1 000		1 000	350	200	450	
Kirke/gravunder								
8409 Kirkeinvesteringer	løp.			10 800	2 700	2 700	2 700	2 700
- KS Kirkeinvesteringer, ref 2.5				2 000	500	500	500	500
8438 Kirkegårder	løp.			3 600	900	900	900	900
Frogner gravlund	avsl.	8 000	4 000	4 000	4 000			
xxxx Maskinpark kirken	løp.			3 280	820	820	820	820
- KS Maskinpark kirken, ref 2.5				-3 280	-820	-820	-820	-820
Kart og oppmåling								
9520 Kartverk	løp.			1 620	405	405	405	405
Økning av rammen ved overføring fra drift					150	150	150	150
9522 Utstyr planseksjon	løp.			420	105	105	105	105
IKT-tjenester								
8200 IKT handlingsplanen	løp.			20 840	4 460	5 460	5 460	5 460
xxxx Oppgradering og utskifting av i pad politikere	avsl.	100		100	100			
xxxx Utstyr ifbm oppgradering servicetorg	avsl.	100		100	100			
Bygg felles								
9303 Oppgradering ihht tilstandsanalyse og tiltaksplan	løp.			66 440	16 610	16 610	16 610	16 610
Administrasjonslokaler								
9244 Rådhuset - Oppgradere undertavler	avsl.	2 150		2 150	2 150			
9514 Heggbro. Oppgradering	avsl.	5 000		5 000	5 000			
Annet								
9951 Boligpolitiske virkemidler	løp.	31 150	10 230	20 920	5 230	5 230	5 230	5 230
9953 Sikkerhetsavsetning (kommunen er selvasurandør)	løp.			4 000	1 000	1 000	1 000	1 000
xxxx Digitalisering av byggesaksarkiv	avsl.			3 000	1 500	1 500		
8004 Egenkapital KLP	løp.			11 660	2 915	2 915	2 915	2 915

Investeringskostnader vei - Viva

Prosjekt		Bev. Totalt	Bev. Tidl.	HP 16-19	2016	2017	2018	2019
Viva - Vei								
9253 Fast dekke løpende investering	løp.	6 720	0	6 720	1 680	1 680	1 680	1 680
9254 Trafikksikkerhetstiltak	avsl.	6 480	0	6 480	1 620	1 620	1 620	1 620
- KS Trafikksikkerhetstiltak, ref 2.29		13 280		13 280	3 320	3 320	3 320	3 320
9273 Mindre anlegg vei	løp.	4 480	0	4 480	1 120	1 120	1 120	1 120
9290 Veg og gatelys	løp.	2 240	0	2 240	560	560	560	560
9305 Veilysoppgradering	avsl.	18 460	8 360	10 100	4 490	5 610		
Forskyvning av gjennomføring				0	-4 490	-1 120	5 610	
KS Veilys oppgradering, ref 2.33				-10 100	-4 490	-5 610		
9309 Utbedring S.Eggevei og Baneveien	avsl.	4 050		4 050	1 350	1 350	1 350	
Videreføre prosjektet i 2019								1 350
9319 Oppryddingsprosjekt i forhold til grenser / eier	avsl.	650	0	650	650			
Forskyvning				0	-650	650		
9526 Reistadlia veistrekninger som ikke berøres av Va-prosj	avsl.	3 000	1 500	1 500	1 500			
9508 Sanering Nøste Oppgradering vei	avsl.	1 850	0	1 850		1 850		
9509 Refusjon fra St. vv for Nordal	avsl.	-8 100	0	-8 100		-8 100		
9511 Utbedring av bruer ihht rapport av desember 2012	avsl.	3 090	0	3 090	1 030	1 030	1 030	
Videreføre prosjektet i 2019								1 030
9527 Eikseterveien mellom Vestsidveien og Sognaveien	avsl.	5 000	1 250	3 750	1 250	1 250	1 250	
9528 Grøttestegata oppgradering	avsl.	4 000	2 000	2 000	2 000			
9529 Årkvislaveien oppgradering	avsl.	4 000	1 000	3 000	1 000	1 000	1 000	
Videreføre prosjektet i 2019								1 000
9531 Sanering Engersand, oppgradering av vei	avsl.	2 000	1 000	1 000	1 000			
Forskyvning				0	-1 000	1 000		
xxx Utarbeidelse av hovedplan vei	avsl.	400	0	400	400			
xxx Fagerliåsen, renovering av veier i boligfeltet	avsl.	4 000	0	4 000				4 000
xxx Gullaugkleiva mellom Kovestadveien og Røyken grense	avsl.	4 500	0	4 500				4 500
Samlet kompensasjon for prisstigning	avsl.	1 200	0	1 200	350	250	400	200

Investeringsprosjekter selvkostområdene

Utvalg / Område / Prosjekt		Bev. Totalt	Bev. Tidl.	HP 16-19	2016	2017	2018	2019
9000 Mindre anlegg vann	løp.			9 880	2 470	2 470	2 470	2 470
9712 Sanering Reistadlia	avsl.	25 430	15 430	10 000	10 000			
9770 Tronstad, renseanlegg og sanering (inkl.P. 9737)	avsl.	6 500		6 500	6 500			
9505 Sanering Nøste - Drammen	avsl.	37 670	2 600	35 070	17 630	17 440		
9730 Hovedplan vann, lekkasjetap/beredskap/priv.	avsl.	48 860	18 660	30 200	4 360	12 450	13 390	
Forskyvning				0	-4 360	-12 450	-13 390	30 200
9740 Vannledning Sylling - Tronstad	avsl.	19 000		19 000	19 000			
9742 Sanering ledningsnett Tveita	avsl.			10 110	1 020	9 090		
9747 Sanering Engersand	avsl.	30 000		30 000	12 000	18 000		
Forskyvning				0	-6 000		6 000	
9748 Skolejordet / Vivelstad	avsl.	4 000		4 000			4 000	
9100 Mindre anlegg avløp	løp.			19 720	4 930	4 930	4 930	4 930
Forskyvning				-9 860	-4 930	-4 930		
9734 Klimaendringer/brukerinteresser/vannkval	avsl.	35 230	13 170	22 060	2 270	6 390	13 400	
Forskyvning				0	-2 270	-6 390	-13 400	22 060
9739 Tiltak overvann Sjøstad	avsl.	1 500		1 500	1 500			
9744 Revidering av Temaplan / Hovedplan	avsl.	2 700		2 700	2 700			
xxx Kanadaområdet, nyanlegg for vannforsyning og avkloakking	avsl.	48 000		48 000	15 000	33 000		
xxx Sylling renseanlegg, utslippsledning	avsl.	5 500		5 500	500	5 000		
xxx Garsjø og Løken (dammer), revurdering	avsl.	500		500	500			
xxx Interregionalt nødvannssamarbeid - innkjøp av utstyr	avsl.	250		250	250			
Samlet kompensasjon for prisstigning	avsl.	4 900		4 900	1 500	1 300	500	1 600

Vedlegg 3 – Handlingsrommet

Det er krevende ut fra dokumentet å se hvilket reelt handlingsrom man har for omprioriteringer. Dette ønsker rådmannen å synliggjøre for å gi politikerne valgmulighet ved å synliggjøre elementer man kan justere.

Reduksjon av rammene på tjenesteområdene

Dersom man velger å kutte i rammene til tjenesteområdene vil dette kunne brukes innenfor andre tjenesteområder eller til finanskostnader. Det ligger allerede inne forutsetning om reduksjoner i rammene for perioden, dette vil komme på toppen av disse kuttene.

Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Nettorammer på tjenesteområdene	1 161 762	1 160 267	1 157 704	1 158 540
1% reduksjon på tjenesteområdene utgør	11 618	11 603	11 577	11 585
Netto driftsresultat	38 492	41 207	45 450	35 271
Netto driftsresultat	2,62 %	2,79 %	3,08 %	2,38 %

Avdragsprofilen

Ved å justere avdrag på lånene til minimum kan det frigjøres midler til bruk i driften. Det være seg innenfor tjenesteområdene eller til finanskostnader. Konsekvensen er at økonomien i kommunen på sikt vil bli mer presset ved at fremtidige avdrag og renter øker.

Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Avdrag i Handlingsprogrammet	76 417	81 498	84 341	88 772
Minimumsavdrag	46 606	61 640	62 457	66 672
Differanse	29 811	19 858	21 884	22 100

Minimumsavdraget er hva kommunen minimum må betale etter kommuneloven.

Reduksjon netto driftsresultat

Det er mål om et netto driftsresultat over tid på minst 1,75.

Netto driftsresultat i perioden:

Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Overføring til investeringer	10 000	15 000	15 000	15 000
Avsetninger til disposisjonsfond	16 874	14 604	18 873	8 686
Netto driftsresultat	26 874	29 604	33 873	23 686
Netto driftsresultat i % av inntekter	1,75 %	1,92 %	2,18 %	1,53 %

Å fjerne handlingsrommet er å redusere netto driftsresultat til 0. Konsekvensen er at vi ikke får sette av midler til disposisjonsfondet og vi må lånefinansiere investeringene. Dette er også strykingsmulighetene ved at kommunen overforbruker i forhold til budsjett.

Reduserte overføringer til investeringer

Konsekvensen av å bruke egenkapitalen vi skulle brukt på investeringer til drift, er ytterligere låneopptak som medfører høyere renter og avdrag.

Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Investeringer inkl. mva (eks. selvkostområde	90 753	32 385	55 601	50 260
Egenfinansiering av investeringer	10 000	15 000	15 000	15 000
Sum	11,0 %	46,3 %	27,0 %	29,8 %

Inntekspotensialet fra eiendomsskatt

I 2015 hadde 355 kommuner innført eiendomsskatt. Den generelle skattesatsen skal ligge mellom 2 og 7 promille av taksten på eiendommen. Den gjennomsnittlige generelle skattesatsen var i 2014 på 5,8 promille. Eiendomsskatt skal det første året innføres med 2 promille og kan økes med inntil 2 promille i året opp til 7 promille av verdi på eiendommene.

Lier kommune har ikke utført noen grundig analyse av inntektsgrunnlaget. Kommunen har stor valgfrihet ved fastsettelse av verdiberegningsmetode. Det er ikke anledning til å innføre eiendomsskatt på landbrukseiendommer. Landbrukseiendommer er derfor holdt utenfor i beregningen. I oversikten under er boligverdier, befolkningstall og dekningsgraden på arbeidsplasser lagt til grunn for rådmannens anslag. Beregningen vises avrundet til hele millioner.

Tall i hele tusen	2016	2017	2018	2019
Verker og bruk inkl. øvrig næring	10 000	20 000	30 000	35 000
Boliger og fritidseiendommer	28 000	58 000	88 000	105 000
Sum	38 000	78 000	118 000	140 000

I oversikten over har rådmannen lagt til grunn en forsiktig verdivurdering. Kommunens inntekter er beregnet ut fra at en bolig på 120 m² i gjennomsnitt får en eiendomsskatt på 2 200 kroner i 2016 og 7 700 kroner i 2019. Både kommunal inntekt og skatt pr. eiendom er beregnet i nominelle priser, dvs. eks. prisstigning. Det er anledning til å differensiere eiendomsskattesatser på verker/bruk/næring og boliger.

Redusert avsetning til disposisjonsfondet

Konsekvensene av ikke å sette av midler til disposisjonsfondet er mindre handlingsrom når uforutsette ting skjer i kommuneøkonomien. Det kan eksempelvis være høyere rente i perioden enn vi har budsjettet. Anbefalt størrelse på disposisjonsfondet er 5 % av inntektene.

Ved utgangen av 2015 vil Lier ha et disposisjonsfond på rundt 63 mill. kr. En del av fondet er koblet til konkrete formål, bla avsetninger for å ivareta forpliktelsens ved over- og underskuddsordningen. Av fondet er det 47 mill. kr som ikke er knyttet til konkrete formål.

Tall i hele tusen	2015	2016	2017	2018	2019
Avsetning til disposisjonsfond		16 874	14 604	18 873	8 686
Disposisjonsfond totalt	62 728	79 602	94 206	113 079	121 765
I % av inntekter	4,2 %	5,2 %	6,1 %	7,3 %	7,8 %
Disposisjonsfond uten bindinger	47 143	64 017	78 621	97 494	106 180
I % av inntekter	3,2 %	4,2 %	5,1 %	6,3 %	6,8 %

Vedlegg 4 - Oversikt over avgifter, gebyrer og egenbetalinger

Noen av prisene styres av forskrifter og kan endre seg etter at handlingsprogrammet er trykket. Se Lier kommunes nettsider for de siste oppdaterte prisene.

Type	Betalingssatser 2015	Betalingssatser 2016
1. Heldagsbarnehage	Satser pr måned	Satser pr måned
Pris for heldagsplass	kr 2 580,-	kr 2 655,-
Kostpenger**	kr 260,-	kr 270,-
Gebyr deltidsplass	kr 105,-	kr 110,-
Dagplass**	kr 190,-	kr 195,-
*Iht. fastsatte kriterier		
**Justeringen trer i kraft fra 01.02 aktuelt år pga. forskuddsbetaling		
Betaling 11 måneder pr. år.		
2. Skolefritidsordning for elever fra 1. - 7. trinn	Priser pr. mnd	Priser pr. mnd
Kost - full plass	kr 195,-	kr 200,-
1 dag	kr 605,-	kr 620,-
2 dager	kr 1 210,-	kr 1 245,-
3 dager	kr 1 815,-	kr 1 865,-
4 dager	kr 2 420,-	kr 2 485,-
5 dager	kr 2 605,-	kr 2 675,-
Før skoletid	kr 675,-	kr 695,-
Etter skoletid	kr 2 285,-	kr 2 345,-
Dagsats	kr 190,-	kr 195,-
3. Hjemmehjelp for eldre og uføre	Makspris pr. mnd.	Makspris pr. mnd.
Under 1G	kr 0,-	kr 0,-
1G – 2G	kr 186,-	kr 186,-
2G - 3G	kr 930,-	kr 955,-
3G - 4G	kr 1 395,-	kr 1 435,-
4G - 5G	kr 2 175,-	kr 2 235,-
5G - 6G	kr 2 795,-	kr 2 870,-
6G - 7G	kr 3 415,-	kr 3 505,-
7G - 8G	kr 3 730,-	kr 3 830,-
8G -	kr 4 350,-	kr 4 465,-
Timesprisen justeres med prisstigningen (deflator). Timesprisen kan ikke overstige selvkost (Forskrift om egenandel for kommunale helse- og omsorgstjenester). Selvkost er gjennomsnittlig timelønn inkl. sosiale utg. + administrasjonsutgifter (10 % av lønnskost). Selvkost er beregnet til 335 kr. timen		
	Timesats: kr 314,-	Timesats: kr 323,-

Type	Betalingssatser 2015	Betalingssatser 2016
4. Trygghetsalarmer, månedsleie	Pris leie pr. mnd:	Pris leie pr. mnd:
Under 1 G	kr 0,-	kr 0,-
1-2 G	kr 110,-	kr 113,-
2-3 G	kr 325,-	kr 335,-
Over 3 G	kr 350,-	kr 360,-
5. Korttidsopp. unntatt avlastning		
Forskrift om vederlag for opphold i institusjon m.v., per døgn Prisene endrer seg iht. endringer i forskriften	kr 147,-	kr 147,-
Ved korttidsopphold mer enn 60 døgn i løpet av et kalenderår gjelder satsene for langtidsopphold. Pr. dag/nattopphold	kr 77,-	kr 77,-
Lier kommune følger statens maksimale satser, og endrer satsene i henhold til gjeldende regelverket.		
6. Institusjon – langtidsopphold		
Følger nå rammen i Sosialdepartementets forskrifter jfr. rundskriv I- 47/98		
Fribeløp	kr 7 500,-	kr 7 500,-
For inntekt 1G	75 %	75 %
For overskytende inntekt	85 %	85 %
Beboer som, uten selv å ønske det, legges på dobbeltrom skal ved beregningen tilstås et fribeløp på kroner 35 000 pr. år.		
Lier kommune tar statens maksimale satser, og følger endringer i regelverket.		
7. Kjøring til/fra Lier arbeidssenter		
Egenandel taxi kjøring etter kontrakt	kr 54,-	kr 55,-
8. Fellesutgifter i boliger på Liertun og Nøstehagen		
Egenbetaling for fellesutgifter pr. mnd	kr 455,-	kr 465,-
9. Kjøkkendrift		
Middagsmat til eldre og uføre		
Pr. porsjon middag	kr 59,-	kr 61,-
Pr. porsjon dessert	kr 14,-	kr 14,-
Full kost for boliger med service fra kommunen	kr 3 355,-	kr 3 445,-
Kantinene	Egne lister øker med 3,0%	Egne lister øker med 3,0%
10. Vaksinasjon for reise til utlandet		
Vaksine voksne (utgiftsdekning kommer i tillegg)	kr 270,-	kr 275,-
Vaksine barn (utgiftsdekning kommer i tillegg)	kr 135,-	kr 140,-
Oppfølging	kr 135,-	kr 140,-
Malariaresept pr. familie	kr 270,-	kr 275,-
Ny helsebok/helsekort	kr 135,-	kr 140,-

Type	Betalingssatser 2015	Betalingssatser 2016
11. Norskkurs - Voksenopplæring		
<u>Priser for bedrifter</u>		
Undervisningsmateriell per person	kr 530,-	kr 545,-
Lærerutgifter per time for en hel gruppe	kr 850,-	kr 875,-
<u>Interne kurs hvor deltakeren betaler selv</u>		
Pr. time dagtid	kr 42,-	kr 44,-
Pr. time kveldstid	kr 64,-	kr 65,-
12. Kunnskapsprøve for å åpne spisested		
Fastsatt i "Forskrift om etablererprøve for styrer av		
Etablererprøve for serveringsvirksomhet	kr 400,-	kr 400,-
13. Gebyr for salg og skjenking av alkoholholdige drikker		
Følger "Forskrift om omsetning av alkoholholdig drikk mv." og justeres ved endringer i forskriften. Kapittel 6 i forskriften fastsettes for ett kalenderår om gangen, og fastsettes normalt i desember året før de gjelder. Bevillingsgebyret fastsettes på grunnlag av forventet omsatt mengde alkoholholdig drikke:		
Salg av øl	kr 0,18 pr. vareliter og minimum 1380,-	kr 0,18 pr. vareliter og minimum 1380,-
Skjenking	Gruppe 1: 0,37,- kr pr. liter Gruppe 2: 1,01,- kr pr. liter Gruppe 3: 3,31,- kr pr. liter Minimum 4100,-	Gruppe 1: 0,37,- kr pr. liter Gruppe 2: 1,01,- kr pr. liter Gruppe 3: 3,31,- kr pr. liter Minimum 4100,-
Ambulerende skjenkebevilling	kr 290,- pr. gang	kr 290,- pr. gang
Kunnskapsprøve i alkoholloven	kr 300,- pr. gang	kr 300,- pr. gang
14. Landbruksplaner		
Utarbeidelse av plan for tekniske tiltak og miljøtiltak i landbruket kr. pr time, eks.mva.	kr 605,-	kr 620,-
Utarbeidelse av gjødselplan kr. pr plan, eks.mva. + skifte, eks.mva.	kr 820,- kr 33,-	kr 840,- kr 34,-
15. Konesjonssaker		
Gebyr for behandling av: konesjonssaker	kr 5 000,-	kr 5 000,-
Delingssaker etter Jordloven	kr 2 000,-	kr 2 000,-
Gebyrene er fastsatt i forskrift (Landbruks- og matdepartementet)		

Type	Betalingssatser 2015	Betalingssatser 2016
16. Byggesak, planer, oppmåling m.v.		
<i>Gebyrregulativ og prisliste for planseksjonen behandles som egen sak parallelt med handlingsprogrammet. Her er en oversikt over de mest vanlige gebyrene/prisene:</i>		
Timespris for gebyr som beregnes etter medgått tid	kr 1 020,00	kr 1 050,00
Reguleringsplaner		
Reguleringsplaner i strid med overordnet plan		
Behandlingsgebyr	kr 62 420,00	kr 0,00
Areagebyr pr. m2 for de første 20.000 m2	kr 5,69	kr 5,85,-
Areagebyr pr. m2 over 20.001 m2	kr 3,99	kr 4,10,-
Reguleringsplaner i tråd med overordnet plan		
Behandlingsgebyr	kr 62 420,00	kr 0,00
Areagebyr pr. m2 for de første 20.000 m2	kr 4,58	kr 4,71,-
Areagebyr pr. m2 over 20.001 m2	kr 2,67	kr 2,75,-
Søknadsaker uten ansvarsrett		
- søkn. med gjennomsnitt total arbeidsmengde på under 2,5 timer	kr 1 960,00	kr 2 020,00
- søkn. med gjennomsnitt total arbeidsmengde på over 2,5 timer	kr 3 100,00	kr 3 190,00
Dispensasjon (§19-2)		
- dispensasjon som behandles administrativt	kr 2 420,00	kr 2 490,00
- dispensasjon som behandles politisk	kr 9 900,00	kr 10 180,00
Boligbygging (NS 3457)		
Tiltaksklasse 1	kr 23 850,00	kr 24 500,00
Tiltaksklasse 2	kr 29 900,00	kr 30 710,00
Tiltaksklasse 3	kr 47 690,00	kr 48 980,00
Opprettelse av grunneiendom mv (delingssøknad)		
Søknad i regulert område	kr 8 030,00	kr 8 250,00
Søknad i uregulert område	kr 9 900,00	kr 10 170,00
Oppretting av grunneiendom og festegrunn (matrikelloven)		
Fra 0 m2 til 500 m2	kr 14 070,00	kr 14 450,00
Fra 501 m2 til 2000 m2	kr 18 690,00	kr 19 200,00
Arealer over 2 000 m2 betales i tillegg gebyr pr. påbegynt 1 000 m2	kr 1 760,00	kr 1 810,00
Kart		
Situasjonskart m/matrikelbrev, reguleringsplan og naboliste	kr 1 320 eks mva	kr 1 360 eks mva
Plassering og andre oppmålingstjenester		
For andre gebyrer se eget gebyr- og prisregulativ. Behandles som egen sak parallelt med handlingsprogrammet		

Type	Betalingssatser 2015	Betalingssatser 2016
17. Lier bibliotek		
For bøker og utlånsmaterieell		
a. Voksne og barn fra fylte 15 år, pr. puring	kr 35,-	kr 35,-
b. Barn under 15 år, pr. puring	kr 0,-	kr 0,-
Det kreves erstatning for bøker og annet materieell som etter 2 puringer ikke er tilbakelevert		
Bøker/lydbøker for voksne:	Kr 400 pr stk	Kr 400 pr stk
DVD:	Kr 200 pr stk	Kr 200 pr stk
Barne- og ungdomsbøker/-lydbøker, CD.:	Kr 200 pr stk	Kr 200 pr stk
Tidsskrifthefter, tegneseriehefter:	Kr 100 pr stk	Kr 100 pr stk
Språkkurs, oppslagsverk etc:	Etter skjønn – basert på gjenkjøpspris	Etter skjønn – basert på gjenkjøpspris
18. Kulturskolen		
	Pr halvår	Pr halvår
Individuell undervisning 100 %	kr 1 700,-	kr 1 700,-
Storgruppe (teater, keramikk, tegne/male, Dirridam)	kr 1 700,-	kr 1 700,-
Barnekor	kr 550,-	kr 550,-
Dans barn - 45 min/uke	kr 1 150,-	kr 1 150,-
Dans ungdom - 60 min/uke	kr 1 400,-	kr 1 400,-
Kurs og prosjekter	Pr. kurs 400-1600	Pr. kurs 400-1600
Instrumentleie	kr 400,-	kr 400,-
Kulturskolen gir søskenmoderasjon etter følgende prinsipper:		
• Barn nr.2 gis 20% moderasjon av gjeldende elevpengesats, barn nr.3 gis 50% moderasjon av gjeldende sats.		
• Det gis ikke søskenmoderasjon på timer som kjøpes av korpsene, men søsken i andre disipliner gis moderasjon når de har søsken med korpselvplass.		
• Kulturskolen gir ikke søskenmoderasjon på kurs og prosjekter.		
		<i>Prisene for 2016 blir justert etter at handlingsprogrammet er trykket.</i>
19. Lier musikkverksted		
Lier Musikkverksted - deltakerbetaling pr år	1600	kr 1 800,-
20. Lierhallen (svømmehallen)		
Enkeltbillett voksen	kr 80,-	kr 80,-
Enkeltbillett barn	kr 40,-	kr 40,-
Enkeltbillett pensjonist/funksjonshemmet med ledsagerbevis	kr 40,-	kr 40,-
Klippekort voksen 12 klipp	kr 800,-	kr 800,-
Klippekort barn/pensjonist/funksjonshemmet 12 klipp	kr 400,-	kr 400,-
Leiepris pr. time - lokale lag/andre	kr 450/900	kr 450/900
21. Husleier		
Satser for husleie i kommunens boliger, satser for utleie av kommunens lokaler og anlegg.	Husleien blir prisjustert i forhold til avtale i husleiekontrakten. Kontraktene benytter total konsumprisindeks	Husleien blir prisjustert i forhold til avtale i husleiekontrakten. Kontraktene benytter total konsumprisindeks

Type	Betalingssatser 2015	Betalingssatser 2016
22. Baneleie ved Lier stadion, Tranby idrettspark og Sylling		
Trening for barn/unge er gratis. Klubbenes bruk av		
· Kamper full bane voksne lokallag	kr 350,- pr. kamp	kr 350,- pr. kamp
· Kamper full bane barn/unge lokallag	kr 100,- pr. kamp	kr 100,- pr. kamp
· Kamper halv bane barn/unge lokallag	kr 50,- pr. kamp	kr 50,- pr. kamp
· Pr garderobe Lier Stadion	kr 200,- pr. gang	kr 200,- pr. gang
· Videregående skoles/andre brukere naturgress/kunstgress, årssum beregnet ut fra timepris	kr 700,- pr. time	kr 700,- pr. time
· Krets lag kamper/trening inkl. garderober	uavhengig av sesong	uavhengig av sesong
· Cup/turnering med garderober	kr 700,- pr. time	kr 700,- pr. time
· Cup/turnering uten garderober	kr 3 300,- pr dag	kr 3 500,- pr dag
· Fotballskole - med garderober	kr 1 650,- pr. dag	kr 1 750,- pr. dag
· Fotballskole - uten garderober	kr 1 000,- pr. dag	kr 1 200,- pr. dag
	kr 500,- pr dag	kr 600,- pr dag
Arr. teknisk vogn	kr 500,- pr gang	kr 500,- pr gang
· Arrangementsteknisk vog med utkjøring	kr 750,- pr gang	kr 1 000,- pr gang
23. Utleiepriser for flerbrukslokaler/haller		
Trening/fastleie for barn/unge mandag-fredag er gratis. Ellers brukes følgende priser:		
Fastleie:		
Stor idrettshall - pr. time for et skoleår - lokale lag/andre	kr 10 000/20 000	kr 10 000/20 000
Liten idrettshall - pr. time for et skoleår lokale lag/andre	kr 7 000/14 000	kr 7 300/14 600
Gymsal, aula - pr. time for et skoleår - lokale lag/andre	kr 4 500/9 000	kr 4 500/9 000
Helgeleie og enkeltarrangementer:		
Stor idrettshall med garderober - pr helgedag, lørdag eller søndag	kr 2 000/4 000	kr 2 000/4 000
Liten idrettshall med garderober - pr helgedag, lørdag eller søndag	kr 1 500/3 000	kr 1 600/3 200
Gymsal med garderober - pr helgedag, lørdag eller søndag	kr 1 200/2 400	kr 1 200/2 400
Tillegg for samtidig leie av aula/kantine der dette finnes	kr 600	700
Aula, kantine, auditorium - pr dag - lokale lag/andre	kr 1 200/2 400	kr 1 200/2 400
Stor idrettshall med garderober - hel helg - lokale lag/andre	kr 3 000/6 000	kr 3 000/ 6 000
Liten idrettshall med garderober - hel helg - lokale lag/andre	kr 2 000/4 000	kr 2 400/4 800
Gymsal, aula - hel helg - lokale lag/andre	kr 1 800/3 600	kr 1 800/3 600
Tillegg for samtidig bruk av aula/kantine der dette finnes	kr 900	1 000
For spesielle arrangementer der mange rom leies over flere dager, og evt. ved overnatting, settes egen pris etter avtale.		
24. Lier kulturscene		
Lokale foreninger øver med eget utstyr gratis mandag-fredag. For øvrig brukes følgende priser:		
Lokalleie uten utstyr pr dag - lokalt kulturliv/andre	kr 2 000/etter avtale	kr 2000/5 000
Lokalleie over mer enn to dager innrømmes rabatt.		
I tillegg betales leie for utstyr og praktisk hjelp, bl.a.:		
Bygget scene - lokalt kulturliv/andre	Etter avtale	kr 1 000/2 000
Leie lyd/lysutstyr m/en tekniker - lokalt kulturliv/andre	Etter avtale	kr 7 000/12 000
Leie lyd/lysutstyr m/to teknikere - lokalt kulturliv/andre	Etter avtale	kr 12 000/16 000
Leie stor prosjektor - lokalt kulturliv/andre	Etter avtale	kr 1 000/3 000
Leie trådløse mygger pr stk - lokalt kulturliv/andre	Etter avtale	kr 200/500
Leie flygel	Etter avtale	kr 1 000/3 000

Type	Betalingssatser 2015	Betalingssatser 2016
25. Engersand		
Engersand mandag-torsdag dag/kveld, samt fredag på dagtid	kr 2 000,- pr dag	kr 2 000,- pr dag
Engersand fredag kveld, lørdag eller søndag - en dag	kr 3 000,- pr dag	kr 3 000,- pr dag
Engersand helg lørdag og søndag + evt. rigging fredag	kr 4 200 pr helg	kr 4 200 pr helg
26. Inkassovarsler og gebyrer		
Gebyrer med hjemmel i lov og forskrift etter forsinkelsesrenteloven §3, oppdateres omkring nyttår.		
Rettsgebyr	kr 860,-	kr 860,-
Purregebyr	kr 64,-	kr 65,-
Betalingsoppfordring	kr 183,-	kr 195,-
Saksbehandlingsgebyr ved forlikrådsbehandling	kr 860,-	kr 860,-
Saksbehandlingsgebyr ved begjæring om utleggk	kr 860,-	kr 860,-
Saksbehandlingsgebyr ved begjæring om tvangssalg	kr 860,-	kr 860,-
For alle fakturakrav påløper forsinkelsesrenter med 9,5% p.a. fra forfall til betaling skjer.	Gebyrene følger eventuelle endringer i regelverket	Gebyrene følger eventuelle endringer i regelverket
27. Gebyrer for gravplass		
Feste av gravsted for 5 år	kr 1 400,-	kr 1 400,-
Pr. år	kr 280,-	kr 290,-

Type	Betalingssatser 2015		Betalingssatser 2016	
	Uten mva	Inkl. mva	Uten mva	Inkl. mva
28. Vannforsyning				
Årsavgift:				
Fastledd	kr 420,-	kr 525,-	kr 520,-	kr 650,-
Mengdeavhengig del pr. m ³	kr 12,80	kr 16,00	kr 12,92	kr 16,15
Tilknytningsgebyr:				
Fast beløp	kr 14 026,-	kr 17 533,-	kr 14 405,-	kr 18 006,-
Annet:				
Tilleggsgebyr ved ikke etterkommet pålegg om utbedring av lekkasje	100% av ord. årsgebyr		100% av ord. årsgebyr	
Purregebyr avlesningskort	kr 65,-		kr 67,-	
Avlesningsgebyr	kr 480,-		kr 493,-	
Gebyrreduksjon – ikke varslet avbrudd > 24 timer	kr 310,-	kr 388,-	kr 320,-	kr 400,00
Gebyrreduksjon – ikke varslet avbrudd > 8 timer, 3 g./år eller flere	kr 310,-	kr 388,-	kr 320,-	kr 400,00
Gebyrreduksjon – varslede kokepåbud	kr 310,-	kr 388,-	kr 320,-	kr 400,00
1. gangs test av vannmåler				
2. gangs test av vannmåler etter krav fra abonnent og resultat innenfor Stenging/gjenåpning	Faktiske kostnader		Faktiske kostnader	
	Faktiske kostnader		Faktiske kostnader	
29. Avløp				
Årsavgift:				
Fastledd	kr 420,-	kr 525,-	kr 520,-	kr 650,-
Mengdeavhengig del pr. m ³	kr 27,11	kr 33,89	kr 27,11	kr 33,89
Tilknytningsgebyr:				
Fast beløp	kr 14 026,-	kr 17 533,-	kr 14 405,-	kr 18 006,-
Annet:				
Tilleggsgebyr ved ikke etterkommet pålegg om utbedring av lekkasje	100% av ord. årsgebyr		100% av ord. årsgebyr	
Tømming av slamavskiller, septiktanker, tette tanker, mv for sanitære avløps vann:				
Tømming av septiktanker mv.				
Årlig tilsyn av avløpsanlegg	kr 500,-	ikke mva pliktig	kr 500,-	ikke mva pliktig
Tilsynskontorets personell, arbeid etter medgått tid jfr. Gebyrregulativets punkt 1.2	kr 948,-	ikke mva pliktig	kr 975,-	ikke mva pliktig
Beløpsgrense for overføring av utestående beløp jfr gebyrregulativets punkt 1.8	kr 500,-	ikke mva pliktig	kr 500,-	ikke mva pliktig
Tankvolum til og med 3 m ³	kr 1 722,-	kr 2 153,-	kr 1 781,-	kr 2 226,-
Tankvolum større enn 3 m ³ til og med 6 m ³	kr 2 570,-	kr 3 213,-	kr 2 699,-	kr 3 374,-
Tankvolum større enn 6 m ³ til og med 12 m ³	kr 4 134,-	kr 5 168,-	kr 4 341,-	kr 5 426,-
Tankvolum større enn 12 m ³ + behandling av volum over 12 m ³	kr 4 903,-	kr 6 129,-	kr 5 040,-	kr 6 300,-
Ekstraarbeid ved tømming, pris per time	kr 1 163,-	kr 1 454,-	kr 1 196,-	kr 1 495,-
Utedo/tørtoalett, pris per tømming	kr 3 088,-	kr 3 860,-	kr 3 175,-	kr 3 969,-
Oppmøte uten å få tømt, pris per gang	kr 544,-	kr 680,-	kr 559,-	kr 699,-
Tillegg for utrykning	894	1117,5	kr 919,-	kr 1 149,-

Type	Betalingssatser 2015		Betalingssatser 2016	
	Uten mva	Inkl. mva	Uten mva	Inkl. mva
30. Feiing (*Betalingssatser se pkt 26)				
Vanlig pipeløp (pr. gang)	kr 457	kr 571	kr 469,-	kr 586,-
Redusert pris for feiing av flere fyringsanlegg på samme boligenhet (pr stk)	kr 231	kr 289	kr 237,5,-	kr 297,-
Tillegg for eier av boligenheten som ikke gir melding om at feiing ikke passer eller hvis fyringsanlegget ikke har vært tilgjengelig ved første fremmøte	kr 293	kr 366	kr 300,5,-	kr 376,-
	Minimum		Minimum	
Dersom eier av boligenheten ved 2. gangs fremmøte av feier ikke gir melding om at feiing ikke passer eller hvis fyringsanlegget fortsatt ikke er tilgjengelig	kr 457	kr 571	kr 470,-	kr 587,-
Skorsteinsløp tilknyttet større fyringsanlegg (pr. stk)	kr 796	kr 995	kr 820,-	kr 1 025,-
Skorsteinsløp i fabrikkkorstein (pr. løpemeter)	kr 98	kr 118	kr 100,5,-	kr 118,-
Røykrør/røykkanal tilknyttet vanlig skorsteinsløp (pr. stk, over 1 meter)	kr 90	kr 113	kr 93,-	kr 116,-
Røykrør/røykkanal tilknyttet vanlig skorsteinsløp (pr. stk, over 1 meter, i tillegg pr. løpemeter)	kr 60	kr 75	kr 62,-	kr 77,-
Røykrør/røykkanal fra større fyringsanlegg (pr. løpemeter)	kr 134	kr 168	kr 137,-	kr 171,-
Røykrør/røykkanal tilknyttet fabrikkkorstein	kr 221	kr 276	kr 225,-	kr 281,-
Fjerning av beksot – fresing av skorsteinsløp (pr. time)	kr 503	kr 629	kr 516,5,-	kr 646,-
31. Tilsyn med fyringsanlegg				
Uten mva				
Vanlig fyringsanlegg (pr. stk)	kr 1 172	kr 1 465	kr 1 204,-	kr 1 505,-
Redusert pris for tilsyn av flere fyringsanlegg på samme boligenhet (pr. stk)	kr 593	kr 741	kr 610,-	kr 763,-
Tillegg for eier av boligenhet som ikke gir melding om at tilsyn ikke passer ved første fremmøte (uavhengig av fyringsanlegg)	kr 398	kr 498	kr 408,5,-	kr 511,-
	Minimum		Minimum	
Dersom eier av boligenhet ved 2. gangs fremmøte også møter ”stengt dør”, faktureres det fullt ut	kr 1 172	kr 1 465	kr 1 204,-	kr 1 505,-
Større fyringsanlegg (pr. stk)	kr 2 510	kr 3 138	kr 2 578,-	kr 3 223,-
Fabrikkfyringsanlegg (pr. stk)	kr 3 960	kr 4 950	kr 4 067,-	kr 5 084,-
Betalingsbetingelser				
Hvis eier/bruker av fyringsanlegg som er varslet om feiing/tilsyn ikke er tilstede, eller det er tekniske eller andre forhold som feieren ikke kan lastes for som gjør at feiing/tilsyn ikke kan utføres, må eier betale for det utførte arbeidet som er reisetid, rapport og administrative tillegg.				
Hvis eier/bruker ønsker å flytte varslet tidspunkt (dag) for feiing/tilsyn, kan dette avtales med feierseksjonen som kan kontaktes enten ved personlig fremmøte, telefon, telefax eller e-post. Beboere som har vært på ferie, sykehusopphold og lignende kan avtale ny tid da de kommer tilbake til boligenheten.				
Hvis eier/bruker ønsker feiing/tilsyn utenom feierens rute, betales det vanlige satser.				
Hvis eier/bruker ønsker feiing/tilsyn etter endt arbeidstid, på vanlige ukedager, betales et pristillegg på 50 %.				
Hvis eier/bruker ønsker feiing/tilsyn på lørdager, betales et pristillegg på 100 %.				

Type	Betalingssatser 2015		Betalingssatser 2016	
	Uten mva	Inkl. mva	Uten mva	Inkl. mva
32. Handel med fyrverkeri				
Gebyr for behandling av søknad (inkl. adm.utg. ved første tilsyn)	kr 1 878,-	kr 2 347,-	kr 1 929,-	kr 2 411,-
Gebyr første gangs tilsyn (reisetid, kjøring og tilsyn)	kr 419,-	kr 524,-	kr 430,-	kr 538,-
Gebyr andre gangs tilsyn	kr 1 077,-	kr 1 346,-	kr 1 105,-	kr 1 381,-
33. Renovasjon				
Standard abonnement	kr 2 439,-	kr 3 049,-	kr 2 561,-	kr 3 201,-
<u>Øvrige renovasjonsgebyrer</u>				
Samarbeid renovasjon (80 %)	kr 1 951,-	kr 2 439,-	kr 2 049,-	kr 2 561,-
Stor familierenovasjon (130 %)	kr 3 171,-	kr 3 964,-	kr 3 329,-	kr 4 161,-
Hytterrenovasjon standard sommer (65 %)	kr 1 585,-	kr 1 981,-	kr 1 665,-	kr 2 081,-
Hytterrenovasjon samarbeid sommer (52 %)	kr 1 268,-	kr 1 585,-	kr 1 332,-	kr 1 665,-
Hytterrenovasjon standard helårs (100%)	kr 2 439,-	kr 3 049,-	kr 2 561,-	kr 3 201,-
Hytterrenovasjon samarbeid helårs (80%)	kr 1 951,-	kr 2 439,-	kr 2 049,-	kr 2 561,-
<u>Gebyr for tilleggstjenester</u>				
Tillegg for nedgravd/brannsikret løsning	kr 500,-	kr 625,-	kr 500,-	kr 625,-
Gangtillegg standard renovasjon, pr 10 m	kr 380,-	kr 475,-	kr 380,-	kr 475,-
Gangtillegg storfamilie renovasjon, pr 10 m	kr 380,-	kr 475,-	kr 380,-	kr 475,-
Gangtillegg samarbeid renovasjon, pr 10 m	kr 190,-	kr 238,-	kr 190,-	kr 238,-
Gangtillegg samarbeid renovasjon 4-hjulsbeholder pr. 5 m	kr 190,-	kr 238,-	kr 190,-	kr 238,-
Ekstrasekk, pr stk.	kr 60,-	kr 75,-	kr 60,-	kr 75,-
Fradrag for hjemmekompostering	-kr 300,-	-kr 375,-	-kr 300,-	-kr 375,-

Vedlegg 5 – Kommunale tilskuddssatser for ikke-

Vedlegg 5 – Driftstilskudd barnehager

Satser for kommunalt driftstilskudd 2016	Per heltidsplass		
	Drift inkl. adm.	Kapital	Totalt
Ordinære barnehager, små barn	170 500	9 500	180 000
Ordinære barnehager, store barn	80 500	9 500	90 000
Familiebarnehager, små barn	152 900	12 000	164 900
Familiebarnehager, store barn	116 700	12 000	128 700

Tall i kursiv er nasjonale satser for 2015. Departementet har per dato ikke kommet med nye satser for 2016.

Det tas forbehold om at satser for drift kan bli justert på bakgrunn av eventuelle endringer fra regjeringen.

Vedlegg 6 – Obligatoriske oversikter

Hoved oversikt drift 2016-2019

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
Driftsinntekter						
Brukerbetalinger	54 145	51 748	51 560	51 660	51 660	51 660
Andre salgs- og leieinntekter	121 502	58 393	57 578	61 114	63 731	64 463
Overføringer med krav til motytelse	210 278	108 039	93 484	93 484	93 484	93 484
Rammetilskudd	500 481	517 682	523 902	528 902	533 902	533 902
Andre statlige overføringer	29 033	24 805	28 544	27 730	26 724	26 657
Andre overføringer	430	0	0	-136	-272	-408
Skatt på inntekt og formue	692 155	741 944	783 042	783 042	783 042	783 042
Eiendomsskatt	0	0	0	0	0	0
Andre direkte og indirekte skatter	0	0	0	0	0	0
Sum driftsinntekter	1 608 024	1 502 612	1 538 110	1 545 796	1 552 271	1 552 800
Driftsutgifter						
Lønnsutgifter	693 978	627 356	623 628	623 628	623 628	623 628
Sosiale utgifter	196 410	198 111	185 895	185 895	185 895	185 895
Kjøp av varer og tj som inngår i produksjon	225 425	161 075	172 772	173 622	172 772	173 322
Kjøp av varer og tj erstatter egenproduksjon	347 472	318 151	331 713	329 672	330 849	330 849
Overføringer	112 610	58 099	89 522	89 851	87 952	88 102
Avskrivninger	61 061	0	0	0	0	0
Fordelte utgifter	-69 886	9 284	1 108	-1 192	-1 692	-2 192
Sum driftsutgifter	1 567 070	1 372 075	1 404 638	1 401 476	1 399 404	1 399 604
Brutto driftsresultat	40 953	130 537	133 472	144 320	152 867	153 196
Finansinntekter						
Renteinntekter og utbytte	25 901	23 580	23 580	21 580	20 580	20 580
Mottatte avdrag på utlån	12	0	0	0	0	0
Sum eksterne finansinntekter	25 913	23 580	23 580	21 580	20 580	20 580
Finansutgifter						
Renteutgifter og låneomkostninger	55 854	66 638	57 966	57 209	56 990	62 545
Tap på finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	44 557	69 350	76 417	81 498	84 341	88 772
Utlån	176	0	0	0	0	0
Sum eksterne finansutgifter	100 586	135 988	134 383	138 707	141 331	151 317
Resultat eksterne finanstransaksjoner	-74 674	-112 408	-110 803	-117 127	-120 751	-130 737
Motpost avskrivninger	61 061	0	0	0	0	0
Netto driftsresultat	27 341	18 129	22 669	27 193	32 116	22 459
Interne finanstransaksjoner						
Bruk av udisponert fra tidligere år (overskudd)	0	0	0	0	0	0
Bruk av disposisjonsfond	810	8 407	0	0	0	0
Bruk av bundne fond	8 053	1 033	3 863	3 863	3 863	3 863
Sum bruk av avsetninger	8 863	9 440	3 863	3 863	3 863	3 863
Overført til investeringsregnskapet	3 742	10 000	10 000	15 000	15 000	15 000
Avsatt til dekning fra tidligere års underskudd	0	0	0	0	0	0
Avsatt til disposisjonsfond	26 534	17 569	16 532	16 056	20 979	11 322
Avsatt til bundne fond	5 927	0	0	0	0	0
Sum avsetninger	36 203	27 569	26 532	31 056	35 979	26 322
Resultat etter interne finanstransaksjoner	0	0	0	0	0	0
Regnskapsmessig mer/mindreforbruk	0	0	0	0	0	0

Hovedoversikt investering 2016-2019

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
Inntekter						
Salg av driftsmidler og fast eiendom	1 188	15 205	5 000	10 000	10 000	10 000
Andre salgsinntekter	0	0	0	0	0	0
Overføringer med krav til motytelse	2 838	2 884	0	0	0	0
Refusjoner	60 450	80 740	22 568	7 798	13 378	13 165
Statlige overføringer	0	0	0	0	0	0
Andre overføringer	12 383	0	0	0	0	0
Renteinntekter og utbytte	45	0	0	0	0	0
Sum inntekter	76 904	98 829	27 568	17 798	23 378	23 165
Utgifter						
Lønnsutgifter	1 827	0	0	0	0	0
Sosiale utgifter	239	0	0	0	0	0
Varer og tjenester i komm. egenproduksjon	304 174	661 696	186 396	118 276	77 776	120 070
Kjøp av tjenester som erstatter egenprod.	0	0	0	0	0	0
Overføringer	67 260	22 450	8 100	4 100	4 100	4 100
Renteutgifter og omkostninger	0	0	0	0	0	0
Fordelte utgifter	0	0	0	0	0	0
Sum utgifter	373 500	684 145	194 496	122 376	81 876	124 170
Finanstransaksjoner						
Avdrag på lån	3 074	0	0	0	0	0
Utlån	30 110	27 230	0	0	0	0
Kjøp av aksjer og andeler	3 111	6 492	2 915	2 915	2 915	2 915
Dekning av tidligere års udekket	0	0	0	0	0	0
Avsatt til ubundne investeringsfond	0	0	0	0	0	0
Avsatt til bundne fond	10 011	0	0	0	0	0
Sum finanstransaksjoner	46 306	33 722	2 915	2 915	2 915	2 915
Finansieringsbehov	342 902	619 038	169 843	107 493	61 413	103 920
Dekket slik:						
Bruk av lån	323 724	605 418	159 843	92 493	46 413	88 920
Mottatte avdrag	20	0	0	0	0	0
Salg av aksjer og andeler	15 415	0	0	0	0	0
Bruk av tidligere års udisponert	3 742	10 000	10 000	15 000	15 000	15 000
Overført fra driftsregnskapet	0	0	0	0	0	0
Bruk av disposisjonsfond	0	3 620	0	0	0	0
Bruk av ubundne investeringsfond	0	0	0	0	0	0
Bruk av bundne fond	0	0	0	0	0	0
Bruk av likviditetsreserve	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0
Sum finansiering	342 902	619 038	169 843	107 493	61 413	103 920
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

Anskaffelse og anvendelse av midler

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
Anskaffelse av midler						
Anskaffelse av midler	1 608	1 503	1 538	1 546	1 552	1 553
Inntekter driftsdel (kontoklasse 1)	77	99	28	18	23	23
Inntekter investeringsdel (kontoklasse 0)	365	629	183	114	67	110
Innbetalinger ved eksterne finanstransaksjoner	2 050	2 230	1 749	1 678	1 643	1 685
Sum anskaffelse av midler	4 100	4 461	3 498	3 355	3 285	3 371
Anvendelse av midler						
Utgifter driftsdel (kontoklasse 1)	1 506 009	1 355 686	1 357 115	1 351 624	1 351 451	1 351 501
Utgifter investeringsdel (kontoklasse 0)	373 500	684 145	194 496	122 376	81 876	124 170
Utbetaling ved eksterne finanstransaksjoner	136 882	169 710	137 298	141 622	144 246	154 232
Sum anvendelse av midler	2 016 391	2 209 541	1 688 909	1 615 622	1 577 573	1 629 903
Anskaffelse - anvendelse av midler						
Endring i ubrukte lånemidler	33 609	20 898	60 192	62 045	65 069	55 562
Endring i regnskapsprinsipp som påvirker AK Dr	71 276	0	0	0	0	0
Endring i regnskapsprinsipp som påvirker AK Inv	0	0	0	0	0	0
Endring i arbeidskapital	104 885	20 898	60 192	62 045	65 069	55 562
Avsetninger og bruk av avsetninger						
Avsetninger						
Bruk av avsetninger	42 472	17 569	16 532	16 056	20 979	11 322
Til avsetning senere år	8 863	13 060	3 863	3 863	3 863	3 863
Netto avsetninger	33 609	4 509	12 669	12 193	17 116	7 459
Int. overføringer og fordelinger						
Interne inntekter mv	135 179	8 937	18 371	25 671	26 171	26 671
Interne utgifter mv	135 179	16 521	27 504	34 804	35 304	35 804
Netto interne overføringer	0	-7 584	-9 133	-9 133	-9 133	-9 133

Budsjettskjema 1A og 1 B - Drift**BUDSJETTSKJEMA 1A**

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
Skatt på inntekt og formue	692 155	741 944	783 042	783 042	783 042	783 042
Ordinært rammetilskudd	500 481	517 682	523 902	528 902	533 902	533 902
Skatt på eiendom	0	0	0	0	0	0
Andre direkte eller indirekte skatter	0	0	0	0	0	0
Andre generelle statstilskudd	29 033	24 805	28 544	27 730	26 724	26 657
Sum frie disponible inntekter	1 221 668	1 284 431	1 335 488	1 339 674	1 343 668	1 343 601
Renteinntekter og utbytte	25 901	23 580	23 580	21 580	20 580	20 580
Gevinst finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter, provisjoner og andre finansutgifter	55 854	66 638	57 966	57 209	56 990	62 545
Tap finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	44 557	69 350	76 417	81 498	84 341	88 772
Netto finansinntekter/-utgifter	-74 509	-112 408	-110 803	-117 127	-120 751	-130 737
Til dekning av tidligere års regnskapsmessige merforbruk	0	0	0	0	0	0
Til ubunde avsetninger	26 534	17 569	16 532	16 056	20 979	11 322
Til bundne avsetninger	5 927	0	0	0	0	0
Bruk av tidligere års regnskapsmessige mindreforbruk	0	0	0	0	0	0
Bruk av ubunde avsetninger	810	8 407	0	0	0	0
Bruk av bundne avsetninger	8 053	1 033	3 863	3 863	3 863	3 863
Netto avsetninger	-23 599	-8 129	-12 669	-12 193	-17 116	-7 459
Overført til investeringsbudsjettet	3 742	10 000	10 000	15 000	15 000	15 000
Til fordeling drift	1 119 818	1 153 894	1 202 015	1 195 353	1 190 800	1 190 404
Sum fordelt til drift (fra skjema 1B)	1 119 818	1 153 894	1 202 015	1 195 353	1 190 800	1 190 404
Merforbruk/mindreforbruk	0	0	0	0	0	0

BUDSJETTSKJEMA 1B

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
Grunnskole-, barnehage- og kulturutvalget	478 664	493 325	499 719	499 569	499 369	499 519
Helse-, sosial- og omsorgsutvalget	463 995	446 164	486 094	486 530	486 666	486 802
Miljøutvalget	19 937	21 357	20 528	20 828	20 128	20 128
Planutvalget	5 191	6 646	6 926	7 501	6 501	6 501
Formannskapet	190 452	148 957	85 612	82 312	80 962	81 012
Formannskapet, fellesområder (utover skjema 1A)	-38 422	37 446	103 136	98 613	97 174	96 442
Sum fordelt	1 119 818	1 153 894	1 202 015	1 195 353	1 190 800	1 190 404

1. Korrigert for inntekter og utgifter som ligger i budsjettskjema 1A

NOTER TIL DRIFTSBUDSJETTET

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
1) Grunnlaget for skatteanslaget og anslått beløp for inntektsutjevningen						
Skatteanslag	0	0	0	0	0	0
Rammetilskudd	0	0	0	0	0	#VERDI!
2) Andre forventede fiskale inntekter						
Ingen			0	0	0	0
Sum			0	0	0	0
3) Forventede generelle statstilskudd						
Investeringstilskudd reform 97	1 444	1 417	1 376	797	0	0
Komp. tilskudd omsorgsboliger/sykehjem	2 092	2 026	1 951	1 920	1 890	1 859
Rentekomp. skolebygg	2 073	1 865	1 693	1 503	1 341	1 311
Rentekomp. Kirkebygg	353	331	317	303	286	280
Integreringstilskudd	21 533	17 710	21 710	21 710	21 710	21 710
Sum	27 496	23 349	27 047	26 233	25 227	25 160
4) Forventet utbytte fra kommunalt eide selskaper						
Lier e-verk AS	9 625	9 500	9 500	9 500	9 500	9 500
Eidos	1 100	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Annet						
Sum	10 725	10 500	10 500	10 500	10 500	10 500
5) Avsetninger og bruk av avsetninger						
Avsetning til disposisjonsfond	-26 534	-17 569	-16 532	-16 056	-20 979	-11 322
Sum			-16 532	-16 056	-20 979	-11 322

Budsjettskjema 2A og 2 B - Investering**BUDSJETTSKJEMA 2A**

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
Investeringer i anleggsmidler (se også skjema 2B)	373 500	684 145	194 496	122 376	81 876	124 170
Utlån og forskutteringer	30 110	27 230	0	0	0	0
Kjøp av aksjer og andeler	3 111	6 492	2 915	2 915	2 915	2 915
Avdrag på lån	3 074	0	0	0	0	0
Avsetninger	10 011	0	0	0	0	0
Årets finansierungsbehov	419 806	717 867	197 411	125 291	84 791	127 085
Finansiert slik:						
Bruk av lånemidler	323 724	605 418	159 843	92 493	46 413	88 920
Inntekter fra salg av anleggsmidler	1 208	15 205	5 000	10 000	10 000	10 000
Tilskudd til investeringer	12 383	0	0	0	0	0
Kompensasjon for merverdiavgift	60 450	80 740	22 568	7 798	13 378	13 165
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	18 253	2 884	0	0	0	0
Andre inntekter	45	0	0	0	0	0
Sum ekstern finansiering	416 063	704 247	187 411	110 291	69 791	112 085
Overført fra driftsbudsjettet	3 742	10 000	10 000	15 000	15 000	15 000
Bruk av tidligere års udisponert	0	0	0	0	0	0
Bruk av avsetninger	0	3 620	0	0	0	0
Sum finansiering	419 806	717 867	197 411	125 291	84 791	127 085
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

BUDSJETTSKJEMA 2B

1000 kr.	R2014	B2015	B2016	B2017	B2018	B2019
Grunnskole-, barnehage- og kulturutvalget	3 262	7 266	910	760	1 010	560
Helse-, sosial- og omsorgsutvalget	429	6 846	1 630	230	1 030	230
Miljøutvalget	2 463	5 559	2 380	3 180	3 180	3 180
Planutvalget	0	1 851	2 160	2 160	660	660
Formannskapet	348 499	569 965	4 660	5 460	5 460	5 460
Formannskapet, fellesområder (utover skjema 1A)	65 153	126 380	185 671	113 501	73 451	116 995
Sum fordelt	419 806	591 487	11 740	11 790	11 340	10 090

1. Korrigert for inntekter og utgifter som ligger i budsjettskjema 2A

Vedlegg 7 Leseveiledning for dokumentet

Tre i ett - om dokumentet

Rådmannens beslutningsgrunnlag er tre forskjellige dokumenter i ett.

- *Økonomiplanen* er obligatorisk og skal være fireårig.
- *Årsbudsjettet* er også lovpålagt og gjelder det første året etter vedtak.
- *Handlingsprogrammet* knytter økonomiske størrelser sammen med mål og rammebetingelser.

I Lier kommune praktiseres en ordning der rådmannen utarbeider et grunnlag for den politiske behandlingen, men det er formannskapet som former forslaget til vedtak som etterhvert blir innstilling overfor kommunestyret.

I tillegg til dette heftet er det utarbeidet følgende:

- Virksomhetskatalog – rammer, budsjettinnspill og nøkkeltall for hver virksomhet
- Salderingsark – regneark som simulerer ulike endringer i budsjettet (sendes gruppelederne)

Kommuneplanen er kommunens viktigste strategiske styringsdokument, og inneholder overordnede målsetninger og retningsvalg for kommunens utvikling. Handlingsprogrammet skal bidra til å realisere kommuneplanens målsetninger og inneholder mål, tiltak og økonomiske rammer for kommende fireårsperiode, samt budsjett for kommende år.

Handlingsprogrammet for Lier kommune omfatter fire strategiske fokusområder:

- Samfunn
- Tjenester
- Organisasjon og medarbeidere
- Økonomi

Fokusområdene er omtalt i hvert sitt kapittel med sentrale utfordringer og arbeidet med disse. Under de enkelte tjenestene fremkommer mål og driftsbudsjettet for tjenestekområdene.

Faktadel/underlag

I virksomhetskatalogen er det på en del tjenestekområder utarbeidet noen sammenlikninger av KOSTRA tall med andre kommuner. Det er et sett av kommuner for pleie og omsorg, ett sett av kommuner for grunnskole og et sett av kommuner for øvrige kommunale tjenester.

Lier har plukket ut 14 kommuner og laget en egen kommunegruppe som Lier blir sammenlignet med. Dette er kommuner som ligger tett opp til andre storkommuner og ikke har innført eiendomsskatt. Dette er presskommuner i forhold til vekst og har noenlunde tilsvarende utfordringer og rammebetingelser som Lier. Kommunene i denne gruppen er Ski, Frogn, Nittedal, Ullensaker, Øvre Eiker, Nedre Eiker, Lier, Røyken, Horten, Klepp, Sola, Os, Fjell, Askøy og Stjørdal. De tre mest kostnadseffektive kommunene av disse innen pleie og omsorg og grunnskole er supplert med spesielt kostnadseffektive kommuner. Mens de seks mest kostnadseffektive er benyttet for øvrige kommunale tjenester. Gjennomsnittet i kommunegruppe 13 er også benyttet.

Kommunene som er valgt i er dermed alle svært effektive og/eller produktive. Spesielt er det tilfelle for pleie og omsorg og grunnskoleområdene. Rådmannen har ingen ambisjon om å kopiere kostnadsnivået i disse kommunene.

Alle kommuner rapporterer tjeneste- og økonomidata til Statistisk sentralbyrå (SSB). Dataene rapporteres slik at det skal være mulig å sammenligne kommunene uavhengig av organisering. Kommunedataene blir kalt KOSTRA (KOMMUNE STAT RAPPORTERING), og benyttes for å vise hvordan kommunene prioriterer, kostnaden på ulike tjenester og kvalitet.

Økonomioversikter

Lier kommune, som de fleste andre kommuner, bruker rammebudsjettering. Dette betyr at de ulike virksomhetene får en ramme å drive etter. Virksomhetene gjennomfører sine tjenester innenfor denne rammen.

I handlingsprogrammet beskrives hvilke endringer som gjøres i forhold til de gjeldende rammene. I behandlingen rammene for 2016 – 2019 tas det utgangspunkt i de rammene som ble vedtatt for 2015. Hvis det ble bevilget midler til tiltak i 2015 ligger dette inne i rammen for 2015 og vises ikke i oversiktene. Det er kun endringer i forhold til rammen i 2015 som behandles i handlingsprogrammet.

Rammen fra 2015 justeres for pris/lønnsvekst, nye tiltak, innsparinger osv.

For hvert tjenesteområde er det utarbeidet to økonomiske oversikter som viser:

- *Driftsbudsjett* - regnskap og økonomiske budsjetterammer
- *Rammeendringer* - forslag til endringer i rammene i handlingsprogramperioden

Driftsbudsjett

Eksempel	Regnskap	Vedt. Bud	Just. Bud	Rammer i faste 2016-kroner			
	2014	2015	2015	2016	2017	2018	2019
10 Utgifter	1 000	1 000	1 020	1 580	1 680	1 580	1 580
30 Inntekter	-100	-100	-100	-100	-100	-100	-100
Netto ramme	900	900	920	1 480	1 580	1 480	1 480
			<i>Endring pr. år</i>	580	100	-100	0
			<i>% endring fra forrige år</i>	64,44 %	6,76 %	-6,33 %	0,00 %

Alle tall er oppgitt i 1000 kr. Venstre side av tabellen viser regnskap forrige år, vedtatt handlingsprogram og justert budsjett for inneværende år. Høyre side viser de økonomiske rammene blir i henhold til rådmannens beslutningsgrunnlag.

Rammeendringer

Eksempel	Endringer i 2016 kr.				Sum
	2016	2017	2018	2019	
<u>Konsekvensjusteringer</u>					
1 Overføring mellom ansvar	100	0	0	0	100
2 Pris- og lønnsvekst	30	0	0	0	30
<i>Sum konsekvensjusteringer</i>	<i>130</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>130</i>
<u>Nye tiltak</u>					
Ett nytt årsverk	500	0	0	0	500
Prosjekt	0	100	-100	0	0
<i>Sum nye tiltak</i>	<i>500</i>	<i>100</i>	<i>-100</i>	<i>0</i>	<i>500</i>
<u>Innsparing/omstilling</u>					
Strukturtiltak					
6 Flatt kutt	-50	0	0	0	-50
<i>Sum innsparing/omstilling</i>	<i>-50</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-50</i>
Sum Eksempel	580	100	-100	0	580

Oversikten viser

- Konsekvensjusteringer – Flytting av rammer mellom ansvar (1) lønns-/prisvekst (2), konsekvens av fattede vedtak osv.
- Nye tiltak – tiltak utover det som tidligere er vedtatt
- Innsparing/omstilling – krav til innsparing/omstilling

Summene på de ulike tiltakene viser hvordan rammene endrer seg i forhold til året før.

Eksempelet viser

- I 2014 øker rammene totalt med 580, denne økningen ligger inne i alle årene
- I 2015 er det lagt inn et prosjekt med 100 som kun gjelder 2017. Dette medfører at rammen økes med 100 i 2017 (i forhold til 2016), og reduseres med 100 i 2018 (i forhold til 2015)

Forkortelser – definisjoner i dokumentet:

HP	Handlingsprogrammet
KOSTRA KG13	KOMMUNE-STAT-RAPPORTERING I tabeller som inneholder KOSTRA tall er kommunegruppe 13 (KG13) kommunegruppen SSB har plassert Lier i for sammenligning. KG 13 består av 45 kommuner og er betegnet som «Store kommuner utenom de fire største byene»
Saml. Kom.	I tjenesteprofilene og for andre nøkkeltall er det en egen kommunegruppe som Lier bruker for sammenligning i tillegg til KG 13. Dette er kommuner som ligger tett opptil en storkommune og er presskommuner, ikke har innført eiendomsskatt, har tilsvarende innbyggertall og inntektsnivå. Kommunene som utgjør snittet er: Ski, Frogn, Nittedal, Ullensaker, Øvre Eiker, Nedre Eiker, Lier, Røyken, Horten, Klepp, Sola, Os, Fjell, Askøy og Stjørdal
Deflator	Regjeringen kompenserer kommunene med en forventet pris- og lønnsvekst utfra et vektet snitt. Lønnsveksten utgjør ca. 2/3 av den totale kostnadsveksten. Den vektete veksten kalles deflator.
KS	Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon
BPA	Brukerstyrt Personlig Assistanse/Assistent
VA	Vann og avløp
GVD	Godt Vann Drammensregionen
RfD	Renovasjonsselskapet for Drammensregionen
VIVA	Vestviken interkommunale vei-, vann og avløpsselskap